

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی

**توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن
پایان نامه ها / رساله ها در بافت مؤسسات آموزشی و پژوهشی
ایران**

مجری

فرهاد شیرانی

همکار

هانیه هدائی

آبان ۱۳۹۷

حقوق: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی "توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها در بافت مؤسسات آموزشی و پژوهشی ایران" پیرو قرارداد شماره ۳۳/۱۰۰۵۴ مورخ ۱۳۹۶/۰۸/۶ میان پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (کارفرما) و آقای فرهاد شیرانی (به عنوان مجری) اجرا شده است. گزارش حاضر، از مستندات این طرح است.

این گزارش و تمامی حقوق مادی آن بر اساس «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب سال ۱۳۴۸ و اصلاحیه‌های بعدی آن و همچنین آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون متعلق به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران است و هر گونه استفاده از تمامی یا پاره‌ای از آن، شامل: نقل قول، تکثیر، انتشار، کاربرد نتایج، تکمیل و مانند آنها به صورت چاپی، الکترونیکی یا وسایل دیگر فقط با اجازه کتبی پژوهشگاه امکان‌پذیر است. نقل قول در حد هزار واژه در انتشارات علمی مانند کتاب و مقاله با درج اطلاعات کامل کتاب‌شناختی، نیازی به مجوز پژوهشگاه ندارد.

در صورتی که نتواند به دست آورد
 و در صورتی که نتواند به دست آورد
 و در صورتی که نتواند به دست آورد

33, 1, 42
24, 1, 5.

انجام طرح پژوهشی:

- ✧ **عنوان:** توسعه و امکنده های برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در بافت موسسات آموزشی و پژوهشی ایران
- ✧ **مجری:** دکتر فرهاد شیرینی
- ✧ **همکار:** حاتبه خدائی
- ✧ **شماره قرارداد:** ۱۰۰۵۴/۱۳۹۱
- ✧ **تاریخ قرارداد:** ۹۶/۸/۶
- ✧ **تاریخ شروع:** ۹۶/۸/۶
- ✧ **تاریخ پایان:** ۹۷/۸/۱۹
- ✧ **ناظر:** دکتر نیلا نامداریان

در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران گواهی می‌شود گزارش پانزدهم این طرح، بر پایهٔ داده‌های در دسترس ۳۱۰ (تاریخ ۹۷/۸/۲۹) شورای پژوهشی پژوهشگاه، به تصویب رسیده است. لازم می‌دانم مراتب قدردانی خود را به محضر، مسکات و باطل این طرح تقدیم دارم.

با آرزوی پیروزی
پرویز شهریاری
معاون پژوهش و اندیش

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه ها / رساله ها در بافت

مؤسسات آموزشی و پژوهشی ایران

مجری طرح پژوهشی: فرهاد شیرانی، هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، چهارراه فلسطین، شماره ۱۰۹۰، طبقه ۳، اتاق ۳۰۴

صندوق پستی: ۱۳۱۵۷۷۳۳۱۴ تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۴۹۸۰ ، دورنگار: ۰۲۱-۶۶۴۹۴۹۸۰

وبگاه: WWW.IRANDOC.AC.IR

رایانامه: Shirani@irandoc.ac.ir

همکار: هانیه هدائی، همکار پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

چکیده

دانشجویان به عنوان پژوهشگران به منابع ارزشمند مرتبط با رشته‌هایشان نیاز دارند. دسترسی آزاد، دسترسی نامحدودی را به منابع علمی فراهم می‌آورد و می‌تواند به نوآوری و بهبود توانایی ایجاد محصولات و خدمات جدید منجر شود. مؤسسات آموزشی پژوهشی و اعضای هیأت علمی باید از انتشار به صورت دسترسی آزاد حمایت نمایند تا اطلاعات به آسانی برای پژوهشگران، دانشمندان و دانشجویان در دسترس باشند. دسترسی آزاد یک امر ضروری است به این معنی که دسترسی آزاد، موانع مرتبط با انتشار به صورت نسخه کپی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و مواد علمی دیگر را حذف می‌کند. به وسیله دسترسی آزاد، مواد فکری به آسانی برای افرادی که به محتوای آن علاقه دارند بازتولید و توزیع می‌شود. اطلاعات به عنوان بذر هستند و انتشار به صورت دسترسی آزاد میوه آن می‌باشد، بنابراین اطلاعات و دسترسی آزاد به هم مرتبط هستند و به طرق مختلف بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. حمایت از انتشار به صورت دسترسی آزاد مهم می‌باشد زیرا باعث می‌شود تا دانشمندان و پژوهشگران به آسانی اثر علمی خود را به عموم افراد انتشار دهند و اعضای جامعه به آسانی به کارهای ذهنی، دسترسی داشته باشند. این پژوهش با استفاده از روش دلفی به بررسی نظرات اعضای هیأت علمی مؤسسات آموزشی پژوهشی شهر تهران در مورد عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که عوامل قوانین و مقررات، تأثیر اجتماعی، فناوری اطلاعات، اعتبار نویسنده، مشاهده پذیری، آگاهی ادراکی، نگرش نسبت به دسترسی آزاد، خودباوری در انتشار دانش، کنترل پذیری، سازگاری ادراکی و فرهنگ بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیر دارند.

کلید واژه‌ها: اشتراک دانش، دسترسی آزاد، پایان‌نامه، رساله، روش دلفی، مؤسسات آموزشی و پژوهشی، قوانین و مقررات، تأثیر اجتماعی، فناوری اطلاعات.

فهرست مطالب

چکیده.....	ا
فهرست مطالب	ب
فهرست جداول	ح
فهرست شکل ها	خ
فصل اول کلیات پژوهش	۱
۱-۱ مقدمه	۱
۱-۲ تعریف عملیاتی	۱
۱-۳ هدف پژوهش	۲
۱-۴ اهمیت و ضرورت پژوهش	۳
۱-۵ روش پژوهش	۳
فصل دوم ادبیات پژوهش	۴
۲-۱ مقدمه	۵
۲-۲ دسترسی	۵
۲-۳ دسترسی آزاد	۵
۲-۴ انواع دسترسی آزاد	۷
۲-۴-۱ دسترسی آزاد سبز	۷
۲-۴-۲ دسترسی آزاد با تأخیر	۸

- ۲-۴-۳ دسترسی آزاد طلایی ۸
- ۲-۴-۴ دسترسی آزاد ترکیبی ۸
- ۲-۵-۵ مخازن دیجیتال (واسپارگاه ها) ۹
- ۲-۵-۱ الف: مخازن سازمانی ۹
- ۲-۵-۲ ب: مخازن موضوعی ۹
- ۲-۶ اجباری بودن دسترسی آزاد مقاله ها ۹
- ۲-۷-۱ تأمین هزینه انتشار مجله های دسترسی آزاد ۱۱
- ۲-۷-۱ الف: پرداخت هزینه توسط نویسنده ۱۱
- ۲-۷-۲ ب: حمایت مالی سازمان های حامی پژوهش ۱۱
- ۲-۸ مزایای انتشار به صورت دسترسی آزاد برای نویسندگان مقاله ۱۱
- ۲-۹ چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در دانشگاه های برتر ۱۲
- ۲-۹-۱ رتبه بندی دانشگاه های جهان ۱۲
- ۲-۱۰ معیارها و شاخص های نظام رتبه بندی شانگهای ۱۳
- ۲-۱۱ چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در چند دانشگاه برتر آسیا ۱۵
- ۲-۱۲ دسترسی به منابع الکترونیکی در برخی از دانشگاه های جهان ۱۷
- ۲-۱۳ چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در دانشگاه های برتر ایران ۲۱
- ۲-۱۴ حق تألیف ۲۴
- ۲-۱۵ مفهوم حقوق مالکیت فکری ۲۵
- ۲-۱۶ ریشه و پیشینه حقوق مالکیت فکری ۲۶
- ۲-۱۷ ایران و حقوق مالکیت فکری ۲۸
- ۲-۱۸ قوانین و مقررات صیانت از حقوق مالکیت فکری ۲۹

۲-۱۸-۱ آیین نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در

آنها..... ۲۹

۲-۱۸-۲ قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی..... ۳۰

۲-۱۹ آزادی اطلاعات..... ۳۰

۲-۲۰ تعریف آزادی اطلاعات..... ۳۰

۲-۲۱ پیشینه آزادی اطلاعات در ایران..... ۳۱

۲-۲۱-۱ اصل سوم قانون اساسی..... ۳۱

۲-۲۱-۲ اصل هشتم قانون اساسی..... ۳۱

۲-۲۲ آزادی اطلاعات در قوانین عادی..... ۳۲

۲-۲۳ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴ و اصلاحیه‌های آن..... ۳۲

۲-۲۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸..... ۳۲

۲-۲۵ عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه/رساله..... ۳۳

فصل سوم روش‌شناسی و روش..... ۴۵

۳-۱ روش پژوهش..... ۴۶

۳-۲ روش دلفی..... ۴۶

۳-۳ فرایند اجرای دلفی..... ۴۷

۳-۴ جامعه و نمونه پژوهش..... ۴۸

۳-۵ ابزار پیمایش..... ۴۸

۳-۶ معیارها و مقیاسها..... ۴۸

۳-۷ آزمون پرسشها و پرسشنامه..... ۵۳

۳-۸ اعتبار و روایی پرسشنامه..... ۵۳

فصل چهارم تجزیه و تحلیل داده‌ها..... ۵۶

۵۷.....	۴-۱ نتایج توصیفی.....
۵۹.....	۴-۲ روش دلفی.....
۵۹.....	۴-۲-۱ دور اول.....
۶۳.....	۴-۲-۲ دور دوم.....
۷۶.....	فصل پنجم نتیجه گیری و پیشنهادات.....
۷۷.....	۵-۱ یافته های پژوهش.....
۷۷.....	۵-۲ نتایج استنباطی.....
۷۷.....	۵-۲-۱ قوانین و مقررات.....
۷۸.....	۵-۲-۲ تاثیر اجتماعی.....
۷۸.....	۵-۲-۳ فناوری اطلاعات.....
۷۹.....	۵-۲-۴ اعتبار نویسنده.....
۷۹.....	۵-۲-۵ مشاهده پذیری.....
۸۰.....	۵-۲-۶ آگاهی ادراکی.....
۸۰.....	۵-۲-۷ نگرش نسبت به دسترسی آزاد.....
۸۱.....	۵-۲-۸ خودباوری در انتشار دانش.....
۸۱.....	۵-۲-۹ کنترل پذیری.....
۸۲.....	۵-۲-۱۰ سازگاری ادراکی.....
۸۲.....	۵-۲-۱۱ فرهنگ.....
۸۳.....	منابع.....

فهرست جداول

- جدول ۱. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاه‌های برتر ۱۳
- جدول ۲. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها در چند دانشگاه برتر آسیا ۱۵
- جدول ۳. دسترسی به منابع الکترونیکی برخی از دانشگاه‌های جهان ۱۷
- جدول ۴. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های برتر ایران ۲۱
- جدول ۵. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد در پژوهش جی هونگ پارک ۳۵
- جدول ۶. موارد استفاده شده در اندازه‌گیری مدل پژوهش فرانکول ویلسون دُل ۳۸
- جدول ۷. خلاصه ای از عوامل تأثیر گذار بر دسترسی آزاد به منابع علمی در پژوهش‌های پیشین انجام شده ۴۳
- جدول ۸. تفسیر مقادیر گوناگون ضریب هماهنگی کندال ۴۷
- جدول ۹. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه‌ها و رساله‌ها ۴۹
- جدول ۱۰. محاسبه ضریب الفای کرنباخ ۵۴
- جدول ۱۱. توصیف آماری نظر پاسخ‌گویان در مرحله اول دلفی ۵۹
- جدول ۱۲. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه‌ها/رساله‌ها ارائه شده از طرف اعضای پانل ۶۲
- جدول ۱۳. توصیف آماری نظر پاسخ‌گویان در مرحله دوم دلفی ۶۴
- جدول ۱۴. عوامل تفکیک عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه / رساله ۶۶
- جدول ۱۵. عوامل پیش برنده دسترسی آزاد به پایان نامه/ رساله ها ۷۰
- جدول ۱۶. عوامل بازدارنده دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها/رساله‌ها ۷۱
- جدول ۱۷. عوامل دوسویه دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها ۷۲
- جدول ۱۸. عوامل کلیدی مؤثر بر دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها ۷۳

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱. فرایند اجرای دلفی ۴۷
- شکل ۲. محل خدمت اعضای پنل دلفی ۵۷
- شکل ۳. مرتبه علمی اعضای پنل دلفی ۵۷
- شکل ۴. جنسیت اعضای پنل دلفی ۵۸
- شکل ۵. تحصیلات اعضای پنل دلفی ۵۸
- شکل ۶. سابقه خدمت اعضای پنل دلفی ۵۸

فصل اول کلیات پژوهش

۱- مقدمه

دسترسی آزاد به تمام متن و یا تصویر پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها با محدودیت‌هایی مواجه است. علیرغم اینکه کارکرد اصلی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی تولید و انتشار و اشاعه دانش است و تعداد زیادی از دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی پیشرفته جهان امکان دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی خود را برای نیازمندان به اطلاعات فراهم آورده‌اند، شواهد نشان می‌دهد امکان دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در ایران با چالش‌ها و موانع متعددی مواجه است و بیشتر دانشگاه‌ها از ایجاد امکان دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اجتناب می‌کنند که این امر با رسالت اصلی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که گسترش آگاهی‌های علمی جامعه و توسعه علمی کشور است هم‌راستا نیست. دارندگان اطلاعات معمولاً دلایلی از جمله عدم رعایت حق تألیف توسط استفاده‌کنندگان، امکان سرقت علمی، عدم وجود ساز و کارهای قانونی برای برخورد و پیشگیری از تقلب علمی را به عنوان دلایل اصلی ممانعت از دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها بیان می‌کنند. این پژوهش در پی آن است تا با بررسی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده، راهکارهایی را برای دسترسی آزاد به تمام متن و یا تصویر پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در بافت مؤسسات آموزشی و پژوهشی ایران پیشنهاد نماید.

۲- تعریف عملیاتی

- پایان‌نامه: گزارش پژوهش دانشجوی در آخرین بخش دوره کارشناسی ارشد که زیر نظر استاد راهنما انجام می‌شود و قبول آن در هیئت داوران، شرط دریافت مدرک این دوره به شمار می‌رود (شوای عالی برنامه ریزی ۱۳۷۳).
- رساله: گزارش پژوهش دانشجوی در مرحله پژوهشی دوره دکترای تخصصی که زیر نظر استاد راهنما انجام می‌شود و قبول آن در هیئت داوران، شرط دریافت مدرک این دوره به شمار می‌رود (شوای عالی برنامه ریزی ۱۳۷۲).

- دسترسی آزاد: منظور از دسترسی آزاد به متون علمی و پژوهشی، دسترس پذیری رایگان این متون از طریق اینترنت برای همگان است و هر استفاده کننده ای برای خواندن، انتقال به رایانه شخصی، کپی برداری، توزیع، چاپ، جست و جو، و اتصال به منابع تمام متن این مقالات و استفاده از آنها جهت هر منظور قانونی، مجاز می باشد.
- مؤسسه آموزشی و پژوهشی: آن دسته از دانشگاهها، پژوهشگاهها و مراکز آموزشی و پژوهشی که دارای دانشجویان تحصیلات تکمیلی هستند و مجوز فعالیت خود را از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری دریافت کرده‌اند.
- اشاعه: به امکان دسترسی به اطلاعات تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها برای نیازمندان به آنها گفته می‌شود.
- تحصیلات تکمیلی: به تحصیلات در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری گفته می‌شود.
- تمام متن: متن کامل پایان‌نامه و رساله شامل مقدمه، فهرست و تمام فصول آنها است که در قالب فایل ورد با پی. دی. اف. ارائه شده باشد.
- تمام تصویر: تصویر کامل پایان‌نامه و رساله شامل مقدمه، فهرست و تمام فصول آنها است که امکان ویرایش آنها وجود ندارد و به صورت تصویر می‌باشند.

۱-۳ هدف پژوهش

یکی از فعالیت‌های مؤسسات درگیر در فرایند تولید پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را می‌توان در دسترس قرار دادن این منابع اطلاعاتی برای دانشجویان، پژوهشگران و کلیه نیازمندان به این منابع دانست. پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اغلب حاوی اطلاعات دسته اول پژوهشی هستند، اما در گذشته در کتابخانه‌ها به عنوان منابع با دسترسی محدود شناخته می‌شدند که دسترسی به آنها با مشکلات و محدودیت‌های فراوان همراه بود. اکنون با توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات بخش بزرگی از کتابخانه‌های دانشگاهی به جنبش دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها پیوسته‌اند و تلاش همگانی مشترکی را سازمان داده‌اند و برای تحقق این هدف مهم تلاش‌های بسیاری در سطح جهان صورت می‌پذیرد، با این وجود در برخی از کشورها و از جمله ایران امکان دسترسی به متن کامل پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها با چالش‌های متعددی مواجه است و بسیاری از دانشگاههای بزرگ کشور تاکنون مقاومت بسیاری برای دسترسی به این منابع از خود نشان می‌دهند و دلایل متعددی از جمله عدم رعایت کپی رایت توسط استفاده‌کنندگان، امکان سرقت علمی، عدم

وجود ساز و کارهای قانونی برای برخورد و پیشگیری از تقلب علمی و عدم تمایل استادان مؤسسه متبوع را به عنوان دلایل اصلی ممانعت از دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها بیان می‌کنند. این پژوهش با بهره‌گیری از نتایج پژوهش پیشین که با عنوان "فرا تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر به اشتراک گذاری تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌های ایران" با استفاده از روش کتابخانه‌ای و با کمک روش فراتحلیل مهمترین عوامل را مورد شناسایی قرار داد، با استفاده از روش دلفی با جمع‌آوری نظرات صاحب‌نظران دانشگاهی، عوامل پیش‌برنده و بازدارنده دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را مورد مطالعه قرار می‌دهد و راهکارهایی را برای توسعه دسترسی در بافت موسسات آموزشی و پژوهشی ایران پیشنهاد خواهد کرد.

۱-۴ اهمیت و ضرورت پژوهش

نیاز دانشجویان، اساتید و پژوهشگران به دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در کتابخانه‌های دانشگاه‌ها و مراکز اطلاعاتی برای پیشبرد پژوهشهای خود از دیرباز به عنوان یک مسئله مهم مطرح بوده است. متأسفانه برخی از مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور از در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌های خود امتناع می‌ورزند و دلایل متنوعی را برای این عدم دسترسی اعلام می‌دارند. این پژوهش با شناسایی این دلایل سعی در رفع آنها دارد تا با دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، زمینه رشد و شکوفایی علمی در کشور هر چه بیشتر از گذشته فراهم گردد.

۱-۵ روش پژوهش

برای انجام این پژوهش از رویکرد کیفی و روش دلفی استفاده شد. با استفاده از روش دلفی نظر اعضای هیأت علمی مؤسسات آموزشی پژوهشی شهر تهران در مورد عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور ابتدا با توجه به نتایج پژوهش‌های پیشین سیاهه‌ای از عواملی که بر دسترسی آزاد بر پایان‌نامه و رساله‌ها تأثیر گذار بودند استخراج گردید. سپس میزان تأثیر این عوامل توسط اعضای پنل دلفی به وسیله پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت و در مرحله آخر تکمیل و نهایی شد.

جامعه آماری پژوهش کلیه اعضای هیأت علمی مؤسسات آموزشی و پژوهشی دولتی، و نمونه آماری (اعضای پنل دلفی) شامل ۱۴ عضو هیأت علمی مؤسسات آموزشی پژوهشی دولتی شهر تهران بودند.

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۴

فصل دوم ادبیات پژوهش

۲-۱ مقدمه

دانشجویان به عنوان پژوهشگران به منابع ارزشمند مرتبط با رشته‌هایشان نیاز دارند. دسترسی آزاد، دسترسی نامحدودی را به منابع علمی فراهم می‌آورد و می‌تواند به نوآوری و بهبود توانایی ایجاد محصولات و خدمات جدید منجر شود. استادان و کتابداران باید از انتشار به صورت دسترسی آزاد حمایت نمایند تا اطلاعات به آسانی برای پژوهشگران، دانشمندان و دانشجویان در دسترس باشند. دسترسی آزاد یک امر ضروری است به این معنی که دسترسی آزاد، موانع مرتبط با انتشار به صورت نسخه کپی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و مواد علمی دیگر را حذف می‌کند. به وسیله دسترسی آزاد، مواد فکری به آسانی برای افرادی که به محتوای آن علاقه دارند بازتولید و توزیع می‌شود. اطلاعات به عنوان بذر هستند و انتشار به صورت دسترسی آزاد میوه آن می‌باشد، بنابراین اطلاعات و دسترسی آزاد به هم مرتبط هستند و به طرق مختلف بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. حمایت از انتشار به صورت دسترسی آزاد مهم می‌باشد زیرا باعث می‌شود تا دانشمندان و پژوهشگران به آسانی اثر علمی خود را به عموم افراد انتشار دهند و اعضای جامعه به آسانی به کارهای ذهنی، دسترسی داشته باشند؛ بدین گونه انتشار به صورت دسترسی آزاد به آموزش افراد کمک خواهد کرد. استادان، پژوهشگران، دانشجویان همه باید به جنبش دسترسی آزاد بپیوندند و این نوع نشر را ارتقاء بخشند.

۲-۲ دسترسی

دسترسی واژه‌ای با مفهوم‌ها و معانی ضمنی متنوعی است. بسیاری تعریف‌های واژه بر "آزادی یا توانایی به دست آوردن یا استفاده کردن از"، "اجازه، اختیار، یا توانایی وارد شدن، نزدیک شدن، ارتباط برقرار کردن با، یا عبور به و از" (مریام وبستر ۱۹۹۳، ۶) و "ابزاری برای نزدیک شدن" یا "گذرگاه" (موریس ۱۹۸۱) تمرکز می‌کنند (بیگدلی و علیجانی ۱۳۸۷).

۲-۳ دسترسی آزاد

اصطلاح دسترسی آزاد یا Open Access در سال ۲۰۰۲ در کنفرانس ابتکار دسترسی آزاد در بوداپست^۱ مطرح شد. یکی از ثمرات این کنفرانس ارائه تعریفی برای دسترسی آزاد OA بود. در کنفرانس بوداپست گفته شد: منظور از دسترسی آزاد به متون علمی و پژوهشی، دسترس پذیری رایگان این متون از طریق اینترنت برای همگان است و هر استفاده کننده ای برای خواندن، انتقال به رایانه شخصی، کپی برداری، توزیع، چاپ، جست و جو، و اتصال به منابع تمام متن این مقالات و استفاده از آنها جهت هر منظور قانونی، مجاز می باشد و این کار بدون هر گونه محدودیت مالی، قانونی، و فنی به جز محدودیت دسترسی به خود اینترنت میسر می باشد. نقشی که در اینجا میتوان برای حق مؤلف قائل شد، کنترل مؤلفان بر تمامیت اثرشان و شناسایی صحیح اثر، و استناد دقیق به آن می باشد (ابتکار دسترسی آزاد بوداپست ۲۰۰۲).

نشست مهم دیگری، در آوریل ۲۰۰۳، در مؤسسه پزشکی هوارد هوز^۲، در شوی چیس مری لند^۳ برگزار شد که منجر به بیانیه بتسدا^۴ در مورد نشر دسترسی آزاد شد و تعریف دسترسی آزاد را گسترش داد. بخش اصلی بیانیه بتسدا چنین است:

مؤلفان و افراد ذینفع در حق تألیف، حق دسترسی رایگان، غیرقابل فسخ، جهانی، دائمی، جواز جهت کپی برداری، استفاده، توزیع، انتقال به رایانه شخصی، نمایش اثر به صورت عمومی و توزیع آثار مشتق شده [مانند ترجمه ها]، در هر رسانه دیجیتال و برای هر هدف قانونی، در معرض دید قرار دادن تألیف جهت اعتبار بخشی به آن، و نیز حق چاپ جهت استفاده شخصی را به همه استفاده کنندگان عطا میکنند. مؤلف باید یک نسخه کامل از اثر و همه مواد مکمل آن را واگذار کند، که شامل یک کپی از اثر در قالب الکترونیک استاندارد و مناسب میباشد که باید فوراً برای نشر اولیه در حداقل یک پایگاه پیوسته - که از سوی یک مؤسسه دانشگاهی، انجمن پژوهشی، نماینده دولتی یا دیگر مؤسسات حمایت می شود - ارسال شود. به این ترتیب، دسترسی آزاد، توزیع نامحدود، میان کنش پذیری^۵، و آرشیو طولانی مدت امکان پذیر میگردد (بیانیه بتسدا در مورد نشر دسترسی آزاد ۲۰۰۳).

بیانیه بتسدا، بر بیانیه کنفرانس بوداپست استوار شده است، اما تفاوتهایی نیز باهم دارند: نخست اینکه، بیانیه کنفرانس بوداپست نشان نمیدهد که چطور صاحبان حق تألیف، مفهوم دسترسی آزاد را عملیاتی

^۱ Budapest Open Access Initiative

^۲ Howard Hughes

^۳ Chevy Chase, Maryland

^۴ Bethesda statement

^۵ Interoperability

می‌کنند و جدای از توانایی برای دسترسی به آن، به صورت رایگان، استفاده کنندگان چطور پی خواهند برد که یک اثر خاص یک اثر با دسترسی آزاد است. بیانیه بتسدا، مشخص میکند که صاحبان حق تألیف، حقوق معینی را تحت جواز به استفاده کنندگان می‌بخشند، این حقوق عبارت اند از: رایگان بودن، غیرقابل فسخ بودن، جهانی بودن، و دائمی بودن. جواز عبارت است از قرارداد با شرایطی که استفاده‌های مجاز را شرح می‌دهد، به طوریکه همین قرارداد، چنانچه حقوق مربوط به حق تألیف را نادیده گیرد، حقوق دیگری را جایگزین آن میکند. دوم اینکه، حقی که در بیانیه بتسدا به آن اشاره شده و در کنفرانس بوداپست نیامده، حقوق مربوط به آثار اشتقاقی است؛ برای مثال، اثری که بدون نیاز به اجازه، به زبان دیگری، ترجمه میشود (رسول سعادت ۱۳۸۷).

۲-۴ انواع دسترسی آزاد

۲-۴-۱ دسترسی آزاد سبز

دسترسی آزاد سبز که به آن خودآرشیوی نیز گفته می‌شود، به معنای خودانتشاری مقاله‌ها (قبل یا بعد از انتشار) در آرشیوها، مخازن دیجیتالی و وبگاه‌هاست. به عبارت دیگر، ابتدا مقاله در مجله‌ای عادی (مجله‌ای که دسترسی آزاد نباشد) منتشر می‌شود و سپس نسخه‌ای از آن بسته به اجازه نامه ناشر در یک مخزن دیجیتالی بارگذاری می‌شود تا به صورت رایگان در دسترس همگان قرار گیرد. مقاله می‌تواند بلافاصله یا بعد از زمان ممنوعیتی که ناشر اعلام کرده است، آرشیو شود. به طور مثال، می‌توان متن کامل مقاله را در سامانه پژوهشی دانشگاه‌های محل کار یا تحصیل یا در شبکه‌های اجتماعی مانند "ریسرچ گیت" یا "آکادمیا" بارگذاری کرد. همچنین نویسنده می‌تواند مقاله خود را در وبگاه شخصی خویش قرار دهد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ده درصد از مقاله‌هایی که در گوگل اسکالر بازیابی می‌شوند به صورت متن کامل در شبکه اجتماعی ریسرچ گیت وجود دارند (صراف زاده ۱۳۹۶).

موافقت نامه حق مؤلف که بین نویسنده و ناشر منعقد می‌شود، تعیین می‌کند که کدام نسخه مقاله می‌تواند در یک فضای دیگر در دسترس عموم قرار گیرد. قرار دادن متن کامل یک مقاله به صورت دسترسی آزاد سبز، به سیاست‌ها و مجوزهای ناشران سه نوع دارد:

۱- ناشرانی که فقط به انتشار دسترسی آزاد نسخه اولیه مقاله یعنی نسخه قبل از داوری مقاله مجوز می‌دهند.

۱- ناشرانی که انتشار دسترسی آزاد نسخه داوری شده، اما منتشر نشده مقاله را اجازه می‌دهند.

۲- ناشرانی که نسخه نهایی و منتشر شده مقاله را اجازه می‌دهند که به صورت دسترسی آزاد منتشر شود.

اگر نویسنده بخواهد مقاله خود را در یک شبکه اجتماعی علمی مثل "ریسرچ گیت" بارگذاری کند؛ شبکه اجتماعی مذکور با اطلاعاتی که از ناشر در اختیار وی قرار می‌دهد، نویسندگان را راهنمایی می‌کند که آیا اجازه بارگذاری مقاله را دارند یا خیر و کدام نسخه مقاله مجوز بارگذاری دارد. در واقع اجازه بارگذاری مقاله توسط نویسنده در فضاهاى دیگر، بستگی به این دارد که ناشر مجله‌ای که مقاله در آن منتشر شده است، چه نوع اجازه نامه‌ای را صادر کرده باشد (صراف زاده ۱۳۹۶).

۲-۴-۲ دسترسی آزاد با تأخیر

ممکن است در وبگاه مجله‌های عملی با واژه‌ای به نام "embargo" مواجه شوید. برگردان فارسی این واژه ممنوعیت یا تحریم است به این معنا که برخی از ناشران مجله‌های علمی، انتشار دسترسی آزاد سبز را به مدت ۶ الی ۱۲ ماه یا طولانی‌تر بعد از انتشار مقاله ممنوع می‌کنند و فقط بعد از این مدت معین است که اجازه می‌دهند مقاله به صورت دسترسی آزاد در یک وبگاه دیگر یا در وبگاه خود مجله قرار بگیرد. علت این تأخیر این است که بیشترین فروش ناشران از شماره‌های جدید مجله‌هاست و آن‌ها نمی‌خواهند خود را این سود محروم کنند.

۲-۴-۳ دسترسی آزاد طلایی

یکی دیگر از انواع دسترسی آزاد، دسترسی آزاد طلایی است که به آن "pay to publish model" نیز گفته می‌شود. در این نوع دسترسی آزاد، مقاله بلافاصله پس از انتشار (بی درنگ) در دسترس همه قرار می‌گیرد. دسترسی آزاد طلایی دو حالت دارد:

الف: انتشار مقاله‌ها در مجلات کاملاً دسترسی آزاد (یعنی مجله‌هایی که تمام مقاله‌های آنها به صورت رایگان در دسترس همه قرار دارد).

ب: انتشار در یک مجله ترکیبی: مجله‌ای تجاری که بخشی از مقاله‌هایش را در قبال دریافت هزینه و بخشی دیگر را به صورت دسترسی آزاد منتشر می‌کند.

۲-۴-۴ دسترسی آزاد ترکیبی

پیشتر گفته شد که در دسترسی آزاد طلایی، مقاله می‌تواند در یک مجله آبومانی در قبال پرداخت هزینه به صورت دسترسی آزاد منتشر شود، به این مدل، مدل ترکیبی یا "دسترسی آزاد پرداختی" گفته می‌شود. چون مقاله‌های مجله‌ها، ترکیبی از مقاله‌های رایگان و غیررایگان است. اگر در یک پایگاه اطلاعاتی علمی مانند ساینسک دایرکت جستجو کنید، هنگامی که نتایج جستجو را مشاهده کنید، متوجه خواهید شد که جلوی برخی از مقاله‌ها، نماد قفل باز وجود دارد که به این معناست که دسترسی به این مقاله‌ها آزاد و رایگان است و لازم نیست برای دسترسی به آنها اشتراک داشته باشیم. هزینه‌ای را که نویسنده

برای انتشار مقاله به صورت دسترسی آزاد پرداخت می‌کند هزینه پردازش مقاله یا به اختصار ^۶ APC می‌گویند. این هزینه که معمولاً بعد از انتشار مقاله اخذ می‌شود، به مجله‌های کاملاً دسترسی آزاد یا مجله‌های ترکیبی پرداخت می‌گردد. میزان هزینه متفاوت بوده و بستگی به ناشر و مجله و حوزه موضوعی دارد (صراف زاده ۱۳۹۶).

۲-۵ مخازن دیجیتالی (واسپارگاه‌ها)

همانطور که پیشتر هم گفته شد، در دسترسی آزاد سبز مقاله می‌تواند در یک مخزن دیجیتالی قرار داده شود. مخزن دیجیتالی یا واسپارگاه در واقع یک پایگاه اطلاعاتی علمی است که مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها و سایر برون‌دادهای پژوهشی را نگهداری می‌کند و دسترسی به آن‌ها برای همه آزاد و رایگان است. به عبارت دیگر، مخازن دیجیتالی ابزارهای گردآوری و نمایش منابع دسترسی آزاد به ویژه منابع دسترسی آزاد سبز هستند. مخازن دیجیتالی دو نوع دارند:

۲-۵-۱ الف: مخازن سازمانی

این نوع مخازن، اطلاعات تولید شده در یک دانشگاه یا مرکز پژوهشی خاص را گردآوری می‌کنند. در واقع مخازن دیجیتالی در دانشگاه‌ها، راه حلی برای مشکل دسترسی به اطلاعات علمی است تا دانشگاهیان بتوانند به اطلاعاتی که خود تولید کرده اند، دسترسی داشته باشند. مزیت دیگر مخازن دیجیتالی دانشگاه‌ها این است که دانشگاه‌ها با دسترس پذیر کردن تولیدات علمی خود، میزان استفاده از آن‌ها را افزایش می‌دهند که می‌تواند منجر به افزایش رتبه علمی‌شان بشود.

۲-۵-۲ ب: مخازن موضوعی

نوع دیگری از مخازن دیجیتالی، مخازن موضوعی هستند که وابسته به دانشگاه خاصی نیستند بلکه مقاله‌های یک حوزه موضوعی خاص یا گروهی از موضوع‌ها را گردآوری می‌کنند مانند "ARXIV" که مقاله‌های دسترسی آزاد علوم و ریاضیات را گردآوری می‌کند یا "E-LIS" که ویژه منابع اطلاعات علمی در رشته کتابداری است.

یک راهنما نیز وجود دارد که تمام مخازن سازمانی و موضوعی دسترسی آزاد را در آن می‌توان جستجو و پیدا کرد.

عنوان این راهنما "The Directory Of Open access Repositories" یا به طور مخفف OpenDOAR است.

۲-۱۶ جباری بودن دسترسی آزاد مقاله‌ها

^۶ Article Processing charge

گاهی اوقات نویسندگان ملزم هستند که مقاله‌های خود را به صورت دسترسی آزاد منتشر کنند، در واقع در این حالت انتشار به صورت دسترسی آزاد یک اجبار و نه یک انتخاب محسوب می‌شود و آن وقتی است که مقاله، حاصل یک طرح پژوهشی است که بودجه آن را یک مرکز یا سازمان حامی مالی پژوهش‌ها تأمین کرده است. مراکز حامی مالی پژوهش‌ها (از معروفترین آن‌ها welcome trust است) برای گسترش دانش بشر و بهبود زندگی انسان‌ها هزینه می‌کنند. با دسترسی آزاد این اطمینان ایجاد می‌شود که نتایج پژوهشی که مراکز حامی مالی پژوهش‌ها بودجه آن را تأمین کرده‌اند، توسط همگان مورد استفاده قرار می‌گیرد و بدین ترتیب بازگشت سرمایه افزایش می‌یابد. اغلب سازمانهایی که بودجه‌های پژوهشی را تأمین می‌کنند، یکی از شرایط اعطای بودجه را انتشار به صورت دسترسی آزاد تمام تولیدات علمی مستخرج از طرح پژوهشی اعلام کرده و نویسندگان را ملزم می‌کنند که مقاله‌هایشان را در یک مخزن دسترسی آزاد قابل دسترس سازند.

از جمله سازمان‌هایی که دسترسی آزاد را اجباری کرده‌اند عبارتند از:

- مؤسسه ملی سلامت در امریکا: همه مقاله‌های مستخرج از پژوهش‌هایی که با حمایت مالی این مؤسسه انجام شده‌اند، باید حداکثر ۱۲ ماه بعد از انتشار وارد PubMed شوند. PubMed یک پایگاه اطلاعاتی دسترسی آزاد در حوزه پزشکی است.
- دانشگاه‌هایی از جمله "ام آی تی، هاروارد، استنفورد و ادینبورگ، اساتید را ملزم می‌کنند که مقاله خود را در مخزن سازمانی که متعلق به دانشگاه است، ارائه کنند. زیرا مقاله‌ها و پژوهش‌های مذکور با بودجه‌ای که دانشگاه را در اختیار اساتید قرار داده است، انجام شده است.
- شورای پژوهشی استرالیا: هر مقاله مستخرج از پژوهش‌هایی که با حمایت مالی شورای انجمن پژوهشی استرالیا منتشر شده است تا ۱۲ ماه بعد از انتشار فرصت دارد که در یک مخزن سازمانی آرشیو شود.
- کمیسیون اروپا: از سال ۲۰۱۴ تمام مقاله‌هایی که با حمایت مالی اتحادیه اروپا انجام شده‌اند، باید به صورت دسترسی آزاد منتشر شوند.
- شورای پژوهشی انگلستان: از آوریل ۲۰۱۳ تمام پژوهشگران باید در مجله‌هایی که گزینه دسترسی آزاد دارند، مقاله‌هایشان را منتشر کنند.
- Welcome Trust: همه مقاله‌هایی که توسط این سازمان حمایت شده‌اند، باید به صورت برخط و رایگان در دسترس باشند. (صراف زاده ۱۳۹۶).

۲-۷ تأمین هزینه انتشار مجله‌های دسترسی آزاد

از جمله راه‌هایی که برای تأمین هزینه انتشار مجله‌هایی که به صورت کاملاً رایگان مقاله‌ها را در اختیار خوانندگان قرار می‌دهند یا آن‌ها را می‌دهند که در دسته مجله‌های ترکیبی قرار دارند و بخشی از مقاله‌ها را به صورت رایگان در دسترس خوانندگان قرار می‌دهند، عبارتند از:

۲-۷-۱ الف: پرداخت هزینه توسط نویسنده

این شیوه در حال حاضر از رایج‌ترین شیوه‌هاست. تقریباً ۳۰ درصد از مجله‌های دسترسی آزاد طلایی، هزینه انتشار مقاله را از نویسنده مطالبه می‌کنند. گاهی این مبلغ توسط دانشگاه یا مرکز پژوهشی نویسنده پرداخت می‌شود. برخی مجله‌ها، نویسندگانی را که مشکل مالی دارند یا از کشورهای در حال توسعه هستند، از پرداخت هزینه معاف می‌کنند. حامیان این شیوه معتقدند که این مؤلفان هستند که با انتشار مقاله خود در جستجوی گسترش دستاوردهای علمی خود هستند و خود نیز باید هزینه آن را بپردازند.

۲-۷-۲ ب: حمایت مالی سازمان‌های حامی پژوهش

گاهی هزینه دسترسی آزاد توسط سازمان‌هایی که بودجه طرح‌های پژوهشی را تأمین کنند پرداخت می‌شود (صراف زاده، ۳۳).

۲-۸ مزایای انتشار به صورت دسترسی آزاد برای نویسندگان مقاله

انتشار به صورت دسترسی آزاد برای نویسنده چه مزایایی دارد؟ چرا نویسنده هزینه زیادی پرداخت می‌کند تا مقاله خود را به صورت دسترسی آزاد منتشر نماید؟

یک سودمندی انتشار به صورت دسترسی آزاد این است که مقاله‌هایی که به صورت دسترسی آزاد منتشر می‌شوند، به میزان بیشتری نسبت به مقاله‌های غیر رایگان، خوانده می‌شوند. یک مزیت دیگر، استناد بیشتر به مقاله‌هاست و درواقع انگیزه اصلی نویسندگان برای انتشار مقاله به صورت دسترسی آزاد، به حداکثر رساندن تأثیر پژوهشی آثار است. در واقع، هر چه مقاله بیشتر مورد استفاده قرار بگیرد و به آن استناد بیشتری شود، به نفع پژوهشگر است. نتایج پژوهش‌های متعددی نشان داده است که مقاله‌های دسترسی آزاد استناد بیشتری می‌گیرند. از جمله نتایج پژوهشی در سال ۲۰۰۶ که در آن سلامت روان، مقاله‌ای که به رایگان در دسترس است را دو برابر بیشتر احتمال دارد که بخوانند. یک مزیت دیگر، استناد بیشتر به مقاله‌هاست و درواقع انگیزه اصلی نویسندگان برای انتشار مقاله به صورت دسترسی آزاد، به حداکثر رساندن تأثیر پژوهشی آثار است. در واقع، هر چه مقاله بیشتر مورد استفاده قرار بگیرد و به آن استناد بیشتری شود، به نفع پژوهشگر است. نتایج پژوهش‌های متعددی نشان داده است که مقاله‌های دسترسی آزاد استناد بیشتری می‌گیرند. از جمله نتایج پژوهشی در سال ۲۰۰۶ که در *plos Biology* منتشر شده

است، نشان داده است که مقاله‌هایی که بلافاصله در مجموعه مقاله‌های آکادمی علوم آمریکا^۷ به صورت دسترسی آزاد منتشر می‌شوند، سه برابر بیشتر از مقاله‌های غیر دسترسی آزاد مورد استناد قرار می‌گیرند (صراف زاده ۱۳۹۶)

۲-۹ چگونگی دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاه‌های برتر

۲-۹-۱ رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان

رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان، که اغلب به عنوان رتبه‌بندی شانگهای شناخته می‌شود، یک نظام رتبه‌بندی دانشگاه‌ها در سطح جهان است. ایده اولیه رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی جهان توسط دانشگاه شانگهای جیاتانگ در سال ۱۹۹۸ پایه‌گذاری گردید. طرح این ایده در پاسخ به دغدغه رئیس جمهور وقت چین بود که تأکید داشت تعدادی از دانشگاه‌های چین باید در سطح بین‌المللی فعال باشند و در شمار دانشگاه‌های برتر جهان محسوب شوند؛ بنابراین در راستای دستیابی به هدف فوق، سیاست‌گذاران چینی تصمیم گرفتند ابتدا مدلی برای رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان طراحی نمایند و سپس با بهره‌گیری از نتایج آن؛ نخست جایگاه دانشگاه‌های چین در مقایسه با سایر دانشگاه‌های جهان مشخص شود، دوم نقاط قوت و ضعف دانشگاه‌های چین براساس نتایج حاصل شناسایی شود و در نهایت برای بهبود وضعیت و ارتقاء جایگاه دانشگاه‌های چین در رتبه‌بندی جهانی اقدام‌های لازم تدوین گردد. از این رو طی پروژه‌ای به دانشگاه شانگهای جیاتانگ مأموریت داده شد دانشگاه‌های جهان را رتبه‌بندی کند و جایگاه دانشگاه‌های چینی را در سطح جهانی مشخص نماید. در واقع هدف این رتبه‌بندی اندازه‌گیری فاصله و شکاف دانشگاه‌های چین و دانشگاه‌های برتر دنیا و همچنین برنامه‌ریزی در جهت کاهش فاصله و بهبود کیفیت دانشگاه‌های چینی و ارتقاء جایگاه آنها در سطح بین‌المللی بود. بنابراین سرانجام نتایج رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان توسط نظام رتبه‌بندی دانشگاه شانگهای که به رتبه‌بندی علمی دانشگاه‌های جهان شهرت یافت، برای اولین بار در سال ۲۰۰۳، در سطح بین‌المللی منتشر گردید و از آن سال به بعد به طور سالانه به روز می‌شود. نظام رتبه‌بندی علمی دانشگاه‌های جهان بر مبنای این فرض که نمی‌توان همه دانشگاه‌های جهان را با هم مقایسه کرد، تمرکز و جامعه هدف خود را بر دانشگاه‌های تحقیقاتی برتر دنیا قرار داده‌است. به طور کلی دانشگاه‌های که دارای جایزه نوبل، پژوهشگران دارای استناد بالا یا مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های nature و science هستند در این رتبه‌بندی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

^۷ Proceedings of the National Academy of Science USA(PNAS)

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها □ ۱۳

علاوه بر این دانشگاه‌هایی که دارای تعداد زیادی مقاله‌های نمایه شده در نمایه گسترده استنادی علوم و نمایه استنادی علوم اجتماعی هستند نیز توسط این نظام رتبه‌بندی، مورد ارزیابی قرار می‌گیرند؛ بنابراین از بین دانشگاه‌های فعال جهان حدود ۱۰۰۰ دانشگاه در این رتبه‌بندی بررسی می‌شوند و در نهایت در جدول رتبه‌بندی لیست ۵۰۰ دانشگاه برتر دنیا منتشر می‌شود.

۲-۱۰ معیارها و شاخص‌های نظام رتبه‌بندی شانگهای

نظام رتبه‌بندی دانشگاه شانگهای به منظور انجام ارزیابی دقیق تر از عملکرد دانشگاه و ارائه رتبه‌بندی جامع از جایگاه دانشگاه در سطح جهانی، ۴ معیار کیفیت آموزش، کیفیت اعضای هیئت علمی، خروجی‌های پژوهش و سرانه عملکرد دانشگاه را برای بررسی عملکرد دانشگاه تعریف کرده‌است. به عبارت دیگر در این نظام، دانشگاه‌ها براساس میزان موفقیت در هر یک از معیارهای چهارگانه رتبه‌بندی می‌گردند، با توجه به اینکه معیارهای چهارگانه فوق کلی هستند و قابلیت اندازه‌گیری کمتری دارند از این رو نظام رتبه‌بندی شانگهای برای هر یک از معیارهای فوق چند شاخص ارائه کرده‌است. در جدول شماره ۱ چگونگی دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاه‌های برتر جهان بیان شده است.

جدول ۱. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاه‌های برتر

دانشگاه	آدرس	توضیحات	محدودیت دسترسی
دانشگاه هاروارد	http://library.harvard.edu/	دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از سال ۱۹۹۰ برای دانشجویان فراهم شده است و همه پژوهشگران می‌توانند به یک نسخه از اکثر پایان‌نامه‌ها از سال ۱۹۸۲ تا سالهای اخیر (۲۰۱۸) با مراجعه به سایت ProQuest دسترسی داشته باشند. دسترسی به پایان‌نامه‌هایی که از طریق ProQuest وجود ندارد، از طریق کتابخانه دانشگاه فراهم می‌باشد.	
دانشگاه استنفورد	http://library.stanford.edu/guides/find-dissertations-and-theses	از نوامبر سال ۲۰۰۹ دانشجویان فارغ التحصیل می‌توانند رساله‌های خود را به صورت الکترونیکی ارائه دهند. اکثر پایان‌نامه‌های نوشته شده بین سالهای ۱۹۸۹ تا ۲۰۰۹ به صورت فایل pdf از طریق ProQuest در دسترس هستند. پایان‌نامه‌های بعد از اکتبر ۲۰۰۹ از طریق کتابخانه دانشگاه استنفورد (SearchWorks, the Stanford Libraries Catalog) در دسترس هستند.	اگر دانشجو برای دسترسی به پایان‌نامه‌اش محدودیت ایجاد کرده باشد، پایان‌نامه ممکن است تا ۵ سال از تاریخ ارسال آن در دسترس نباشد.
دانشگاه کالیفرنیا (uc)	https://escholarship.org	هفت دانشکده ^۸ به شرح ذیل از دانشکده‌های دانشگاه کالیفرنیا، رساله‌ها و پایان‌نامه‌های الکترونیکی خود را بدون پرداخت هزینه برای دانشجویان و پژوهشگران در سراسر دنیا در دسترس قرار داده‌اند. برای این منظور باید به	پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از بدو ورود به کتابخانه قابل دسترسی هستند اما اگر دانشجویان

^۸ Seven of the UC campuses

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۱۴

جدول ۱. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاه‌های برتر

دانشگاه	آدرس	توضیحات	محدودیت دسترسی
		مخزن دسترسی آزاد دانشگاه کالیفرنیا (eScholarship) مراجعه نمایند.	بخواهند می‌توانند برای اینکه پایان‌نامه یا رساله آنها برای دیگر پژوهشگران مورد استفاده قرار گیرد یا خیر در زمان ثبت نام تصمیمات و محدودیت‌هایی را اتخاذ نمایند. بعضی از دانشکده‌ها برای دانشجویان اجازه محدودیت دسترسی به پایان‌نامه‌هایشان را فراهم کرده‌اند.
دانشگاه کمبریج	https://www.repository.cam.ac.uk/	نسخه دیجیتالی تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌های دانشگاه کمبریج از طریق سایت Apollo ذخیره می‌شود و قابل دسترسی می‌باشد. همچنین نسخه الکترونیکی رساله‌های دکترای ۱۰۰ دانشگاه بریتانیا به جزء دانشگاه‌های کمبریج و آکسفورد از طریق (ETHOS) http://ethos.bl.uk ارائه میشود. بسیاری از پایان نامه‌ها بدون هزینه به صورت آزاد در دسترس هستند، اما در مواردی که دانشجویان پایان‌نامه‌ای را که هنوز دیجیتالی نشده است، درخواست نمایند، از وی خواسته می‌شود که هزینه‌ای را بپردازد. پس از اینکه پایان نامه‌ها دیجیتالی شدند برای دانلود رایگان در دسترس خواهند بود.	
مؤسسه فناوری ماساچوست	//libraries.mit.edu/barton-theses	اکثر پایان‌نامه‌ها و رساله‌های مؤسسه فناوری ماساچوست از سال ۲۰۰۴ تا سالهای اخیر (۲۰۱۸) به صورت تمام متن در دسترس هستند، ولی در پایگاه داده ProQuest ارائه نمی‌گردند. ProQuest پایگاه داده‌ای است که هزاران پایان نامه و رساله از آمریکای شمالی و دانشگاه‌های منتخب دنیا در آن دسترس هستند.	
دانشگاه پرستون	http://library.princeton.edu/resource/27966	رساله‌ها و پایان‌نامه‌های دکترای سال ۲۰۱۱ به صورت رایگان در آرشیو دانشگاه برای پژوهشگران داخل و خارج دانشگاه پرینستون و همچنین از طریق پایگاه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها proquest در دسترس هستند..	برخی از پایان نامه‌ها ممکن است محدودیت دو ساله برای دسترسی داشته باشند که تا زمان اتمام ممنوعیت، فقط به صورت نسخه چاپی در کتابخانه قابل مشاهده هستند.
دانشگاه	https://www.bodleian.ox.ac.uk/f	دسترسی به تمام متن برخی از پایان‌نامه‌ها و	

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۱۵

جدول ۱. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاه‌های برتر

دانشگاه	آدرس	توضیحات	محدودیت دسترسی
آکسفورد	inding-resources/theses/theses	رساله‌ها به صورت رایگان در کتابخانه دانشگاه وجود دارد.	
دانشگاه شیکاگو	https://catalog.lib.uchicago.edu/vufind ProQuest Dissertations & Theses @ University of Chicago	پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در کتابخانه دانشگاه و همچنین از طریق پایگاه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های proquest در دسترس هستند. دسترسی به پایان‌نامه‌ها از سال ۱۸۹۳ تا ژوئن سال ۲۰۰۹ به صورت کاغذی در کتابخانه دانشگاه و به پایان‌نامه‌های سال ۲۰۰۹ تا به حال (۲۰۱۸) به صورت آنلاین امکان پذیر می‌باشد.	
دانشگاه ییل	http://search.library.yale.edu/databases/۱۳۰۹۹۰۷۵	برخی از پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به صورت نسخه چاپی در کتابخانه دانشگاه در دسترس هستند. دسترسی به نسخه آنلاین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از طریق proquest امکان پذیر می‌باشد.	
دانشگاه کالیفرنیا، لس آنجلس (ucla)	https://catalog.library.ucla.edu/webv/searchBasic	دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به صورت رایگان برای عموم از طریق UCLA Catalog Library وجود دارد، همچنین از سال ۱۹۹۶ تا به حال (۲۰۱۸) دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها از طریق پایگاه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های ProQuest نیز وجود دارد.	دانشجویان تحصیلات تکمیلی ممکن است تاریخ دسترسی به پایان‌نامه یا رساله‌شان را تا دو سال تحریم کنند، با توجه به شرایط قانع کننده، دانشگاه ممکن است تحریم‌های طولانی‌تر از دو سال را پس از ثبت نام اعمال کند.

۲-۱۱ چگونگی دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در چند دانشگاه برتر آسیا

به استناد رتبه‌بندی سالانه‌ی UniRank دانشگاه توکیو ژاپن در صدر بهترین دانشگاه‌های آسیا است. دانشگاه ملی تایوان در جایگاه دوم قرار گرفته است و دانشگاه فودان چین در رده سوم ایستاده است. همچنین در این رتبه‌بندی دانشگاه تهران ایران در رتبه ۴۳ قرار دارد.

دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در چند دانشگاه برتر آسیا براساس رتبه‌بندی جهانی برگرفته از رتبه‌بندی‌های دانشگاهی جهانی ۲۰۱۷ (League Table of the top ۲۰۰ Universities in Asia) به شرح جدول شماره ۲ می‌باشد:

جدول ۲. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در چند دانشگاه برتر آسیا

نام دانشگاه	دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها	آدرس	توضیحات

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۱۶

جدول ۲. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها در چند دانشگاه برتر آسیا

نام دانشگاه	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها	آدرس	توضیحات
دانشگاه توکیو ژاپن	دسترسی به چکیده و اطلاعات کتابشناختی پایان نامه‌ها و رساله‌ها وجود دارد.	https://www.lib.utokyo.ac.jp/en/library/komaba/databases	مخزن دانشگاه توکیو شامل رساله‌های دکترای منتشر شده بعد از سال ۲۰۱۴ می‌باشد. دسترسی به چکیده رساله‌های دکترای سال ۱۹۹۴ تا سال ۲۰۱۳ و اطلاعات کتابشناختی رساله‌های دکترای سال ۱۹۵۷ تا سال ۲۰۱۳ از طریق سایت دانشگاه وجود دارد.
دانشگاه ملی تایوان	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها وجود دارد.	http://drm.lib.ntu.edu.tw/cgi-bin/db/browse.cgi?o=der&p=/db/login.htm	طبق بخشنامه و قانون حق تألیف، زمانیکه دانشجویان فارغ التحصیل می‌شوند باید یک نسخه از اثرشان را به کتابخانه برای دسترسی به عموم ارائه دهند. اگر دانشجویان تمایل به این داشته باشند که به دلیل نگرانی‌های حفاظت از دارائی فکری، پایان نامه یا رساله آنها با تأخیر برای عموم ارائه گردند باید فرم مربوطه که به امضاء راهنما و مشاور آنها رسیده باشد را همراه کارشان به دانشگاه تحویل دهند. حداکثر مدت محدودیت دسترسی به پایان نامه‌ها و رساله‌ها پنج سال می‌باشد.
دانشگاه چینی هنگ کنگ	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها وجود دارد.	Dissertations & Theses @ CUHK	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌های چینی و انگلیسی از سال ۱۹۶۷ تا به امروز (۲۰۱۸) وجود دارد.
دانشگاه ملی سنگاپور	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها وجود دارد.	https://libportal.nus.edu.sg/frontend/index	از سال ۲۰۰۳ تا به امروز دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی از طریق سایت دانشگاه فراهم شده است.
دانشگاه فنی	دسترسی به تمام متن	https://repository.nie.edu.sg/jspui/handle/10497/7	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه ها/ رساله ها □ ۱۷

جدول ۲. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در چند دانشگاه برتر آسیا

نام دانشگاه	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها	آدرس	توضیحات
نانیانگ سنگاپور	پایان نامه ها و رساله ها وجود دارد.		رساله های الکترونیکی به صورت آنلاین فقط برای دانشجویان و کارکنان دانشگاه فراهم می باشد.
دانشگاه تل آویو	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها وجود دارد.	https://en-libraries.tau.ac.il/	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها از طریق سایت دانشگاه و همچنین پایگاه پایان نامه ها و رساله های ProQuest وجود دارد.
دانشگاه علم و صنعت هنگ کنگ	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها وجود دارد.	https://lbezone.ust.hk/rse/electronic-theses	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها تا سال ۲۰۱۸ به صورت رایگان از طریق کتابخانه الکترونیکی وجود دارد.
دانشگاه آرتا دوگو تکنیک ترکیه	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها وجود دارد.	http://lib.metu.edu.tr/metu-theses-collection-search	پایان نامه ها از طریق library Open catalog یا Archives Harvester در دسترس هستند، همچنین در پایگاه پایان نامه ها و رساله ها ProQuest نیز در دسترس می باشند.

۱۲-۲ دسترسی به منابع الکترونیکی در برخی از دانشگاههای جهان

در جدول شماره ۳ چگونگی دسترسی به منابع الکترونیکی در برخی از دانشگاههای جهان بیان شده است:

جدول ۳. دسترسی به منابع الکترونیکی برخی از دانشگاههای جهان

مؤسسه	آدرس	توضیحات
-------	------	---------

جدول ۳. دسترسی به منابع الکترونیکی برخی از دانشگاههای جهان

مؤسسه	آدرس	توضیحات
۵۴۷ دانشگاه از ۲۸ کشور اروپایی شامل اتریش - بلژیک - بلغارستان - کرواسی - قبرس - جمهوری چک - دانمارک - استونی - فنلاند - فرانسه - آلمان - یونان - مجارستان - ایرلند - ایتالیا - لتونی - لیتوانی - هلند - نروژ - لهستان - پرتغال - صربستان - اسلونی - اسپانیا - سوئد - سوئیس - انگلیس - اوکراین	http://www.dart-europe.eu/basic-search.php	دسترسی به پایان نامه‌های ۵۴۷ دانشگاه از ۲۸ کشور اروپایی
مجموعه متمرکز پایان نامه‌های دانشگاههای کانادا	https://www.bac-lac.gc.ca/eng/services/theses/Pages/theses-canada.aspx	Thesis Canada، که در سال ۱۹۶۵ به درخواست رئیس‌ان دانشکده‌های تحصیلات تکمیلی کانادا راه اندازی شد، یک برنامه همکاری بین کتابخانه و آرشیو کانادا (LAC) و نزدیک به ۷۰ دانشگاه معتبر دانشگاه کانادا است و برای بدست آوردن و حفظ پایان نامه‌ها از دانشگاه‌های شرکت کننده، دسترسی آزاد به پایان نامه‌های الکترونیکی کانادایی و پایان نامه‌ها در مجموعه، تسهیل دسترسی به پایان نامه‌های غیر دیجیتالی و پایان نامه‌ها در مجموعه تلاش دارد.

جدول ۳. دسترسی به منابع الکترونیکی برخی از دانشگاههای جهان

مؤسسه	آدرس	توضیحات
دانشگاه هلسینکی (فنلاند)	https://ethesis.helsinki.fi/en	
دانشگاه ویرجینیا	https://scholar.lib.vt.edu/theses/	مأموریت کتابخانه‌ها حفظ و دسترسی به پژوهشها و دانش دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه ویرجینیا است. بیش از ۳۰,۰۰۰ پایان‌نامه و متون دیجیتال و اسکن شده در VTech Works در دسترس عموم قرار دارند.
دانشگاه بریگم یانگ	https://scholarsarchive.byu.edu/etd/	دانشگاه بریگم یانگ به اختصار بی‌وای یو به انگلیسی BYU: یک دانشگاه خصوصی پژوهش محور است که در پرووو، ایالت یوتا واقع شده است. این دانشگاه در مالکیت و بهره‌برداری کلیسای عیسی مسیح قدیسان آخرالزمان است و بدون در نظر گرفتن دانشجویان آنلاین، با ۲۹۰۶۷۲ دانشجوی بزرگ‌ترین دانشگاه مذهبی و سومین دانشگاه بزرگ خصوصی در ایالات متحده آمریکا است. پایان‌نامه‌ها یا رساله‌ها برای دانشمندان سراسر جهان از طریق وب قابل دسترسی است.
پایان‌نامه‌های الکترونیکی دانشگاه رُد	http://www.opendoar.org/find.php?rID=۲۷۷&format=full	
دانشگاه دوکس ^۹ شهر پیتسبرگ	http://digital.library.duq.edu/cdm-etd/	
دانشگاه ویلیامز ^{۱۰}	https://unbound.williams.edu/theses/	دانش آموزان دانشکده ویلیامز از اواخر دهه ۱۹۳۰ تحقیقات و نوشتن پایان‌نامه‌های دانشجویی را انجام داده‌اند. آرشیو دانشکده

^۹ Duquesne University

^{۱۰} Williams College

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۲۰

جدول ۳. دسترسی به منابع الکترونیکی برخی از دانشگاههای جهان

مؤسسه	آدرس	توضیحات
		مجموعه پایان‌نامه‌ها را جمع آوری می‌کند و آنها را در قالب های چاپی و الکترونیکی در دسترس می‌گذارد. از بهار سال ۲۰۱۶، آرشیو دانشکده تنها نسخه های الکترونیکی پایان نامه ها را به عنوان نسخه رسمی رکورد جمع آوری می‌کند. در حال حاضر پایان‌نامه‌های سال‌های قبل از ۲۰۱۰ و ۲۰۱۰ تا کنون در دسترس هستند.
دانشگاه پیتسبرگ	http://www.pitt.edu/~graduate/etd/	امکان جستجو در بیش از ۴۲۰۰ پایان نامه از ۱۲ دانشکده
دانشگاه پنسیلوانیا	Pennsylvania State University :Electronic Dissertation Archive Thesis and	امکان مشاهده بیش از ۸۸۰۰ پایان نامه الکترونیکی
دانشگاه فلوریدا	https://cms.uflib.ufl.edu/etd/Index.aspx	از سال ۲۰۰۱ به بعد، دانشگاه فلوریدا از دانشجویان تحصیلات تکمیلی خواسته است تا پایان نامه های کارشناسی ارشد و پایان نامه‌های دکترای خود را در قالب الکترونیکی، ارائه دهند. این پایان نامه ها و پایان نامه ها در مخزن سازمانی قرار دارند. در سال ۲۰۰۸، کتابخانه‌ها پروژه اسکن مجدد پایان نامه را شروع کردند تا پایان نامه های چاپی را از سال ۱۹۳۴ تا ۲۰۰۶ به همان سطح دسترسی به عنوان هم‌تایان الکترونیکی خود برسانند.
دانشگاه ویک فارست	WakeForest University: Electronic Theses & Dissertations	مجموعه کامل متن پایان‌نامه‌های الکترونیکی (ETD)، تکمیل شده توسط فارغ التحصیلان دانشکده هنر و علوم انسانی، بخشی از مخزن سازمان است . مجموعه براساس نویسنده، تاریخ،

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۲۱

جدول ۳. دسترسی به منابع الکترونیکی برخی از دانشگاههای جهان

مؤسسه	آدرس	توضیحات
		موضوع یا عنوان می تواند جستجو شود. ارائه مدارک ETD در دسامبر ۲۰۰۸ آغاز شد . پایان نامه های که قبل از آن تاریخ تکمیل شده اند ممکن است در مجموعه های چاپی کتابخانه اسمیت رینولدز ^{۱۱} یا کتابخانه کوی کارپنتر ^{۱۲} یافت شوند.
کتابخانه ملی استرالیا	https://www.caul.edu.au/programs-projects/past-programs/australasian-digital-theses	یافتن و دریافت بیش از ۵۸۴,۲۴۶,۹۶۵ منابع استرالیایی و آنلایین: کتاب ها، تصاویر، روزنامه های تاریخی، نقشه ها، موسیقی، بایگانی و غیره.
مؤسسه فناوری ماساچوست	https://dspace.mit.edu/handle/۱۷۲۱/۱/۷۵۸۲	از سال ۲۰۰۴، تمام پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترا پس از اعطای مدرک تحصیلی به مجموعه اضافه شده است.

۲-۱۳ چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در دانشگاههای برتر ایران
در جدول شماره ۴ چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در دانشگاههای برتر ایران بیان گردیده است:

جدول ۴. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در دانشگاهها و پژوهشگاههای برتر ایران

نام دانشگاه	آدرس	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها
دانشگاه تهران	https://thesis.ut.ac.ir/fa	دسترسی به متن کامل فایل pdf پایان نامه ها و رساله های دانشگاه از طریق کتابخانه مرکزی دانشگاه فراهم می باشد. همچنین دسترسی به ۱۵ صفحه اول پایان نامه ها در خارج از دانشگاه از طریق

^{۱۱} Smith Reynolds

^{۱۲} Coy C. Carpenter

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه ها/ رساله ها □ ۲۲

جدول ۴. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در دانشگاهها و پژوهشگاههای برتر ایران		
نام دانشگاه	آدرس	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها
		لینک مربوطه امکان پذیر می باشد.
دانشگاه صنعتی شریف	http://library.sharif.ir/home	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها فقط از طریق کتابخانه دانشگاه وجود دارد، اما برای مشاهده ۳۰ صفحه اول پایان نامه ها نیاز به نام کاربری و کلمه عبور نیست و برای جستجو می توان به لینک مربوطه مراجعه نمود.
دانشگاه امیرکبیر	/http://digitallib.aut.ac.ir/dl/search	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها در کتابخانه دانشگاه وجود دارد.
دانشگاه شهید بهشتی	/http://library.sbu.ac.ir	استفاده از بخش پایان نامه ها مخصوص دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید بهشتی و اعضاء طرح غدیر با ارائه کارت دانشجویی میباشد، اساتید محترم و پژوهشگران گرامی با ارائه معرفی نامه می توانند از امکانات بخش استفاده نمایند. متن کامل پایان نامه فقط در داخل بخش قابل مشاهده می باشد. سرویس دهی به دانشجویان کارشناسی و دانشجویان سایر دانشگاه ها وجود ندارد. همچنین می توان بدون مراجعه به دانشگاه، از همه جا ۲۰ صفحه اول پایان نامه ها را مشاهده نمود.
دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی	http://۲۱۷,۲۱۸,۴۰,۶۶/simwebclt/webaccess/simwebportal.dll http://۲۱۷,۲۱۸,۴۰,۶۶/DIGLIBGUEST/WebUI/SearchFile.aspx?lang=fa&_HPURL=HTTP://۲۱۷,۲۱۸,۴۰,۶۶/simwebclt/webaccess/simwebportal.dll#&sd=۱	دسترسی به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها فقط از طریق کتابخانه دانشگاه وجود دارد.
دانشگاه علم و صنعت	/http://dl.iust.ac.ir/dl/search	این مجموعه با داشتن ۱۴۰۰۰ نسخه پایان نامه، مطالعه آن ها را به شکل Online و از طریق سایت کتابخانه مرکزی برای متقاضیانی که دارای Username و Password دانشگاه باشند، فراهم کرده است.

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۲۳

جدول ۴. چگونگی دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاهها و پژوهشگاههای برتر ایران

نام دانشگاه	آدرس	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها
		در خصوص دانشجویان مهمان نیز در صورت داشتن معرفی نامه معتبر و گرفتن Username و Password از بخش ثبت نام کتابخانه مرکزی استفاده برای ۲۴ ساعت برای آن‌ها فعال می‌گردد.
دانشگاه علامه طباطبائی	http://library.atu.ac.ir/D-lib.atu.ac.ir	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها به صورت دیجیتالی از طریق کتابخانه دیجیتالی برای اعضاء دانشگاه علامه طباطبائی قابل دسترس هستند.
دانشگاه تربیت مدرس	http://lib.modares.ac.ir/simwebclt/WebAccess/SimwebPortal.dll http://diglib.modares.ac.ir/DIGLIBGUEST/WebUI/SearchFile.aspx?lang=fa&_HPURL=HTTP://lib.modares.ac.ir/simwebclt/WebAccess/SimwebPortal.dll#&sd=۱	دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی مجاز (غیرمحرمانه) دوره دکتری (یک سال پس از دفاع) و دوره کارشناسی ارشد (شش ماه پس از دفاع) برای دانشجویان و اعضای هیأت علمی دانشگاه فراهم می‌باشد. همچنین دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های مجاز (غیرمحرمانه) در محل کتابخانه برای کلیه متقاضیان مجاز غیر دانشگاه تربیت مدرس با دریافت هزینه امکان پذیر می‌باشد. کتابخانه مرکزی می‌تواند فهرست مندرجات، چکیده فارسی و غیرفارسی و فهرست منابع پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاه را از طریق نرم‌افزار کتابخانه به صورت رایگان در دسترس عموم قرار دهد. همچنین کلیه پایان نامه‌ها/ رساله‌های دفاع شده تا سال ۱۳۷۵ به شرط غیر محرمانه بودن می‌تواند صرفاً جهت مطالعه در معرض استفاده کلیه کاربران قرار گیرد. اعضای هیأت علمی به صورت غیرحضوری می‌توانند تا ۳عنوان پایان‌نامه‌ها/رساله مجاز و غیر محرمانه را

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۲۴

نام دانشگاه	آدرس	دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله‌ها
		بدون محاسبه هزینه با تکمیل فرم مربوط، از طریق پست الکترونیکی به کتابخانه مرکزی سفارش دهند و فایل آن را دریافت نمایند. دانشجویان کارشناسی ارشد می‌توانند حداکثر تا ۳ عنوان پایان‌نامه/رساله و دانشجویان دکتری حداکثر تا ۵ عنوان پایان‌نامه/رساله که درخواست آن از طریق پست الکترونیکی استاد راهنما ارسال می‌شود، به صورت رایگان دریافت نمایند.
دانشگاه اصفهان	http://thesisdl.ui.ac.ir	کاربران دانشگاه اصفهان پس از ثبت نام در سامانه از طریق ایمیل دانشگاهی، می‌توانند در محیط دانشگاه اصفهان متن کامل پایان نامه‌ها را به صورت رایگان مطالعه نمایند. سایر کاربران بدون ثبت نام در سامانه، می‌توانند تمام یک پایان نامه، فصول یا صفحات مورد نظر را خریداری و مطالعه نمایند.
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران		دسترسی به تمام متن پایان نامه‌ها و رساله بیرون از مکان پژوهشگاه به تعداد ۵ عدد در هر هفته برای دانشجویان وجود دارد. همچنین دسترسی تمام متن به تعداد نامحدودی از برخی از پایان نامه‌ها و رساله‌ها نیز در محل پژوهشگاه وجود دارد.

پایان نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی، همانند موارد چاپ شده سنتی دارای حق تألیف هستند. با این حال، پایان نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی معمولاً از لحاظ دسترسی آزاد به آنها مورد توجه قرار می‌گیرند. انتظار می‌رود که آنلاین، رایگان، و بدون محدودیت مجوز و حق تألیف باشند.

در حقیقت، نویسندگان اجازه دسترسی به سطوح متفاوت پایان نامه‌ها و رساله‌هایشان را می‌دهند، مانند اینکه آنها در زمینه ارائه اثرشان به مجلات دسترسی آزاد تصمیم‌گیری می‌کنند، یا آنها را به آرشیوهای دسترسی آزاد ارائه می‌دهند، یا حق تألیف را به ناشران می‌دهند. دسترسی آزاد در ماهیت با حق تألیف سازگار است. بیشتر پایان نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی تحت عنوان کلیه حقوق تألیف محفوظ است منتشر می‌شوند، و اجازه استفاده تحت مفهوم استفاده منصفانه داده نمی‌شود. اساس حقوقی دسترسی آزاد، رضایت صاحب حق تألیف برای (ادبیات جدیدتر) یا انقضای حق تألیف برای (ادبیات قدیمی تر) است (خسروی ۱۳۸۹)

اکثر نویسندگان بر این تلاشند تا سرقت علمی و استفاده مجدد تجاری از اثر خود را مسدود سازند. لذا نقش اصلی حق تألیف در پایان نامه‌ها و رساله‌ها، کمک به نویسندگان برای کنترل کل اثرشان می‌باشد. پروکوئست یک راهنمای جامع برای جلوگیری از تخلف از حق تألیف در پایان نامه یا رساله‌های افراد فراهم می‌آورد.

۲-۱۵ مفهوم حقوق مالکیت فکری

اصطلاح حقوق مالکیت فکری از سه اصطلاح حقوق، مالکیت و فکری بافته شده است که بررسی واژگانی این سه اصطلاح ما را به دریافت بهتر و روشن تر آن رهنمون خواهد بود.

حقوق (جمع حق): در اصطلاح حقوقی عبارت است از قدرت امتیاز، سلطه یا خواسته‌ای پیوسته و جدا نشدنی که قانون برای یک شخص حقیقی یا حقوقی می‌شناسد.

حق دارای سه ویژگی برجسته است. نخست، این که ویژه دارنده آن است. دوم، دارنده حق می‌تواند در چهارچوب قانون هرگونه بخواهد از آن بهره بگیرد و دیگران بایستی به آن احترام بگذارند. سوم، قانون از دارنده حق پشتیبانی می‌کند. شخص می‌توند با طرح دعوا یا دفاع در دادگاههای صالح از پشتیبانی قانونی برخوردار شود.

مالکیت مفهومی عرفی-اعتباری است. هر چیزی که از آن شخص است و دارنده‌اش می‌تواند هرگونه که بخواهد آن را بکار گیرد و دیگری نمی‌تواند در برابر قانون، بی‌اجازه دارنده حق از آن بهره‌ور گردد.

مالکیت بر سه گونه است: مالکیت اموال منقول مانند کتاب که به آن حقوق انحصاری می‌گویند زیرا بهره‌وری از آن ویژه دارنده آن است. مالکیت غیر منقول مانند خانه و زمین، و مالکیت فکری که از آفرینش‌های ذهنی و ذوق بشر، اندیشه و هوش و درک انسان پشتیبانی می‌کند. فکری به آفریده‌های ذهنی بشر و آنچه از اندیشه و ذوق او تراوش می‌گردد، گفته می‌شود.

آفرینش‌های فکری یا نوآوری دارای سه عنصر است: الف) کاری غیر انسانی است که در گوهر و سرشت خود غیر مادی است زیرا دستاورد ذهن و اندیشه شخص نوآور است. چنین شخصی برای به آن نوآوری چه بسا زمانی دراز و کوششی فراوان کرده است. ب) در پیشرفت و پیشبرد احساس و اندیشه یا زندگی انسانی دارای سهم و سود است و آنها را آسانتر و زیباتر می‌کند و برایش ارزش مالی و معنوی در نظر می‌گیرد. قانون از این نوآوری همچون کار ذهنی مشروع و قانونی بشری پشتیبانی می‌کند و به دارنده‌اش حقوقی ارزانی می‌دارد که چون بر اشیای غیرمادی درمی‌آید نام حقوق فکری بر آن می‌نهند و هرگاه شخصی به آن تجاوز کند، چه از دید کیفری و چه از دید مدنی، به پشتیبانی از آن برمی‌خیزد (خسروی ۱۳۸۹).

۲-۱۶ ریشه و پیشینه حقوق مالکیت فکری

به گفته "آندره موریلوت"^{۱۳} "از هنگامی که انسان توانست قلم به دست گیرد و نگاره بکشد، حقوق معنوی شکوفه زد. با پدیداری ادبیات، سرقت ادبی از سوی مردم نکوهش شد. با فرایند تدوین قوانین، کسی که دست به سرقت ادبی می‌زد، کیفر می‌دید. شناخت پدیده‌ای به نام حقوق مالکیت فکری در پی برداشتن گام‌هایی انجام گرفت که فرهنگ‌ها و تمدن‌های پیشین و باستانی برداشته‌اند و دستاوردهای آنها به امروزیان رسیده است. بررسی کوتاهی در این مورد می‌تواند ما را با ریشه و پیشینه حقوق مالکیت فکری بهتر آشنا سازد (خسروی ۱۳۸۹).

بسیاری از پژوهشگران، اختراع کاغذ را سرآغاز نشر دستاوردهای فکری می‌دانند. چینیان باستان با پنهان نگاه داشتن صنعت کاغذ، پس از چند سده به نشر دستاوردهای فکری و هنری خویش دست یازیدند. تا سده پنجم پیش از میلاد و در روزگار ادبیات کلاسیک چینی و به هنگام پدیداری فیلسوفان بزرگی چون کنفوسیوس، چینیان چیزی از نشر نمی‌دانستند. از اسناد تاریخی بدست آمده چنین بر می‌آید که چینیان نخستین مردمی بودند که با چاپ آشنایی پیدا کردند. تاریخ چاپ نشان می‌دهد که یونانیان باستان به

^{۱۳} Andre Morillot

ضرورت پشتیبانی از مالکیت فکری پی برده بودند و به هنگام سپردن هر کدام از نسخه‌های دستاوردهای فکری شان به کتابخانه ملی دولتی، مقرراتی برای پشتیبانی از نوآوری‌های مؤلفان وضع می‌کردند. برای نمونه، هنگامی که نسخه‌های رسمی نمایش‌نامه‌های نمایش نامه نویسان بزرگی مانند سوفوکلس، یوریپدس و دیگران را به کتابخانه آتن می‌سپردند، مقرراتی برای جلوگیری از درز پیدا کردن آنها به بیرون از کشور یونان و سرقت ادبی- هنری یا کاربرد نابجا و نادرست آنها نهاده می‌شد. بدین گونه، همگان می‌توانستند از آن نسخه‌ها آگاهی پیدا کنند ولی اجازه نداشتند آنها را از کتابخانه ملی دولتی بیرون ببرند. بسیاری از دیگر کشورها، از روی کتابخانه ملی یونان باستان نمونه برداری کرده‌اند.

بسیاری از پژوهشگران، تاریخ پیدایی حق مؤلف را به تاریخ اختراع چاپ در اروپای سده پانزدهم گره می‌زنند و اختراع دستگاه چاپ به دست گوتنبرگ آلمانی را نقطه‌ی آغازین و سرنوشت ساز در تاریخ مالکیت فکری و پشتیبانی از آن می‌دانند. چاپخانه داران به تکاپو افتادند و بی رعایت حقوق نویسندگان و بستن قرارداد در چاپ کتاب به رقابت پرداختند. اینجا بود که نه تنها تقلید و سرقت به دست نگاشته‌ها و نگاشته‌ها راه یافت که به تابلوهای هنری هم کشیده شد. در سده هفدهم، برخی از دادگاههای اروپا گواه طرح دعوایی در این باره بودند. در آغاز سده هفدهم، برای رویارویی با دستگاه انحصار و احتکار امتیازهای ویژه چاپ به پاره‌ای از چاپخانه‌ها، بیش‌تر کشورهای اروپایی به چاره‌اندیشی افتادند و دفاع از حقوق چاپخانه داران با استناد به نظریه مالکیت فکری برخاستند. برجسته‌ترین نمونه در این زمینه، برپایی انجمن کاغذچیان بود که در آغاز سده هفدهم در انگلستان پدید آمد و خواسته‌هایش را برآفریدن گونه‌ای پشتیبانی از حقوق نویسندگان و پدید آوردندگان کارهای فکری و هنری متمرکز ساخت.

نخستین قانونی که در جهان درباره حق مؤلف گذاشته شده، قانون ۱۷۰۹ انگلستان بود که آشکارا درباره حق قانونی نویسنده و دارنده اثر برخاست. در آمریکا هم به سال ۱۷۹۰ همزمان با نخستین قانون سراسری، حق مؤلف بیرون آمد.

حق مؤلف معادلی است که در زبان انگلیسی به آن کپی رایت می‌گویند. کپی رایت برای حمایت از فعالیت‌های ادبی، هنری، علمی .. است و برگرفته از پیمان برن حمایت از دارایی ادبی و هنری است و در آن به قانون خاص هیچ کشوری اشاره نشده است. این پیمان، که در سال ۱۸۸۶ بین کشورهای پادشاهی منعقد شده است. چنانچه قبل از این تاریخ حقوق قانونی یک اثر متعلق به نویسنده آن بوده اما در خارج از آن کشور فاقد حقوق قانونی بوده و مثلاً اگر در فرانسه کتاب یک نویسنده انگلیسی بدون اجازه او چاپ می‌شد، نویسنده حق هیچ اعتراضی نداشت ولی این پیمان حق قانونی بر مالکیت یک اثر را در تمام

کشورها قابل اجرا دانست. این پیمان تاکنون بارها مورد تجدیدنظر قرار گرفته و از سال ۱۹۶۷ مدیریت آن بعهدۀ سازمان جهان حمایت از حقوق مالکیت معنوی قرار گرفت.

مؤلف و پدید آورنده، خالق اصلی مالکیت معنوی است و بدون او حق مؤلفی وجود ندارد که محافظت شود. طبق ماده شش قرارداد برن، پدیدآورنده و مؤلف علاوه بر حقوق مادی و اقتصادی که قابل انتقالی بوده، دارای حقوق اخلاقی نیز است که براساس حقوق اخلاقی، مؤلف حق ادعای ولایت بر اثر و اعتراض به هرگونه تغییر شکل، تحریف و هرگونه اعمال دیگر در رابطه با اثر که به حیثیت و اعتبار او صدمه می‌زند را دارد. حقوق اخلاقی صریحاً به مؤلف اثر اعطا می‌شود نه به ناشر یا شخص ثالث دیگر.

گویا نخستین کسی که در جهان اسلام از دزدی ادبی در شعر گذشتگان سخن به میان آورده ابن سلام است که هزار سال پیش به هنگام نقد و بررسی، دریافت که پاره‌ای از شعرها را به دیگران بسته‌اند. بد نیست که بدانیم که مسلمانان از دیرباز با گونه‌ای ثبت آثار آشنایی داشتند. هنگامی که نگارش در رشته‌های گوناگون علوم انسانی و دانش‌ها به شکوفایی و بالندگی خود رسیده بود، نویسندگان و دانشمندان نگاهشته‌هایشان را به دارالعلم بغداد می‌سپردند تا در آنجا بماند و بپاید و به این کار " جاودانه سازی" می‌گفتند. در واقع نسخه‌ای از کار خود را به دارالعلم اهدا می‌کردند (خسروی ۱۳۸۹).

۲-۱۱۷ ایران و حقوق مالکیت فکری

در هفته سوم اسفند ۱۳۸۰ (نیمه مارس ۲۰۰۲) جمهوری اسلامی ایران به معاهدۀ تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری پیوست. این تازه ترین کاری بود که دولت ایران در پیوستن به یک سازمان بین المللی برای پشتیبانی از مالکیت فکری انجام داد. با این همه، پیشینۀ اندیشۀ پشتیبانی از حق مؤلف در ایران به دهۀ ۱۳۳۰ می‌رسد. در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۱۰ ایران برای کسانی که " به تألیف تقلبی، اقتباس غیر مجاز، انتشارات غیرقانونی تألیف و فروش رساندن یا دردسترس گذاردن این قبیل تألیفات" دست می‌زدند کیفر تعیین شده بود. در سال ۱۳۳۴، برای نخستین بار تنی چند از نمایندگان مجلس شورای ملی برای پشتیبانی از حق مؤلف بر آن شدند تا طرحی آماده کنند ولی این طرح در کمیسیون فرهنگی مجلس دفاع ناپذیر اعلام شد. پس از ۱۲ سال، یعنی در ۱۳۴۶ وزارت فرهنگ آن روز " لایحه حمایت از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان" را آماده دید و در ۱۳۴۷ به مجلس شورای ملی ارائه داد. این لایحه در سوم آذر ۱۳۴۸ در مجلس سنا به تصویب رسید و برای اجرا به دولت ابلاغ شد.

از آنجا که این قانون درباره کارهای فرعی یعنی ترجمه و اقتباس چیزی نمی‌گفت، در سال ۱۳۵۱ با همان به تصویب رسید. پس از پیروزی انقلاب، رئیس قوه قضائیه پس از دوره‌ای تردید در مورد مشروعیت چنین حقوقی به سال ۱۳۷۱ در پاسخ به درخواست وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی قانون‌های تصویبی ۱۳۴۸ و ۱۳۵۲ را معتبر و لازم‌الاجرا دانست. برابر دو قانون یاد شده که هنوز هم تا امروز معتبر و درخور اجراست، از نوشته‌های ادبی، علمی، فنی و هنری تا آثار موسیقایی و ... پشتیبانی می‌شود. ایران در سال ۱۳۳۷ موافقنامه پاریس را پذیرفت، ولی هنوز موافقتنامه برن را نپذیرفته است (خسروی ۱۳۸۹).

۲-۱۸ قوانین و مقررات صیانت از حقوق مالکیت فکری

۲-۱۸-۱ آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها

مواد آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها به شماره ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶، ابلاغ شماره ۱۱/۱۹۸۰۹۷ تاریخ ۱۳۹۵/۹/۷ به شرح زیر می‌باشد.

بر پایه ماده دو این آیین‌نامه، همه دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، یا مؤسسه‌های آموزش عالی، پژوهشی، یا فناوری دولتی و غیردولتی زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری موظف هستند، پیشنهاد (پروپوزال) پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری مصوب دانشجویان خود را که طبقه‌بندی ندارند؛ در سامانه ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد ایرانداک به نشانی SBT.IRANDOC.AC.IR، ثبت و تأیید و متن کامل آنها را بارگذاری کنند.

بر پایه ماده سه آیین‌نامه، مؤسسه‌ها موظف هستند، از این پس پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری دانشجویان خود را که طبقه‌بندی ندارند، پس از دفاع، در سامانه ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد ایرانداک به نشانی SBT.IRANDOC.AC.IR، ثبت و تأیید و متن کامل آنها را بارگذاری کنند.

بر پایه ماده چهار آیین‌نامه، مؤسسه‌ها موظف هستند، متن کامل پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری دانش‌آموختگان دست‌کم سه سال پیشین خود را در سامانه ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد ایرانداک به نشانی SBT.IRANDOC.AC.IR، ثبت و تأیید و متن کامل آنها را در قالب و به شیوه‌ای که ایرانداک تعیین می‌کند، بارگذاری نمایند.

بر پایه ماده هشت و نه آیین‌نامه، مؤسسه‌ها موظف هستند با بازنگری در فرایندهای آموزش و دانش‌آموختگی خود، پیش از تصویب پیشنهاد (پروپوزال) پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری و دفاع نهایی، اصالت محتوای آنها را با کاربرد سامانه همانندجو و پیشینه آنها را با سامانه پیشینه

پژوهش ایرانداک بررسی کنند.

۲-۱۸-۲ قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی

عطف به نامه شماره ۱۱۹۳۸۶/۵۰۹۳۱ مورخ ۱۰/۹/۱۳۹۴ در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم (۱۲۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی که با عنوان لایحه مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی به مجلس شورای اسلامی تقدیم گردیده بود، با تصویب در جلسه علنی روز سه شنبه مورخ ۳۱/۵/۱۳۹۶ و تأیید شورای محترم نگهبان، به پیوست ابلاغ می گردد. براساس ماده واحده این قانون، تهیه و عرضه و یا واگذاری آثاری از قبیل رساله، پایان نامه، مقاله، طرح پژوهشی، کتاب، گزارش یا سایر آثار مکتوب و یا ضبط شده پژوهشی- علمی و یا هنری اعم از الکترونیکی و غیرالکترونیکی توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به قصد انتفاع و به عنوان حرفه یا شغل- با هدف ارائه کل اثر و یا بخشی از آن توسط دیگری به عنوان اثر خود جرم بوده و مرتکب یا مرتکبان علاوه بر واریز وجوه دریافتی به خزانه دولت مشمول مجازات به شرح زیر می باشند:

- ۱- ارتکاب جرم توسط شخص حقیقی مشمول مجازات جزای نقدی درجه سه و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه شش است.
- ۲- در صورت ارتکاب جرم توسط شخص حقوقی علاوه بر مجازات مرتکب و مدیران و گردانندگان مربوطه- مجازات شخص حقوقی حسب مورد مطابق مواد (۲۰)، (۲۱) و (۲۲) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱/۲/۱۳۹۲ تعیین می گردد.

۲-۱۹ آزادی اطلاعات

۲-۲۰ تعریف آزادی اطلاعات

واژه "آزادی اطلاعات"، برای نخستین بار، در دوره پیش از جنگ جهانی دوم، در مباحثه‌های بین المللی مطرح شده بود. قطع نامه شماره ۵۹(۱) مجمع عمومی ملل متحد مصوب ۱۹۴۶ میلادی به عنوان نخستین سند بین المللی، آزادی اطلاعات را مطرح کرده بود. طبق این سند، این آزادی شامل توانایی جستجو، انتقال، انتشار و دریافت آزادانه آگاهی ها و اندیشه هاست. پس از آن زمینه‌های فکری آزادی اطلاعات فراهم شد. به طوری که کمی بعد در مجامع دانشگاهی به عنوان یکی از موضوعات حقوق بشری مطرح شد و به تدریج توانست تحقیقات فراوان دانشگاهی را خود اختصاص دهد و پس از آن به عنوان نیاز در کشورهای توسعه یافته مطرح و در قالب مقررات و قوانین در جوامع نهادینه شد.

آزادی اطلاعات در ابتداء مفهوم وسیعی داشت. از آزادی اطلاعات دو مفهوم جدید یعنی آزادی اطلاع رسانی و آزادی اطلاعات به معنای خاص جدا شده‌اند:

الف) معنای عام: آزادی اطلاع رسانی

در این معنا، منظور از آزادی اطلاع رسانی آن است که همه نوع اطلاعات اصولاً باید قابل دسترسی، انتشار، اشاعه و استفاده باشند. از این آزادی می‌توان به آزادی اطلاع رسانی یا جریان آزاد اطلاعات یاد کرد. این نوع از آزادی به آزادی جستجو، دستیابی و انتشار اطلاعات توجه دارد و معنای گسترده‌ای را بیان می‌کند و حوزه‌ای وسیع را شامل می‌شود و لذا آزادی اطلاعات به معنای دسترسی به اطلاعات فقط جزئی از این معنای عام است.

ب) معنای خاص آزادی اطلاعات

طبق این برداشت خاص، آزادی اطلاعات به معنای "حق دسترسی به اطلاعات" موجود در مؤسسات عمومی و برخی از مؤسسات خصوصی که ارائه دهنده خدمات عمومی هستند، می‌باشد. حق دسترسی به اطلاعات با "آزادی اطلاعات" و "آزادی دسترسی به اطلاعات" مترادف است (عبدالله صدقی ۱۳۹۲).

۲-۲۱ پیشینه آزادی اطلاعات در ایران

اگر چه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در هیچ یک از اصول، به آزادی اطلاعات تصریح نکرده است اما به صورت ضمنی، می‌توان در برخی از اصول قانون اساسی این حق را استنباط و استنتاج کرد.

۲-۲۱-۱ اصل سوم قانون اساسی

اصل سوم قانون اساسی وظایفی را برای دولت ترسیم کرده است. بند دوم اصل سوم مذکور، به "به بالا بردن آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر" تأکید دارد و انجام این تکلیف را وظیفه دولت دانسته است.

۲-۲۱-۲ اصل هشتم قانون اساسی

آزادی اطلاعات و حق دسترسی مردم به اطلاعات سازمان‌ها و دستگاه‌های حکومتی، مهم‌ترین مقدمه نظارت مردم بر حکومت است که در اصل هشت قانون اساسی آمده است. در این اصل امر به معروف و نهی از منکر تکلیفی دانسته شده که مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت دارا هستند (عبدالله صدقی ۱۳۹۲).

۲-۲۲ آزادی اطلاعات در قوانین عادی

در برخی از قوانین مانند قانون مطبوعات، به صورت اعم به آزادی جستجو و دسترسی اطلاعات اشاره شده است. اما قانونی که به صورت خاص به حق دسترسی به اطلاعات پرداخته، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات است.

۲-۲۳ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴ و اصلاحیه‌های آن

قانون مطبوعات را نمی‌توان قانون خاص دسترسی به اطلاعات دانست. ولی با توجه به اینکه اصحاب رسانه‌ها، نمایندگان مردم و افکار عمومی هستند و باید همه مواقع به اطلاعات موجود نزد مؤسسات عمومی دسترسی داشته باشند و به معنای عام مؤسسات موظفند، طبق ماده ۵ قانون مطبوعات، اطلاعات مورد نظر و مورد مطالبه افکار عمومی را در اختیار آنها قرار دهند. در این ماده به یکی از جوانب آزادی اطلاعات اشاره شده است. طبق این ماده روزنامه نگاران حق دارند به جستجو و کسب اخبار بپردازند و این حق را قانون مطبوعات برای آنان در نظر گرفته شده است.

۲-۲۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸

پس از احساس نیاز به آزادی دسترسی به اطلاعات در سال ۱۳۸۳ و اقتضای زمانه مبنی بر تصویب قانون خاصی که حق دسترسی به اطلاعات را رسمیت بخشد، لایحه موسوم به لایحه آزادی اطلاعات توسط دولت تدوین شد و به مجلس شورای اسلامی ارائه شد. این لایحه مشتمل بر یک مقدمه، شش فصل و ۲۳ ماده می‌باشد. مجمع تشخیص مصلحت نظام این لایحه را با عنوان قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات در تاریخ ۱۳۸۸/۱۱/۶ تصویب کرد.

بند دوم فصل اول این قانون به آزادی اطلاعات پرداخته و آزادی اطلاعات و دسترسی به اطلاعات عمومی را حق هر کدام از شهروندان ایرانی دانسته است.

ماده ۳ این قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، به مالکیت فکری ناشی از اطلاعات شخصی اشاره کرده است. در این ماده آمده است: "هر شخصی حق دارد از انتشار یا پخش اطلاعاتی که به وسیله او تهیه شده ولی در جریان آماده سازی آن برای انتشار تغییر یافته است جلوگیری کند، مشروط به آن که اطلاعات مزبور به سفارش دیگری تهیه نشده باشد که در این صورت تابع قرارداد بین آنها خواهد بود."

ماده ۵ این قانون به مفهوم حق دسترسی به اطلاعات اختصاص یافته و بیان می‌کند: "مؤسسات عمومی مکلفند اطلاعات موضوع این قانون را در حداقل زمان ممکن و بدون تبعیض در دسترس مردم قرار دهند."

قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات استثنائات را شامل موارد زیر دانسته است:

- ۱- اسرار دولتی^۲ - حمایت از حریم خصوصی^۳ - حمایت از سلامتی و اطلاعات تجاری^۴ - امنیت و آسایش عمومی^۵ - پیشگیری از جرائم یا کشف آنها، بازداشت یا تعقیب مجرمان^۶ - ممیزی مالیات یا عوارض قانونی یا وصول آنها^۷ - اعمال نظارت بر مهاجرت به کشور (عبدالله صدقی ۱۳۹۲).

۲-۲۵ عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله

نجوا سمرگندی^{۱۴} (۲۰۱۴) در پایان‌نامه خود به بررسی عوامل تأثیرگذار بر قصد نویسندگان پایان‌نامه‌ها به انتشار به صورت دسترسی آزاد پرداخت. پایان‌نامه‌ها منابع قابل اعتماد و معتبری هستند که معمولاً دسترسی به آنها مشکل می‌باشد و اغلب نویسندگان پایان‌نامه‌ها برای استفاده بیشتر از این منابع نیاز به خرید آنها دارند، این مطالعه به بررسی آگاهی نویسندگان پایان‌نامه‌ها از انتشار به صورت دسترسی آزاد و عوامل کلیدی مؤثر بر قصد انتشار نویسندگان به صورت دسترسی آزاد پرداخت. تمامی مشارکت کنندگان، دانشجویان دکترا یا فارغ التحصیلان در مؤسسه تحصیلات عالی در شهر پیتسبرگ در ایالت پنسیلوانیا از کشور ایالات متحده آمریکا بودند. نتایج پژوهش نشان داد که اکثریت دانشجویان و فارغ التحصیلان دکترا از انتشار به صورت دسترسی آزاد آگاه بودند. انگیزه‌های درونی و بیرونی بررسی گردیدند و پنج عامل کلیدی با تحلیل از نتایج پژوهش نشان داده شد. اولین انگیزه برای انتشار به صورت دسترسی آزاد، یک انگیزه بیرونی بود. نویسندگان معتقد بودند که انتشار به صورت دسترسی آزاد به مخزن داده قویتری منجر می‌شود. باوجود اینکه بیشترین انگیزه شناسایی شده، انگیزه بیرونی بود، چهار انگیزه مهم دیگر، همگی انگیزه‌های درونی بودند. به طور مثال، انتشار به صورت دسترسی آزاد برای حرفه نویسندگان یک مزیت است یا شهرت و اعتبار نویسندگان را افزایش می‌دهد.

انگیزه‌های درونی که بر انتشار به صورت دسترسی آزاد می‌تواند تأثیرگذار باشند، عبارتند از: ایجاد احساس عالم و فاضل^{۱۵} بودن برای نویسندگان، محافظت از اثر به وسیله حق مؤلف، منفعت معتبر درک شده^{۱۶} شامل اعتبار^{۱۷} نویسنده و اعتبار^{۱۸} اثر نویسنده، منفعت قابلیت مشاهده درک شده^{۱۹} شامل راحتی

^{۱۴} Najwa H. Samrgandi

^{۱۵} scholarly

^{۱۶} Perceived Authoritative Advantage

^{۱۷} reputation

دسترسی اثرات نویسنده‌گان، افزایش تعداد خوانندگان، دسترسی آزاد وسیع برای هر شخص به پایان‌نامه‌ها، منفعت شغلی درک شده^{۲۰} شامل اینکه انتشار پایان‌نامه‌ها به صورت دسترسی آزاد برای توسعه و پیشرفت شغلی علمی مفید است، استفاده ارزشمند از زمان با انتشار به صورت دسترسی آزاد، دستیابی به اهداف بلندمدت نویسنده‌گان، کمک به کسب درآمد، می‌باشند.

انگیزه‌های بیرونی شامل سازگاری درک شده^{۲۱} شامل اینکه آیا مخزن انتشار، شامل پایان‌نامه‌ها و رساله‌های رشته پژوهشگر هم می‌شود یا خیر، منفعت تکنولوژیکی درک شده^{۲۲} شامل اینکه استفاده از فناوری اطلاعات فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها را سرعت می‌بخشد و یک مخزن قوی ایجاد می‌کند و همچنین ارتباطات بین خواننده و نویسنده را آسان می‌کند. همچنین تأثیر اجتماع (گروه‌های مرجع)^{۲۳} به عنوان یک انگیزه دیگر بیرونی در نظر گرفته شده است (اینکه آیا انتشار به صورت دسترسی آزاد توسط مافوقان، همکاران و افرادی که برای نویسنده مهم هستند پیشنهاد می‌گردد یا خیر)، کنترل پذیری^{۲۴} به عنوان انگیزه بیرونی دیگر شامل این می‌شود که آیا حمایت مالی از هزینه‌های انتشار می‌گردد یا خیر؟

نتایج پژوهش نشان داد پنج عامل بر انتشار به صورت دسترسی آزاد تأثیر گذار هستند: اولین عامل مؤثر بر انتشار به صورت دسترسی آزاد، انگیزه بیرونی منفعت تکنولوژیکی درک شده (ایجاد مخزن قوی) بود. بقیه عوامل انگیزه‌های درونی و به ترتیب عبارت بودند از: استفاده ارزشمند از زمان، افزایش شهرت و اعتبار نویسنده، کمک به توسعه و پیشرفت شغل علمی و کمک به اعتبار اثر نویسنده.

جی هونگ پارک^{۲۵} (۲۰۰۷) در پژوهشی به شناسایی عوامل اثرگذار بر قصد پژوهشگران^{۲۶} برای انتشار به صورت دسترسی آزاد و بررسی مقدار این تأثیرات پرداخت. به عنوان یک روش نوآورانه برای انتشار اطلاعات علمی، مجلات دسترسی آزاد مزایای بیشتری نسبت به مجلات سنتی دارند. براساس تئوری انتشار نوآوری راجرز و تئوری رفتار برنامه ریزی شده آیزن، این پژوهش عوامل مؤثر بر قصد انتشار پژوهشگران در مجلات دسترسی آزاد را بررسی نمود. عوامل بررسی شده عبارت بودند از: منفعت معتبر درک شده، منفعت قابلیت مشاهده درک شده، منفعت تکنولوژیکی درک شده، سازگاری درک شده،

^{۱۸} prestigious

^{۱۹} Perceived Visible Advantage

^{۲۰} Perceived Career Benefit

^{۲۱} Perceived Topical Compatibility

^{۲۲} Perceived Technological Advantage

^{۲۳} Social Influence

^{۲۴} Controllability

^{۲۵} Ji-Hong Park

^{۲۶} scientists

منفعت شغلی درک شده، آگاهی درک شده، تأثیر اجتماعی (گروه مرجع)، خودباوری و کنترل پذیری. عوامل نگرشی شامل تجربه رفتاری (قبلی) به کارگیری انتشار به صورت دسترسی آزاد، دانش درک شده، منفعت شغلی درک شده، منفعت قابلیت مشاهده درک شده، منفعت معتبر درک شده و منفعت تکنولوژیکی درک شده بودند. نتایج تجزیه و تحلیل رگرسیون نشان دادند که تجربه رفتاری (قبلی) بر قصد انتشار به صورت دسترسی آزاد در مجلات تأثیر مثبتی دارد. آگاهی (دانش) درک شده به عنوان عامل نگرشی دیگر، بر قصد انتشار دسترسی آزاد تأثیر مثبت دارد. اگر درک درستی از مفهوم دسترسی آزاد وجود نداشته باشد، به عنوان مانعی برای انتشار به صورت دسترسی آزاد محسوب می‌شود. منفعت شغلی درک شده نیز بر قصد انتشار به صورت دسترسی آزاد تأثیر مثبت قوی دارد. در واقع پیشرفت شغلی یک عامل انگیزشی قوی برای انتشار علمی محسوب می‌شود (بیشاپ و دیگران^{۲۷}، ۲۰۰۰؛ بورگمن^{۲۸}، ۲۰۰۰). منفعت قابل مشاهده بودن به این معنی که انتشاراتی که بیشتر قابل رؤیت باشند، راحت‌تر برای هر خواننده‌ای در دسترس هستند نیز تأثیر معنی‌داری بر قصد انتشار به صورت دسترسی آزاد دارد. منفعت معتبر درک شده و منفعت فنی درک شده نیز بر قصد انتشار به صورت دسترسی آزاد تأثیر مثبتی دارند. عوامل تأثیر اجتماعی و سازگاری درک شده تأثیر معنی‌داری بر قصد انتشار به صورت دسترسی آزاد نداشتند. تأثیرات این عوامل در میان گروه‌ها با موقعیت شغلی متفاوت، گوناگون است. کنترل درک شده شامل خودباوری و کنترل پذیری می‌باشد که هر دو اثر منفی بر قصد انتشار به صورت دسترسی آزاد دارند. منفعت درک شده قابل مشاهده بودن برای پژوهشگران موقعیت دار^{۲۹} نسبت به غیرموقعیت دار^{۳۰}، مهم‌تر بود. گروه‌های غیرموقعیت‌دار، عامل منفعت شغلی را به عنوان یک عامل مهم درک کردند.

جدول ۵. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد در پژوهش‌های هونگ یارک^{۳۱}

متغیرها	تعریف	معیار
منفعت معتبر درک شده	حدی که یک پژوهشگر ^{۳۲} معتقد است که انتشار در مجلات دسترسی آزاد، اقتدار (اختیار) ^{۳۳} نویسنده را افزایش می‌دهد.	انتشار به صورت دسترسی آزاد پژوهشگر را مشهور، قابل اعتماد و فاضل می‌سازد، برتری‌های پژوهشگر را افزایش می‌دهد، حق تألیف اثر پژوهشگر را حفظ می‌نماید.
منفعت قابلیت مشاهده درک شده	حدی که یک پژوهشگر معتقد است که انتشار در مجلات دسترسی آزاد، قابلیت مشاهده شدن نشریات را افزایش می‌دهد.	مزیت تأثیر کارهای پژوهشگر را افزایش می‌دهد، دانش پژوهشگر را دسترس پذیرتر می‌کند، تعداد

^{۲۷} Bishop et al

^{۲۸} Borgman

^{۲۹} tenured

^{۳۰} untenured

^{۳۱} Ji-Hong Park

^{۳۲} scientist

^{۳۳} authority

جدول ۵. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد در پژوهش‌های هونگ یارک^{۳۴}

متغیرها	تعریف	معیار
		خوانندگان را افزایش می‌دهد، افراد بیشتری اثر پژوهشگر را می‌بینند، انتشار اثر بیشتر می‌شود، خوانندگان، مقاله را راحت‌تر پیدا می‌کنند؛ شانس شناخته شدن را افزایش می‌دهد، درکی که خوانندگان از کیفیت پژوهش پژوهشگر خواهند داشت را، افزایش می‌دهد.
مزیت فنی ادراک شده	حدی که یک پژوهشگر اعتقاد دارد که استفاده از وب سایت مجلات دسترسی آزاد، عملکرد نشر را افزایش می‌دهد.	به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا اثرش را با سرعت بیشتری نشر دهد. کیفیت انتشار را از طریق تابلوهای الکترونیکی ^{۳۵} بهبود می‌بخشد، فرایند انتشار را آسانتر می‌کند، اثربخشی ارتباطات را بهبود می‌بخشد، با ایجاد یک سیستم ارائه آنلاین مجلات، کنترل بیشتری برای پژوهشگر در فرایند انتشار ایجاد می‌کند، بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند، به پژوهشگر اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به صورت مقالات الکترونیکی قرار دهد، ارزش بیشتری اضافه می‌کند ^{۳۵} ، عمق پژوهش را با بیشتر کردن محتوا، افزایش می‌دهد، بازخورد خوانندگان به آسانی کسب می‌شود، دسترسی به کار پژوهشگر با سرعت و به آسانی امکان پذیر است.
سازگاری درک شده	حدی که یک پژوهشگر اعتقاد دارد موضوعات مجلات دسترسی آزاد با منافع علمی سازگاری دارد.	متناسب با رشته فرد هستند، با پژوهش پژوهشگر مربوط هستند، در حوزه کاری فرد هستند، بهترین مکان برای نشر آثار پژوهشگر محسوب می‌شوند.
منافع شغلی ادراک شده	حدی که پژوهشگر معتقد است انتشار در مجلات دسترسی آزاد برای پیشرفت و توسعه حرفه علمی مفید است.	برای ارتقاء تصدی شغل مفید است، برای استفاده ارزشمند از زمان مفید است، برای دریافت مالی مفید می‌باشد.
آگاهی (دانش) درک شده	حدی که یک پژوهشگر اعتقاد دارد از مجلات دسترسی آزاد آگاهی دارد.	دانستن اینکه مجلات دسترسی آزاد هزینه ای برای خوانندگان ندارند، آگاهی درباره جنبش دسترسی آزاد، آگاهی درباره هزینه انتشار، آگاهی از حق تألیف نویسنده در مجلات دسترسی آزاد، آگاهی از مجلات دسترسی آزاد.
تأثیر اجتماعی تأثیر بین فردی	حدی که یک پژوهشگر درک می‌کند که بیشتر افرادی که برای وی مهم هستند، فکر می‌کنند که او باید یا نباید در مجلات دسترسی آزاد اثرش منتشر کند.	همکاران، مافوقان و افرادی که برای پژوهشگر مهم هستند و از وی می‌خواهند در مجلات دسترسی آزاد اثرش را نشر دهد.
تأثیر انتشارات	حدی که یک پژوهشگر انتشارات مجله دسترسی آزاد پژوهشگران دیگری که برای وی مهم هستند را مشاهده می‌کند.	انتشارات همکاران دیگری که برای فرد مهم هستند، انتشاراتی مافوقانی که برای فرد مهم هستند، احساس فشار اجتماعی برای انتشار به صورت دسترسی آزاد.
کنترل ادراک شده خودباوری	حدی که یک پژوهشگر اعتماد به نفس داشتن یک مقاله پژوهشی پذیرفته شده در مجلات دسترسی آزاد را درک می‌کند.	پذیرفته شدن در یک مجله دسترسی آزاد. اگر پژوهشگر بخواهد، انتشار در یک مجله دسترسی آزاد آسان می‌باشد.

^{۳۴} electronic bulletin board

^{۳۵} have much added-value

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۳۷

جدول ۵. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد در پژوهش جی هونگ بارک^{۳۶}

متغیرها	تعریف	معیار
کنترل پذیری	حدی که یک پژوهشگر کنترل بیرونی را از انتشار در مجلات دسترسی آزاد درک می‌کند.	حمایت مالی، تصمیم من را کنترل می‌کند و بر آن تأثیر دارد. سیاست‌های انتشار دسترسی آزاد مؤسسه، تصمیم من را کنترل می‌کند.
قصد انتشار به صورت دسترسی آزاد	حدی که یک پژوهشگر در حال برنامه‌ریزی برای انتشار در مجلات دسترسی آزاد می‌باشد.	در صورت امکان، یک نسخه از مقاله در ۶ یا ۱۲ یا ۱۸ ماه آینده به مجله دسترسی آزاد ارسال گردد.

جمال متار السالمی^{۳۶} (۲۰۱۳) در پژوهشی به بررسی تأثیر عوامل زمینه‌ای بر روی اتخاذ و توسعه برنامه‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی در حوزه خلیج فارس پرداخت. عوامل زمینه‌ای شامل سوء تفاهم (درک نادرست) از سرقت ادبی، اقتصاد قوی، تازگی برنامه‌های تحقیقاتی (کمیت و کیفیت پایین رساله‌ها، کمبود سیاست‌های مناسب، کمبود کارکنان شایسته)، جوامع جوانتر بودند. به طور مثال، کشورهای حوزه خلیج فارس، اقتصادهای قوی دارند و این مطلب به فراهم آوردن زیرساخت‌های فنی مورد نیاز برای اتخاذ برنامه‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی کمک می‌کند. از آنجاییکه کشورهای حوزه خلیج فارس جوان هستند، با احتمال بیشتری، تکنولوژیهای جدید را به کار می‌گیرند. علاوه بر این، مردم این حوزه‌ها، درک ضعیفی از مسائل سرقت ادبی دارند و نگرانی‌های آنها درباره‌ی این مسائل بیشتر است.

فرانکول ویلسون دُل^{۳۷} (۲۰۱۰) در پژوهشی به بررسی عوامل اثرگذار بر اتخاذ دسترسی آزاد در فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه‌های دولتی تانزانیا پرداخت. نتایج نشان داد که اکثر پژوهشگران (۷۲٫۱ درصد) و اکثریت سیاست‌گذاران (۹۰٫۵ درصد) از دسترسی آزاد آگاهی داشتند. این مطالعه نهادینه‌سازی انتشار به صورت دسترسی آزاد را در دانشگاه‌های دولتی تانزانیا و دیگر مؤسسات مشابه به منظور بهبود انتشار یافته‌های پژوهشی توصیه می‌نماید.

عوامل نگرش، انتظار تلاش^{۳۸}، انتظار عملکرد، شرایط تسهیل‌کننده، خودباوری اینترنت و تأثیر اجتماعی به عنوان عوامل کلیدی تعیین‌کننده قصد رفتاری پژوهشگران در استفاده از دسترسی آزاد مورد بررسی قرار گرفتند.

^{۳۶} Jamal Mattar Alsalmi

^{۳۷} FRANKWELL WILSON DULLE

^{۳۸} effort expectancy

خودباوری اینترنت و تأثیر اجتماعی بر قصد رفتاری پژوهشگران در استفاده از دسترسی آزاد تأثیر معنی داری ندارند. نگرش، انتظار عملکرد و انتظار تلاش به طور معنی داری بر قصد رفتاری استفاده از دسترسی آزاد پژوهشگران تأثیر دارند. همچنین انتظار تلاش به وسیله متغیرهای واسطه‌ای سن، جنسیت و تجربه بر قصد رفتاری استفاده از دسترسی آزاد تأثیر دارند.

از میان پنج متغیر میانجی سن، آگاهی، جنسیت، موقعیت و تجربه؛ تنها متغیر "آگاهی" پژوهشگران بر قصد رفتاری آنها در استفاده از دسترسی آزاد تأثیر مستقیم دارد. عوامل سن، آگاهی، قصد رفتاری، شرایط تسهیل کننده و تأثیر اجتماعی به عنوان عوامل کلیدی اثرگذار بر استفاده واقعی از دسترسی آزاد تعیین شدند.

با توجه به ادبیات پژوهش عواملی که در اتخاذ دسترسی آزاد در فعالیت‌های پژوهشی مانع هستند، عبارتند از: کمبود آگاهی، کیفیت انتشارات دسترسی آزاد، نگرانی‌های کپی‌رایت، سیاست‌ها و به رسمیت شناختن محدود برای انتشارات دسترسی آزاد، شرایط پشتیبانی فنی ناکافی، هزینه‌های انتشار دسترسی آزاد، مسائل فرهنگی، حفاظت دراز مدت از مواد دسترسی آزاد،

جدول ۶. موارد استفاده شده در اندازه‌گیری مدل پژوهش فرانکول و بلسون دل^{۳۹}

نگرش نسبت به دسترسی آزاد
انتشار در پایگاه دسترسی آزاد ^{۴۰} یک ایده خوب است.
انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، اثر من را جالبتر می‌سازد.
انتشار به صورت دسترسی آزاد، برای من آسان است.
دسترسی و استفاده از مواد دسترسی آزاد یک ایده خوب است.
محتوای دسترسی آزاد برای جامعه علمی مفید است.
انتظار تلاش در مورد استفاده از دسترسی آزاد
من اعتقاد دارم که تعامل با سیستم دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد.
برای من آسان است که در انتشار کارم در پایگاه دسترسی آزاد ماهر شوم.
یادگیری انتشار اثرم در پایگاه دسترسی آزاد برای من آسان است.
من می‌دانم که دسترسی به محتوای علمی دسترسی آزاد از طریق اینترنت، آسان است.
من به وضوح مفاهیم ^{۴۱} انتشار در پایگاههای دسترسی آزاد را درک می‌کنم.

^{۳۹} FRANKWELL WILSON DULLE

^{۴۰} open access outlets

^{۴۱} implications

جدول ۶. موارد استفاده شده در اندازه‌گیری مدل پژوهش فرانکول ویلسون دُل ۳۹

شرایط تسهیل کننده
من دانش مورد نیاز برای انتشار اثرم در پایگاههای دسترسی آزاد را دارم. من منابع لازم (مانند فناوری اطلاعات، زیرساخت، دسترسی به اینترنت) برای انتشار اثرم در پایگاههای دسترسی آزاد را دارم. راهنمای لازم به منظور استفاده مؤثر از اینترنت برای دسترسی به اطلاعات برای من دردسترس است. راهنمای لازم به منظور استفاده از اینترنت برای انتشار خروجی پژوهش از طریق پایگاههای دسترسی آزاد برای من دردسترس است. سازمان من، انتشارات دسترسی آزاد را برای توسعه حرفه‌ام شناسایی می‌کند. (معیار ارتقاء)
خودباوری اینترنت
من برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت اعتماد به نفس دارم. من برای انتشار خروجی پژوهشم در اینترنت اعتماد به نفس دارم. من برای طراحی وب سایت شخصی‌ام اعتماد به نفس دارم. من برای انتشار در اینترنت حتی زمانیکه کسی برای راهنمایی چگونگی انجام انتشار وجود ندارد، اعتماد به نفس دارم.
انتظار عملکرد درمورد استفاده از دسترسی آزاد
پایگاه‌های دسترسی آزاد، دانشمندان را قادر می‌سازد که با سرعت بیشتری، کار خود را نشر دهند. انتشار در پایگاههای دسترسی آزاد، تأثیر پژوهش‌ها را از طریق استفاده بیشتر و ذکر کردن بیشتر آنها افزایش می‌دهد. پایگاه‌های دسترسی آزاد، دسترس پذیری به ادبیات علمی را بهبود می‌بخشد، زیرا آنها رایگان و بدون محدودیت قابل دسترسی می‌باشند. دسترس آزاد، پژوهشگران کشورهای در حال توسعه را قادر می‌سازد تا به ادبیات به آسانی دسترسی پیدا کنند. انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، کار علمی را به گروه وسیعی از خوانندگان بالقوه نشان می‌دهد.
تأثیر اجتماعی
پژوهشگران برجسته رشته من، کار خود را در پایگاههای دسترسی آزاد نشر می‌دهند. همکاران نزدیک من، کار خود را در پایگاههای دسترسی آزاد، نشر می‌دهند. انتشار در پایگاههای دسترسی آزاد توسط من، برای مؤسسه مالی که از کار پژوهشی‌ام حمایت می‌کند، مطلوب است. مؤسسه تأمین مالی پژوهش، از من می‌خواهد که در پایگاههای دسترسی آزاد، اثر خود را منتشر کنم. انتشار در پایگاههای دسترسی آزاد توسط من، برای سازمانم مطلوب می‌باشد. سازمان من، از من می‌خواهد اثر علمی خود را در پایگاههای دسترسی آزاد منتشر کنم.

مقیاس‌ها براساس ونکاتش و همکاران^{۴۲}(۲۰۰۳)، آندرسون و شاوگر^{۴۳}(۲۰۰۴)، هسو و همکاران^{۴۴}(۲۰۰۴)، چونگ و پارک^{۴۵}(۲۰۰۵)، ایفیندو^{۴۶}(۲۰۰۶)، هس و همکاران^{۴۷}(۲۰۰۷)، و کریپانونت^{۴۸}(۲۰۰۷) اتخاذ شده‌اند.

^{۴۲} Venkatesh et al

^{۴۳} Anderson & Schwager

^{۴۴} Hsu, et al

^{۴۵} Cheong & Park

^{۴۶} Ifinedo

مریم خسروی (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی آیین نامه‌های دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در دانشگاه‌های مورد مطالعه، چهار دانشگاه داخلی (تهران، صنعتی شریف، تربیت مدرس و آزاد) و پنج دانشگاه خارجی (ماساچوست، تگزاس، تورنتو، کورنل، استرالیا) پرداخت و به نتایج زیر دست یافت:

کلیه دانشجویان دانشگاه‌های مربوطه با ارائه کارت دانشجویی مجاز به استفاده از پایان‌نامه‌های آن دانشگاه می‌باشند.

دانشجویان سایر دانشگاه‌ها با ارائه معرفی‌نامه می‌توانند از پایان‌نامه‌های چاپی در سایت دانشگاه استفاده نمایند. در میان دانشگاه‌های داخلی تنها در دانشگاه تربیت مدرس امکان دسترسی به نسخه چاپی وجود ندارد و فقط پایان‌نامه به صورت الکترونیکی در سایت دانشگاه موجود است. در دستیابی به پایان‌نامه‌های چاپی در دانشگاه‌های ایران، در هر نوبت محدودیت‌هایی اعمال می‌شود. در اعمال این محدودیت نیز تفاوت‌هایی وجود دارد؛ دانشگاه‌های صنعتی شریف و تهران ۳ پایان‌نامه و دانشگاه تربیت مدرس ۱۰، و دانشگاه آزاد ۱۵ عنوان می‌باشد.

ارائه اطلاعات کتابشناختی و چکیده به صورت کامل، بر مبنای استاندارد و رایگان، در همه دانشگاه‌ها امکان پذیر است.

اعمال سقف در تهیه کپی از موارد مجاز پایان‌نامه (حداکثر ۱۰ صفحه) در دانشگاه‌های آزاد و صنعتی شریف و تهران.

در دانشگاه تربیت مدرس، امکان خرید نسخه‌ای از پایان‌نامه وجود دارد. همچنین این دانشگاه از نمایش پایان‌نامه برای مدت ۶ ماه خوداری می‌کند تا در این فرصت دانشجو بتواند از اثرش، اگر اختراعی انجام داده به ثبت رساند و یا در صورت تمایل، مقاله تهیه کند.

آیین‌نامه‌های دانشگاه‌های خارجی و داخلی، که بر گرفته از مقررات و آیین‌نامه‌های موجود و نیز لینک‌های معرفی شده می‌باشد، در موارد ذکر شده بالا شباهت دارند. اما با بررسی دقیق‌تر می‌توان اختلاف دستیابی آنها را در موارد ذیل دریافت نمود: در دانشگاه‌های خارجی، تمامی پایان‌نامه‌ها به صورت پیوسته در سایت دانشگاه مربوطه (در صورت عدم ممنوعیت^{۴۹}) قابل دستیابی می‌باشد.

^{۴۷}Hess et al

^{۴۸}Kripanont

^{۴۹} داشتن مجوز ارائه از طرف فارغ التحصیل

دستیابی به پایان‌نامه‌های چاپی در محل برای دانشجویان دانشگاه مربوطه و حتی کارکنان آن، به رایگان امکان پذیر است.

بازدید برای افرادی غیر از دانشگاه، تنها در صورت حضور در آرشیو دانشگاه میسر می‌باشد. در دانشگاه‌های خارجی به صراحت اعلام شده است که امانت بین کتابخانه‌ای، به غیر از دانشگاه تگزاس و دانشگاه استرالیا به شرط پرداخت هزینه آن، وجود ندارد.

دستیابی به نسخه‌ای از پایان‌نامه چاپی، بصورت امانت تنها مختص اعضای آن دانشگاه است. نسخه‌ای از پایان‌نامه درخواستی (در صورت عدم ممنوعیت)، به شکل دلخواه، قابل خریداری هستند. در دانشگاه تربیت مدرس نیز کپی پایان‌نامه به صورت سی‌دی قابل خریداری می‌باشد.

جهت ارائه نتایج پژوهش، مدت زمانی را، به دانشجو فرجه می‌دهند. دانشگاه تربیت مدرس نیز فرجه‌ای را در نظر می‌گیرد.

در بررسی آیین‌نامه‌های دستیابی به پایان‌نامه‌ها در پنج مرکز گردآورنده، سه مرکز ایرانی و دو مرکز خارجی موارد مطروحه در زیر عنوان می‌شود:

ارائه اطلاعات کتابشناختی و چکیده به صورت کامل، بر مبنای استاندارد و به صورت رایگان می‌باشد. (پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران و ProQuest)

تمام متن پایان‌نامه (در صورت عدم ممنوعی) به منظور استفاده شخصی و فقط برای اهداف پژوهشی قابل ارائه و دانلود می‌باشد.

سطح بندی دستیابی به پایان‌نامه‌ها از لحاظ قابلیت اشاعه اطلاعات در پژوهشگاه علوم و فناوری و اطلاعات ایران و ProQuest).

موارد ذکر شده بالا از شباهت‌های دستیابی به پایان‌نامه‌ها در مراکز گردآورنده می‌باشد. اما می‌توان تفاوت‌هایی را نیز در این دستیابی برشمرد:

در ProQuest و کتابخانه انگلستان، نسخه‌ای از پایان‌نامه در فرمت دلخواه، قابل خریداری هستند. در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، نسخه‌ای از پایان‌نامه را با در نظر گرفتن سطح بندی به رایگان، در اختیار متقاضی (با ارائه معرفی‌نامه) قرار می‌دهند.

در ProQuest فایل pdf پایان‌نامه به صورت پیوسته قابل رؤیت است.

در ProQuest متقاضی برای دستیابی بیش‌تر از ۲۴ صفحه از پایان‌نامه مورد نظر باید حق اشتراک بپردازد.

در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، مشاهده تمام متن پایان‌نامه با در نظر گرفتن سطوح و اطلاعات قابل دسترسی برای اعضا میسر می‌شود (استفاده از ۱۵ صفحه از هر قسمت پایان‌نامه مورد درخواست با پرداخت هزینه مربوطه، امکانپذیر است).

در مبحث حقوق افراد حقیقی و حقوقی در پایان‌نامه‌ها یا به عبارتی حقوق مالکیت فکری در پایان‌نامه‌ها، اساساً هیچ نقطه اشتراکی وجود ندارد. زیرا با توجه به مسئله کپی کردن از روی سایر پایان‌نامه‌ها و یا سرقت اطلاعات دیگر پایان‌نامه‌ها بدون ذکر منبع چه در مقطع کارشناسی ارشد و چه دکترا، تمامی مالکیت حقوقی پایان‌نامه‌ها پس از ارائه پایان‌نامه به دانشگاه و مرکز گردآورنده تعلق می‌گیرد و از این نظر تفاوت چندانی بین مراکز دانشگاهی وجود ندارد. در این میان برخی مراکز، مانند دانشگاه تربیت مدرس پس از دادن فرجه‌ای کوتاه به دانشجو برای ثبت اختراع و یا سایر موارد، آنرا در معرض استفاده سایرین قرار می‌دهند، هم چنین این جمله نیز در آیین‌نامه این دانشگاه قید شده است که: تکثیر و دریافت یک‌بخش یا یک نسخه کامل از رساله و پایان‌نامه نفی کننده حقوق دانشگاه نبوده و متقاضی متعهد به رعایت کلیه حقوق مادی و معنوی دانشگاه است و مجاز نیست آن را تکثیر یا چاپ و یا به غیر واگذار کند.

این در حالی است که در دانشگاه‌های خارجی از بدو امر دانشجو را به عنوان خالق اثر، که دارای حق مالکیت فکری پایان‌نامه می‌باشد، به رسمیت می‌شناسند.

دانشجو، هنگام ارائه پایان‌نامه درباره اعمال محدودیت‌های احتمالی و نوع دستیابی به پایان‌نامه مورد سؤال قرار می‌گیرد.

اعمال قانون حقوق مالکیت فکری حاکم بر کشور، شامل پایان‌نامه‌ها نیز می‌شود.

ناقض قانون مالکیت فکری پایان‌نامه‌ها مقصر شناخته می‌شود..

پرداخت ۱۰٪ از فروش پایان‌نامه به دارنده حق مالکیت فکری پایان‌نامه در ProQuest.

در طرح پیشین انجام شده توسط پژوهشگران (شیرانی و هدایی ۱۳۹۶) عوامل کلیدی موثر بر به اشتراک گذاری تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌های ایران با استفاده از روش فراتحلیل بررسی گردید. ۳۳ عنوان پژوهش شامل ۱۷ مقاله و پایان‌نامه فارسی و ۱۶ مقاله لاتین با شرایط مناسب برای ورود به فراتحلیل مانند روایی و پایایی مناسب، روش نمونه‌گیری و آماری صحیح، فرضیه و سؤالات مناسب با موضوع پژوهش، داده‌های آماری کافی و سطح معناداری انتخاب گردیدند. نتایج فراتحلیل نشان داد که عوامل نگرش نسبت

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۴۳

به اشتراک دانش، اعتماد، کنترل رفتاری درک شده، هنجارهای ذهنی، جوّ سازمانی و عمل متقابل به ترتیب بر قصد به اشتراک گذاری دانش تأثیر معنی داری دارند. اما پاداش و پشتیبانی فناوری اطلاعات بر قصد به اشتراک گذاری دانش تأثیر ندارند. همچنین عوامل انگیزه درونی، نوع دوستی برای رضایت شخصی، انگیزه بیرونی، اعتماد، به ترتیب بر رفتار به اشتراک گذاری دانش تأثیر معنی داری دارند. کنترل رفتاری درک شده بر رفتار به اشتراک گذاری دانش تأثیر دارد ولی مقدار معنی داری آن در سطح کمی می‌باشد و پاداش سخت بر رفتار به اشتراک گذاری دانش تأثیر ندارد. همچنین عوامل تعهد، فرهنگ سازمانی، ارتباطات کارکنان، پاداش، اعتماد، پشتیبانی فناوری اطلاعات، ساختار سازمانی به ترتیب بر به اشتراک گذاری دانش تأثیر معنی داری دارند و عامل ویژگی شخصیتی بر به اشتراک گذاری دانش تأثیر ندارد.

در جدول شماره ۷ مجموعه عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به منابع علمی که در پژوهشهای پیشین بدست آمده است بیان شده است:

جدول ۷. خلاصه ای از عوامل تأثیر گذار بر دسترسی آزاد به منابع علمی در پژوهشهای پیشین انجام شده

عوامل	منابع استخراج شده عوامل
سودمندی اعتبار درک شده ^{۵۰}	نجوا سمرگندی ^{۵۱} (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)
سودمندی مشاهده پذیری ادراکی ^{۵۲}	نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)،
سودمندی شغلی ادراکی ^{۵۳}	نجوا سمرگندی ^{۵۴} (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک ^{۵۵} (۲۰۰۷)، شیرانی و هدائی (۱۳۹۶)
سازگاری ادراکی ^{۵۶}	جی هونگ پارک (۲۰۰۷)
سودمندی فناورانه ادراکی ^{۵۷}	نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، جمال متار السلامی ^{۵۸} (۲۰۱۳)، فرانکول ویلسون دُل ^{۵۹} (۲۰۱۰)، شیرانی و هدایی

^{۵۰} Perceived Authoritative Advantage

^{۵۱} Najwa H. Samrgandi

^{۵۲} Perceived Visible Advantage

^{۵۳} Perceived Career Benefit

^{۵۴} Najwa H. Samrgandi

^{۵۵} Ji-Hong Park

^{۵۶} Perceived Topical Compatibility

^{۵۷} Perceived Technological Advantage

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۴۴

جدول ۷. خلاصه ای از عوامل تأثیر گذار بر دسترسی آزاد به منابع علمی در پژوهشهای پیشین انجام شده

عوامل	منابع استخراج شده عوامل
	(۱۳۹۶)
تأثیر اجتماعی ^{۶۰}	نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، فرانکول ویلسون دل (۲۰۱۰)، شیرانی و هدایی (۱۳۹۶)
کنترل پذیری ^{۶۱}	نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، شیرانی و هدایی (۱۳۹۶)
آگاهی (دانش) ادراکی ^{۶۲}	جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، فرانکول ویلسون دل (۲۰۱۰)
خودباوری	جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، فرانکول ویلسون دل (۲۰۱۰)
نگرش نسبت به دسترسی آزاد	جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، فرانکول ویلسون دل (۲۰۱۰)، شیرانی و هدایی (۱۳۹۶)
تلاش مورد انتظار ^{۶۳} در دسترسی آزاد	فرانکول ویلسون دل (۲۰۱۰)
سرقت علمی	جمال متار السالمی (۲۰۱۳)
حق مؤلف	نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، فرانکول ویلسون دل (۲۰۱۰)
فرهنگ	فرانکول ویلسون دل (۲۰۱۰)، شیرانی و هدایی (۱۳۹۶)

^{۵۸} Jamal Mattar Alsalmi

^{۵۹} FRANKWELL WILSON DULLE

^{۶۰} Social Influence

^{۶۱} Controllability

^{۶۲} Perceived Awareness

^{۶۳} Effort expectancy

فصل سوم روش‌شناسی و روش

۳-۱ روش پژوهش

برای انجام این پژوهش از رویکرد کیفی استفاده شد. در این پژوهش، ابتدا از طریق مطالعه سوابق پژوهشهای گذشته، شناختی از وضع موجود در این زمینه حاصل شد و بر همین اساس نیز لیستی از عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به اطلاعات استخراج شد و با استفاده از روش دلفی عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها استخراج گردیدند. سپس این عوامل توسط اعضای پنل دلفی به وسیله پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفتند. سپس این لیست با روش دلفی تکمیل و نهایی گردید و عوامل مؤثر دسترسی آزاد به اطلاعات از نظر اعضای پانل دلفی تعیین شد.

۳-۲ روش دلفی

دلفی یکی از قدیمی‌ترین روش‌های آینده‌پژوهی است. این روش در کنار روشی همچون سناریونویسی از شاخص‌های آینده‌پژوهی به حساب می‌آیند. این روش در دهه ۱۹۵۰ برای اهداف نظامی مطرح شد و از دهه ۱۹۶۰ به این طرف، در پژوهشهای دانشگاهی و کارآفرینی مورد استفاده قرار گرفت. از آن پس، بطور روز افزون در بررسی‌های فنی و علمی به عنوان ابزاری معتبر برای بدست آوردن و پردازش اطلاعات ذهنی، به کار گرفته شد.

شاید بتوان گفت که مهم‌ترین هدف دلفی ایجاد یک وفاق در بین عده‌ای از کارشناسان است. آنچه تاکنون ثابت شده است این است که هیچ روشی به تنهایی نمی‌تواند جایگزین مناسبی برای روش دلفی به منظور جمع‌آوری، تحلیل نظرات کارشناسان و ایجاد وفاق در بین آنان باشد (خزایی، حیدری ۱۳۹۴، ۲۱۰-۲۱۳).

بنابراین روش دلفی^{۶۴} به عنوان یکی از روشهای ساخت‌یافته برای ایجاد توافق بین متخصصان در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. هر چند روش دلفی در ابتدا برای پیش‌بینی^{۶۵} به کار برده شد اما در گردآوری داده‌های مربوط به زمان حال یا گذشته که به درستی معلوم یا موجود نیستند و یافتن روابط علی در پدیده‌های پیچیده اجتماعی و اقتصادی نیز استفاده می‌شود. در مراحل گوناگون فرایند یک پژوهش نیز این روش می‌تواند به کار رود (علیدوستی، ۱۳۸۵).

روش دلفی در عمل، یک سری از پرسشنامه‌ها یا دوره‌های^{۶۶} متوالی به همراه بازخورد کنترل شده‌ای است که تلاش دارد به اتفاق نظر میان یک گروه از افراد متخصص^{۶۷} درباره یک موضوع خاص دست یابد

^{۶۴} Delphi method

^{۶۵} forecasting

^{۶۶} rounds

^{۶۷} expert panel

(علیدوستی، ۱۳۸۵). ویژگیهای اصلی پنل دلفی عبارت است از ناشناختگی افرادی که در پنل شرکت می‌کنند و ایجاد توافق جمعی با تکرار دور های پنل و دادن بازخورد به شرکت کنندگان در پنل است. در این پژوهش برای انجام دلفی در گام اول بر اساس ویژگیهای لازم، شرکت کنندگان در پنل شناسایی شدند و در گام دوم لیستی از عوامل که از پژوهشهای پیشین استخراج گردیده بود در اختیار اعضای پنل قرار گرفت. اعضای پنل ایده ها و نظرات خود را در مورد لیست ابراز و با حذف تکراریها، ایده های پالایش و لیست نهایی شد. در گام سوم اعضای پانل میزان اهمیت عوامل را تعیین نمودند و عوامل به تعدادی که کار با آنها قابل انجام باشد کاهش یافت و عواملی که دارای اهمیت کمتر بودند حذف شدند. در گام بعدی با در اختیار قرار دادن نتایج به هریک از اعضا و با تجدید نظر اعضا در اهمیت عوامل توافق جمعی حاصل و اتفاق نظر ایجاد گردید.

۳-۳ فرایند اجرای دلفی

بر اساس این روش، در گام اول موضوع و ابعاد آن تعریف شد و با مطالعه و بررسی پیشینه پژوهش عوامل موثر بر دسترسی آزاد به اطلاعات پایا نامه ها/ رساله ها استخراج گردید. در دور اول لیستی از عوامل برای تعیین میزان اهمیت آنها در اختیار اعضا پنل قرار گرفت و از آنان خواسته شد که ایده‌های خود را درباره دیگر عواملی که در لیست وجود ندارند ارائه کنند. در دور دوم، کلیه عواملی که در دور اول پیشنهاد شده بودند، برای تعیین میزان اهمیت در اختیار آنان قرار گرفت. روش دلفی پس از انجام دور دوم و دستیابی به اتفاق نظر پایان یافت. فرایند اجرای دلفی در شکل ۱ نمایش داده شده است.

شکل ۱. فرایند اجرای دلفی

برای تعیین میزان اتفاق نظر میان اعضای پانل، از ضریب هماهنگی کندال استفاده شد جدول شماره ۸ چگونگی تفسیر مقادیر گوناگون این ضریب را نشان می‌دهد.

جدول ۸. تفسیر مقادیر گوناگون ضریب هماهنگی کندال (Schmidt ۱۹۹۲)

مقدار W	تفسیر	اطمینان نسبت به ترتیب عوامل
۰/۱	اتفاق نظر بسیار ضعیف	وجود ندارد

جدول ۸. تفسیر مقادیر گوناگون ضریب هماهنگی کندال (Schmidt ۱۹۹۷)

مقدار W	تفسیر	اطمینان نسبت به ترتیب عوامل
۰/۳	اتفاق نظر ضعیف	کم
۰/۵	اتفاق نظر متوسط	متوسط
۰/۷	اتفاق نظر قوی	زیاد
۰/۹	اتفاق نظر بسیار قوی	بسیار زیاد

۳-۴ جامعه و نمونه پژوهش

جامعه آماری پژوهش کلیه اعضای هیأت علمی مؤسسات آموزشی و پژوهشی دولتی می‌باشند. در انتخاب نمونه پژوهش از نمونه‌گیری هدف‌دار یا قضاوتی^{۶۸} استفاده شد و بر این فرض استوار است که دانش پژوهشگر درباره جامعه^{۶۹} برای دستچین کردن اعضای پانل قابل استفاده است (علیدوستی ۱۳۸۵). دیگر نکته مهم در این روش تعداد نمونه است که به عواملی از جمله امکان دسترسی، زمان، و هزینه بستگی دارد. در روش دلفی که اعضای پانل باید از متخصصان موضوع پژوهش باشند و هنگامی که میان اعضای پانل تجانس وجود داشته باشد، حدود ۱۰ تا ۲۰ عضو توصیه شده است (علیدوستی، ۱۳۸۵). اعضای پانل دلفی برای این پژوهش به صورت نمونه‌گیری هدف‌دار یا قضاوتی برگزیده شدند. بر این اساس، ابتدا ۱۸ نفر عضو هیئت علمی دانشگاه یا مؤسسه پژوهشی در شهر تهران که پژوهشگر برای مشارکت در این پژوهش مناسب می‌دانست نامزد شدند و ۱۴ نفر موافقت خود را برای مشارکت در پانل دلفی اعلام کردند. اعضای پانل به صورت حضوری در این پژوهش شرکت کردند. از میان ۱۴ نفر اعضای پانل، ۸ نفر عضو هیئت علمی دانشگاه ۶ عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهشی بودند. از این تعداد ۹ نفر مرد و ۵ نفر زن، ۱۲ نفر دکترای تخصص و ۲ نفر مربی بودند.

۳-۵ ابزار پیمایش

پرسشنامه یکی از ابزارهای اصلی برای گردآوری داده‌های لازم در پیمایش است. در این پژوهش از مطالعات کتابخانه‌ای و پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است.

۳-۶ معیارها و مقیاسها

^{۶۸} purposive/judgmental sampling

^{۶۹} population

عموما سازه‌هایی^{۷۰} که در پژوهشهای علوم اجتماعی بررسی می‌شوند، مستقیماً قابل سنجش و اندازه‌گیری نیستند (علیدوستی، ۱۳۸۵) در این پژوهش ابتدا سازه‌ها و معیارها از پژوهشهای پیشین استخراج شد و سپس با استفاده از روش دلفی تکمیل و نهایی میگردید. معیارهایی که از پژوهشها استخراج گردید در جدول شماره ۹ آمده است.

جدول ۹. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

منابع	معیار	سازه عوامل
نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)	دسترسی آزاد، احساس دانشمند بودن ایجاد می‌کند. دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده را مشهور می‌کند. دسترسی آزاد، اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد.	سودمندی اعتبار درک شده ^{۷۱}
نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)	دسترسی آزاد، دسترسی به پایان‌نامه/رساله را آسان‌تر می‌نماید. دسترسی آزاد، تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد. دسترسی آزاد، وسعت دسترسی به پایان‌نامه/رساله به وجود می‌آورد. دسترسی آزاد، تأثیر پایان‌نامه/رساله را افزایش می‌دهد. دسترسی آزاد، درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/رساله را افزایش می‌دهد.	سودمندی مشاهده پذیری ادراکی ^{۷۲}
نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)	دسترسی آزاد، برای توسعه حرفه علمی مفید است. دسترسی آزاد، استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند. دسترسی آزاد، رسیدن به اهداف بلند مدت نویسنده را محقق می‌کند. دسترسی آزاد، برای کسب منافع مالی مفید است.	سودمندی شغلی ادراکی ^{۷۳}
نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)	انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی، دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد.	سازگاری ادراکی ^{۷۴}
نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، جمال متار السلامی (۲۰۱۳)، فرانکول ویلسون ذل (۲۰۱۰)	استفاده از فناوری اطلاعات، دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند. استفاده از فناوری اطلاعات، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را سرعت می‌بخشد. استفاده از فناوری اطلاعات، یک مخزن قوی اطلاعاتی از	سودمندی فناوری ادراکی ^{۷۵}

^{۷۰} construct

^{۷۱} Perceived Authoritative Advantage

^{۷۲} Perceived Visible Advantage

^{۷۳} Perceived Career Benefit

^{۷۴} Perceived Topical Compatibility

^{۷۵} Perceived Technological Advantage

جدول ۹. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

سازه عوامل	معیار	منابع
تأثیر اجتماعی ^{۷۶}	پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها ایجاد می‌کند.	
	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباط بین خواننده و نویسنده	
	پایان‌نامه/رساله را آسان می‌کند.	
	استفاده از فناوری اطلاعات، سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را بیشتر می‌کند.	
	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد.	
	استفاده از فناوری اطلاعات، کنترل بیشتری برای نویسنده در فرایند انتشار ایجاد می‌کند.	
	استفاده از فناوری اطلاعات، بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند.	
	استفاده از فناوری اطلاعات، به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد.	
	استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهشهای عمیق‌تر را فراهم می‌آورد.	
	با استفاده از فناوری اطلاعات، بازخورد خوانندگان آسانتر کسب میشود.	
کنترل پذیری ^{۷۷}	شبکه‌های اجتماعی، دسترسی آزاد را بهبود می‌بخشد.	
	تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، فرانکول و یلسون دُل (۲۰۱۰)
	تمایل مافوقان نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	
	تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/رساله نویسنده، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	
	تمایل پژوهشگران برجسته هم‌رشته نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	
	تمایل مؤسسه‌ای که از پایان‌نامه/رساله حمایت مالی می‌کند به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	
	الزام مؤسسه تأمین‌کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	
	حمایت مالی، یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/رساله به صورت دسترسی آزاد است.	نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، جی هونگ پارک (۲۰۰۷)

^{۷۶} Social Influence

^{۷۷} Controllability

جدول ۹. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

منابع	معیار	سازه عوامل
سیاستهای انتشار مؤسسه، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارند.	آگاهی از اینکه استفاده از پایان‌نامه/رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد.	آگاهی (دانش) ادراکی ^{۷۸}
جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، فرانکول و یلسون دُل (۲۰۱۰)،	آگاهی از پایگاههای دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	
	آگاهی از جنبش دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	
	آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	
	آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و تقلب در تهیه آثار علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	
	آگاهی نویسنده از نظام ثبتی اثر علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	
	آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدید آوران پایان‌نامه/رساله، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	
جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، فرانکول و یلسون دُل (۲۰۱۰)	داشتن اعتماد به نفس برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	خودباوری اینترنت
	داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	
	داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وب سایت شخصی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	
جی هونگ پارک (۲۰۰۷)، فرانکول و یلسون دُل (۲۰۱۰)	انتشار اثر در پایگاه دسترسی آزاد ^{۷۹} یک ایده خوب است.	نگرش نسبت به دسترسی آزاد
	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله را جالب تر می‌سازد.	
	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای نویسنده آسان است.	
	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای جامعه علمی مفید است.	
فرانکول و یلسون دُل (۲۰۱۰)	تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد.	تلاش مورد انتظار ^{۸۰} در دسترسی آزاد
	توانایی انتشار پایان‌نامه/رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم.	

^{۷۸} Perceived Awareness

^{۷۹} open access outlets

^{۸۰} Effort expectancy

جدول ۹. عوامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

سازه عوامل	معیار	منابع
سرقت علمی	یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است.	
	دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت، آسان است.	
	به وضوح لزوم ۸۱ انتشار محتوای علمی را در پایگاههای دسترسی آزاد درک می‌کنم.	
	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، سرقت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد.	جمال متار السلامی (۲۰۱۳)
شبکه های اجتماعی	با دسترسی آزاد، کپی برداری و استفاده از پایان‌نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن، افزایش می‌یابد.	
	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود.	
	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است به عنوان یک پژوهش اصیل علمی معرفی گردد.	
	شبکه های اجتماعی دسترسی آزاد به اطلاعات پایان‌نامه/رساله را ترویج میکنند.	
حق مؤلف	شبکه های اجتماعی دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله را تسهیل میکنند.	
	حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود.	نجوا سمرگندی (۲۰۱۴)، فرانکول ویلسون
	نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند.	دُل (۲۰۱۰)
	حقوق مادی دانشگاه در دسترسی آزاد به پایان‌نامه از بین می‌رود.	
فرهنگ	بخشی از حقوق معنوی صاحبان حق تألیف در پایگاههای دسترسی آزاد نقض می‌شود.	
	سازمان من، فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را ترویج می‌کند.	فرانکول ویلسون دُل (۲۰۱۰)

۳-۷ آزمون پرسشها و پرسشنامه

این مرحله پرسشنامه با ارائه به افراد صاحب‌نظر در حوزه پژوهش از جمله بندی، تفسیر سوالات، و مناسب بودن تعداد سوالات آزمون شد. برای این منظور، هفت نفر از افراد خبره و صاحب‌نظر انتخاب شدند و پرسشنامه ای که به این منظور آماده شده بود در اختیار آنان قرار گرفت و از آنان خواسته شد که لیست یاد شده را مطالعه نموده و نظرات خود را درباره مواردی از قبیل ناکافی بودن، خسته و کسل کننده بودن، نیاز به چند بار خواندن، دشواری در درک مفهوم و کافی نبودن پاسخها و مناسب بودن زمان پاسخگویی بیان کنند هدف از این آزمون ارزیابی تک‌تک پرسشها و هم‌چنین آزمون پرسشنامه به عنوان یک کل بود (علیدوستی، ۱۳۸۵)

۳-۸ اعتبار و روایی پرسشنامه

پیش از اطمینان نهایی به ابزارهای اندازه‌گیری و بکارگیری آنها در مرحله اصلی جمع‌آوری داده‌ها، ضرورت دارد که پژوهشگر از طریق علمی، اطمینان نسبی لازم را نسبت به روا بودن بکارگیری ابزار مورد نظر و معتبر بودن آن پیدا کند. ابزارهای اندازه‌گیری تجربی باید دو ویژگی اساسی داشته باشند. این دو ویژگی به نام اعتبار^{۸۲} و روایی^{۸۳} شناخته می‌شوند. اینکه یک ابزار پژوهش در چه حدی آنچه را که باید واقعاً اندازه‌گیری کند، اندازه می‌گیرد به عنوان اعتبار آن ابزار شناخته می‌شود. روایی نیز میزان ارائه نتایج مشابهی است که یک ابزار در کاربردهای مختلف به دست می‌دهد. (علیدوستی، ۱۳۸۵). بنابراین مراد از روایی آن است که ابزار اندازه‌گیری برای هدف موردنظر یعنی اندازه‌گیری متغیر تحقیق از کارایی لازم برخوردار باشد. به عبارت دیگر، روایی مستلزم آن است که ابزار پژوهش همان متغیری را اندازه‌گیری کند که پژوهشگر قصد اندازه‌گیری آن را دارد (فرهنگی و صفرزاده، ۱۳۹۳، ۲۳۵).

اعتبار محتوای یک ابزار، به میزان کفایت پوششی اشاره دارد که محتوای مقیاسهای به کار رفته در ابزار، تمامی ابعاد مربوط به موضوع مورد مطالعه را در بر می‌گیرند و آنها را تبیین می‌کنند. تعیین اعتبار محتوا با قضاوت انجام می‌شود. چنین قضاوتی درباره اعتبار محتوا می‌تواند از سوی پژوهشگر صورت پذیرد یا بر عهده یک پانل قرار گیرد (علیدوستی، ۱۳۸۵). بنابراین مقصود از اعتبار آن است که آیا ابزار اندازه‌گیری می‌تواند خصیصه و ویژگی ایی که ابزار برای آن طراحی شده است را اندازه‌گیری کند یا خیر؟ موضوع روایی از آن جهت اهمیت دارد که اندازه‌گیری‌های مناسب و ناکافی می‌تواند هر پژوهش علمی را بی ارزش و ناروا سازد (خاکی، ۱۳۸۸، ۲۴۴). اعتبار صوری که به آن اعتبار محتوا نیز گفته می‌شود؛ در

^{۸۲} validity

^{۸۳} reliability

واقع با قضاوت سر و کار دارد، یعنی ارزیابی ذهنی محقق از وسیله اندازه‌گیری. بعد از تهیه پرسش‌نامه، محقق هر سؤال را چند بار تجدید نظر می‌کند تا بتواند متغیر مورد نظر را بسنجد و برای اطمینان یافتن از اینکه پرسش‌نامه مقیاس مناسبی برای اندازه‌گیری متغیر مورد نظر است ممکن است با تعدادی از متخصصان مشورت کند. اگر در میان متخصصان توافق وجود داشته باشد، محقق اطمینان می‌یابد که پرسش‌نامه دارای اعتبار صوری یا محتوا است و متغیر مورد نظر را اندازه‌گیری می‌کند. (ایران نژاد پاریزی، ۱۳۸۵، ۱۱۷). برای سنجش اعتبار محتوا با تعریف دقیق هر سازه‌های پژوهش و معیارهای سنجش هر سازه از اعتبار محتوای پرسشنامه اطمینان حاصل شد. سپس معیارهای هر سازه در اختیار هفت نفر از افراد صاحب‌نظر در حوزه پژوهش قرار گرفت و با جمع‌بندی اظهارنظرها اعتبار محتوای پرسشنامه را مورد تایید قرار گرفت. برای سنجش روایی ضریب آلفای کرباخ مورد استفاده قرار گرفت که مقدار آن بین صفر و یک است و هرچه این مقدار بیشتر باشد بهتر است اما به عنوان یک قاعده کلی، میزان آلفا دست‌کم باید ۰/۷ باشد (علیدوستی، ۱۳۸۵). در جدول شماره ۱۰ مقدار آلفای کرباخ برای هر عامل را نشان می‌دهد و آلفای کرباخ کل ۰,۷۶ محاسبه شده است.

جدول ۱۰. محاسبه ضریب آلفای کرباخ

ردیف	معیار	ضریب آلفای کرباخ
۱	سودمندی اعتبار درک شده	۰,۸۴
۲	سودمندی مشاهده پذیری ادراکی	۰,۷۵
۳	سودمندی شغلی ادراکی	۰,۷۹
۴	سازگاری ادراکی	۰,۸۱
۵	سودمندی فناورانه ادراکی	۰,۷۲
۶	تأثیر اجتماعی	۰,۷۱
۷	کنترل پذیری	۰,۷۴
۸	خودباوری اینترنت	۰,۸۱
۹	نگرش نسبت به دسترسی آزاد	۰,۸۳
۱۰	تلاش مورد انتظار در دسترسی آزاد	۰,۷۴
۱۱	سرقت علمی	۰,۷۸

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۵۵

ردیف	معیار	ضریب آلفای کرباخ
۱۲	شبکه های اجتماعی	۰,۷
۱۳	حق مؤلف	۰,۷۱
۱۴	فرهنگ	۰,۷۴

فصل چهارم تجزیه و تحلیل داده ها

۴-۱ نتایج توصیفی

نتایج نشان داد که ۶ نفر از اعضای هیأت علمی در دانشگاه، ۸ نفر در پژوهشگاه مشغول به کار هستند. ۳ نفر دانشیار، ۸ نفر استادیار، ۳ نفر مربی می باشند. ۵ نفر زن و ۹ نفر مرد بودند. ۲ نفر کارشناسی ارشد و ۱۲ نفر دکتری بودند. ۵ نفر سابقه ۱ تا ۵ سال، ۴ نفر سابقه ۶ تا ۱۰ سال، ۲ نفر سابقه بین ۱۶ تا ۲۰ سال و ۳ نفر سابقه بالاتر از ۲۰ سال داشتند.

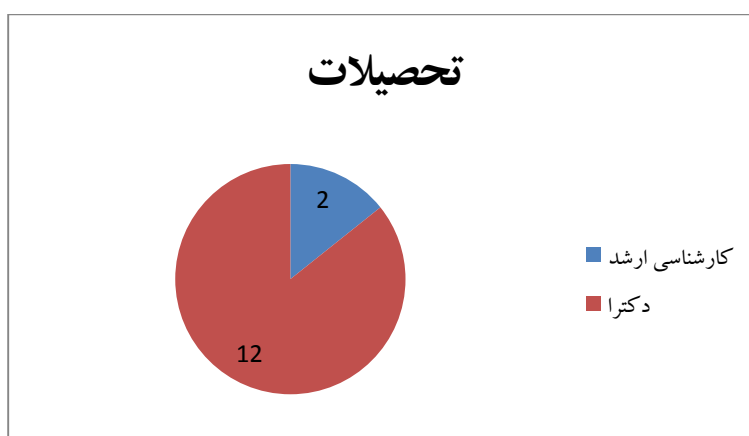
شکل ۲. محل خدمت اعضای پنل دلفی

شکل ۳. مرتبه علمی اعضای پنل دلفی

شکل ۴. جنسیت اعضای پنل دلفی

شکل ۵. تحصیلات اعضای پنل دلفی

شکل ۶. سابقه خدمت اعضای پنل دلفی

۴-۲ روش دلفی

روش دلفی در این پژوهش در دو دور به انجام رسید که در این بخش یافته‌های حاصل از هر دور ارائه می‌شود.

۴-۲-۱ دور اول

پرسشنامه دور اول لیستی از عوامل موثر بر دسترسی آزاد به اطلاعات پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها ارائه گردید که از پژوهشهای پیشین استخراج شده بودند و پاسخگو باید نظر خود را درباره میزان تأثیر هر یک از آنها در دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آنها اعلام می‌کرد. این گزینه‌ها در قالب طیف لیکرت و شامل «تأثیر بسیار کم»، «تأثیر کم»، «تأثیر متوسط»، «تأثیر زیاد»، و «تأثیر بسیار زیاد» بودند. پرسشنامه‌ها به صورت حضوری به ۱۴ نفر از اعضای پانل تحویل داده شدند. تعداد پاسخها، میانگین پاسخها، انحراف معیار آنها، ترتیب اهمیت هر عامل بر اساس میانگین پاسخها در جدول شماره ۱۱ آمده‌اند.

جدول ۱۱. توصیف آماری نظر پاسخ‌گویان در مرحله اول دلفی

کد	شرح معیار	تعداد	میانگین	معیار انحراف
۱	استفاده از فناوری اطلاعات، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را سرعت می‌بخشد.	۱۴	۴,۵۷	۰,۵۱
۲	دسترسی آزاد، وسعت دسترسی به پایان‌نامه/رساله را به وجود می‌آورد.	۱۴	۴,۵۰	۰,۸۵
۳	استفاده از فناوری اطلاعات، دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند.	۱۴	۴,۴۳	۰,۵۱
۴	دسترسی به پایان‌نامه/رساله را آسان‌تر می‌نماید.	۱۴	۴,۳۶	۱,۰۱
۵	استفاده از فناوری اطلاعات، سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را بیشتر می‌کند. آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدید آوران پایان‌نامه/رساله،	۱۴	۴,۳۶	۰,۵۰
۶	موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴,۳۶	۰,۶۳
۷	دسترسی آزاد، تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد.	۱۴	۴,۲۹	۰,۹۱
۸	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد. استفاده از فناوری اطلاعات، به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک	۱۴	۴,۲۹	۰,۷۳
۹	بگذارد.	۱۴	۴,۲۹	۰,۴۷
۱۰	سیاستهای انتشار مؤسسه، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارند.	۱۴	۴,۲۹	۰,۹۱
۱۱	آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی، موجب توسعه	۱۴	۴,۲۹	۰,۷۳

جدول ۱۱. توصیف آماری نظر پاسخ‌گویان در مرحله اول دلفی

کد	شرح معیار	تعداد	میانگین	معیار انحراف
	دسترسی آزاد می‌گردد.			
۱۲	آگاهی نویسنده از نظام ثبتی اثر علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴,۲۹	۰,۷۳
۱۳	انتشار پایان‌نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد یک ایده خوب است.	۱۴	۴,۲۹	۰,۶۱
۱۴	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله را جالب تر می‌سازد.	۱۴	۴,۲۹	۰,۹۹
۱۵	به وضوح لزوم انتشار محتوای علمی را در پایگاههای دسترسی آزاد درک می‌کنم. استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهشهای عمیق تر را فراهم	۱۴	۴,۲۹	۰,۶۱
۱۶	می‌آورد.	۱۴	۴,۲۱	۰,۷۰
۱۷	تمایل مافوقهای نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴,۲۱	۱,۱۲
۱۸	الزام مؤسسه تأمین‌کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴,۲۱	۰,۹۷
۱۹	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای جامعه علمی مفید است	۱۴	۴,۲۱	۱,۱۲
۲۰	تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد. استفاده از فناوری اطلاعات، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها ایجاد	۱۴	۴,۲۱	۰,۸۹
۲۱	می‌کند.	۱۴	۴,۱۴	۰,۶۶
۲۲	استفاده از فناوری اطلاعات، بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند.	۱۴	۴,۱۴	۰,۹۵
۲۳	با استفاده از فناوری اطلاعات، بازخورد خوانندگان آسانتر کسب میشود. تمایل مؤسسه‌ای که از پایان‌نامه/رساله حمایت مالی می‌کند به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر	۱۴	۴,۱۴	۰,۶۶
۲۴	دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴,۱۴	۰,۸۶
۲۵	آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴,۱۴	۰,۷۷
۲۶	دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت، آسان است.	۱۴	۴,۱۴	۰,۹۵
۲۷	دسترسی آزاد، اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد.	۱۴	۴,۰۷	۱,۱۷
۲۸	دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده را مشهور می‌کند.	۱۴	۴,۰۷	۱,۱۴
۲۹	تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۴,۰۷	۱,۰۰
۳۰	آگاهی از پایگاههای دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۴,۰۷	۰,۷۳
۳۱	دسترسی آزاد، تأثیر پایان‌نامه/رساله را افزایش می‌دهد.	۱۴	۳,۹۳	۱,۰۰
۳۲	دسترسی آزاد، برای توسعه حرفه علمی نویسنده مفید است. استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/رساله را آسان	۱۴	۳,۹۳	۱,۱۴
۳۳	می‌کند. آگاهی از اینکه استفاده از پایان‌نامه/رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه	۱۴	۳,۹۳	۰,۶۲
۳۴	می‌دهد.	۱۴	۳,۹۳	۰,۷۳
۳۵	آگاهی از جنبش دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۳,۹۳	۰,۸۳

جدول ۱۱. توصیف آماری نظر پاسخ‌گویان در مرحله اول دلفی

کد	شرح معیار	تعداد	میانگین	معیار انحراف
۳۶	انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی، دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد.	۱۴	۳٫۸۶	۰٫۸۶
۳۷	دسترسی آزاد، درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/رساله را بهبود می‌بخشد.	۱۴	۳٫۷۹	۱٫۱۲
۳۸	دسترسی آزاد، استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند.	۱۴	۳٫۷۹	۱٫۰۵
۳۹	دسترسی آزاد، امکان دستیابی به اهداف بلند مدت نویسنده را فراهم می‌آورد.	۱۴	۳٫۷۹	۰٫۸۹
۴۰	تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/رساله نویسنده، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۴	۳٫۷۱	۰٫۸۳
۴۱	حمایت مالی، یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/رساله به صورت دسترسی آزاد است.	۱۴	۳٫۷۱	۱٫۲۰
۴۲	داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۳٫۷۱	۱٫۰۷
۴۳	دسترسی آزاد، احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد می‌کند.	۱۴	۳٫۵۷	۱٫۰۲
۴۴	نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند.	۱۴	۳٫۵۷	۰٫۸۵
۴۵	داشتن اعتماد به نفس برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۳٫۵۰	۱٫۰۹
۴۶	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، سرقت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد.	۱۴	۳٫۴۳	۱٫۳۴
۴۷	داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وب سایت شخصی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۴	۳٫۳۶	۱٫۰۸
۴۸	توانایی انتشار پایان‌نامه/رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم.	۱۴	۳٫۳۶	۱٫۲۸
۴۹	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود.	۱۴	۳٫۳۶	۱٫۰۸
۵۰	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای نویسنده آسان است.	۱۴	۳٫۲۹	۱٫۲۰
۵۱	یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است.	۱۴	۳٫۲۹	۱٫۲۰
۵۲	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است به عنوان یک پژوهش اصیل علمی معرفی گردد.	۱۴	۳٫۲۹	۱٫۴۴
۵۳	حقوق مادی موسسه در دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله از بین می‌رود.	۱۴	۳٫۱۴	۱٫۲۹
۵۴	بخشی از حقوق معنوی مولف در پایگاههای دسترسی آزاد نقض می‌شود.	۱۴	۳٫۱۴	۱٫۲۹
۵۵	موسسه من، فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را ترویج می‌کند.	۱۴	۳٫۱۴	۱٫۵۱
۵۶	شبکه های اجتماعی دسترسی آزاد به اطلاعات پایان‌نامه/رساله را ترویج میکنند.	۱۴	۳٫۱۲	۱٫۴۱
۵۷	شبکه های اجتماعی دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله را تسهیل میکنند.	۱۴	۳٫۱۲	۱٫۳۸
۵۸	با دسترسی آزاد، کپی برداری و استفاده از پایان‌نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن، افزایش می‌یابد.	۱۴	۳٫۰۷	۱٫۳۸
۵۹	دسترسی آزاد، برای کسب منافع مالی مفید است.	۱۴	۲٫۹۳	۱٫۰۰

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها □ ۶۲

جدول ۱۱. توصیف آماری نظر پاسخ‌گویان در مرحله اول دلفی

کد	شرح معیار	تعداد	میانگین	معیار انحراف
۶۰	حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود.	۱۴	۲٫۹۳	۱٫۲۱

علاوه بر پاسخ به سوالات پرسشنامه از اعضای پانل خواسته شد در صورتیکه عوامل دیگری را می‌شناسند که بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تاثیر می‌گذارند آن عوامل را در پرسشنامه ثبت کنند. اعضای پانل ۲۳ عامل را پیشنهاد کرده بودند که بعد از ادغام و حذف تکراریها ۱۲ عامل باقی ماند. ضریب هماهنگی کندال در مرحله اول ۰٫۵۳۸ بود. جدول شماره ۱۲، عوامل ارائه شده از سوی اعضای پانل را نشان می‌دهد.

جدول ۱۲. عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها ارائه شده از طرف اعضای پانل

ردیف	عنوان	تعداد تکرار
۱	عدم وجود دستورالعملهای جامع در زمینه انتشار تمام متن پایان‌نامه/رساله‌ها	۴
۲	مشارکت و همکاری با سازمانها بین المللی فعال در زمینه دسترسی آزاد	۴
۳	وجود قوانین و مقررات مقابله با تقلب علمی	۴
۴	الگوگیری از تجربیات موفق دانشگاههای برتر جهان	۳
۵	ایجاد کنسرسیوم ملی دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها	۳
۶	استفاده از نرم افزارهای کشف تقلب	۳
۷	تعیین وضعیت حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه/رساله	۳
۸	وجود نظام انگیزشی در به اشتراک گذاری پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها	۲
۹	ثبات سیاستها در زمینه انتشار اطلاعات علمی در کشور	۱
۱۰	وجود حمایت های مالی مناسب و کافی	۱
۱۱	الزام بخش خصوصی، مانند دانشگاه آزاد اسلامی، برای ایجاد امکان دسترسی آزاد	۱
۱۲	حمایت از مراکز انتشار دهنده اطلاعات علمی مانند ایرانداک	۱

۴-۲-۲ دور دوم

پرسشنامه دور دوم با اضافه شده لیستی از عوامل که شرکت کنندگان در دور اول به عنوان عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله‌ها مطرح کرده بودند تکمیل و آماده شد و پاسخگو باید نظر خود را درباره میزان تأثیر هر یک از آنها در دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله‌ها با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آنها اعلام می‌کرد. این گزینه‌ها در قالب طیف لیکرت و شامل «تأثیر بسیار کم»، «تأثیر کم»، «تأثیر متوسط»، «تأثیر زیاد»، و «تأثیر بسیار زیاد» بودند. علاوه بر آن در بخش دوم از پاسخگویان خواسته شد تا نظر خود را در مورد "پیش برنده"، "بازدارنده" و یا "دو سویه بودن" عامل بیان کنند. پرسشنامه‌ها پس از توزیع بین ۱۴ نفر اعضای پانل، ۱۳ نفر پس از تکمیل پرسشنامه‌ها را بازگردانیدند. در این مرحله سه سوال "شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد به اطلاعات پایان‌نامه/رساله‌ها را ترویج میکنند" و "شبکه‌های اجتماعی دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله‌ها تسهیل میکنند" و "دسترسی آزاد، برای کسب منافع مالی مفید است". که اعضای پانل پیشنهاد حذف داده بودن حذف شدند. با توجه به اینکه ضریب همابستگی کندال محاسبه شده ۰,۶۸ است تقریباً نشان از اتفاق نظر قوی دارد. بنابراین دلفی در دور دوم پایان یافت. در جدول شماره ۱۳ توصیف آماری نظر پاسخگویان در مرحله دوم دلفی آمده است.

جدول ۱۳. توصیف آماری نظر پاسخ‌گویان در مرحله دوم دلفی

ردیف	شرح عامل	تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱	بخشی از حقوق معنوی مولف در پایگاههای دسترسی آزاد نقض می‌شود.	۱۳	۴٫۸	۱٫۲۹
۱	دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله نویسنده را مشهور می‌کند.	۱۳	۴٫۸	۱٫۱۴
۳	استفاده از نرم افزارهای کشف تقلب	۱۳	۴٫۷۶	۰٫۸۵
۴	سیاستهای انتشار مؤسسه، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارند.	۱۳	۴٫۷۴	۰٫۹۱
۵	دسترسی آزاد، تأثیر پایان‌نامه/ رساله را افزایش می‌دهد.	۱۳	۴٫۷	۱
۶	استفاده از فناوری اطلاعات، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را سرعت می‌بخشد. آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی، موجب توسعه	۱۳	۴٫۶۵	۰٫۵۱
۷	دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۳	۴٫۵۶	۰٫۷۳
۸	استفاده از فناوری اطلاعات، بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند.	۱۳	۴٫۵۵	۰٫۹۵
۹	آگاهی نویسنده از نظام ثبتي اثر علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۳	۴٫۵۴	۰٫۷۳
۱۰	ایجاد کنسرسیوم ملی دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها	۱۳	۴٫۴۸	۰٫۶۸
۱۱	استفاده از فناوری اطلاعات، دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند.	۱۳	۴٫۴۴	۰٫۵۱
۱۲	دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را آسان‌تر می‌نماید.	۱۳	۴٫۳۸	۱٫۰۱
۱۳	استفاده از فناوری اطلاعات، سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را بیشتر می‌کند. آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدید آوران پایان‌نامه/ رساله،	۱۳	۴٫۳۶	۰٫۵
۱۴	موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۳	۴٫۳۶	۰٫۶۳
۱۵	دسترسی آزاد، تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد.	۱۳	۴٫۲۹	۰٫۹۱
۱۶	استفاده از فناوری اطلاعات، به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد.	۱۳	۴٫۲۹	۰٫۴۷
۱۷	انتشار پایان‌نامه/ رساله در پایگاه دسترسی آزاد یک ایده خوب است.	۱۳	۴٫۲۹	۰٫۶۱
۱۸	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله را جالب‌تر می‌سازد.	۱۳	۴٫۲۹	۰٫۹۹
۱۹	به وضوح لزوم انتشار محتوای علمی را در پایگاههای دسترسی آزاد درک می‌کنم.	۱۳	۴٫۲۹	۰٫۶۱
۲۰	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد.	۱۳	۴٫۲۸	۰٫۷۳
۲۱	مشارکت و همکاری با سازمانها بین‌المللی فعال در زمینه دسترسی آزاد	۱۳	۴٫۲۷	۰٫۹۸
۲۲	الگوگیری از تجربیات موفق دانشگاههای برتر جهان	۱۳	۴٫۲۶	۰٫۹۳
۲۳	الزام مؤسسه تأمین‌کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/ رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۳	۴٫۲۵	۰٫۹۷
۲۴	دسترسی آزاد، وسعت دسترسی به پایان‌نامه/ رساله را به وجود می‌آورد. استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهشهای عمیق‌تر را فراهم	۱۳	۴٫۲۳	۰٫۸۵
۲۵	می‌آورد.	۱۳	۴٫۲۳	۰٫۷
۲۶	تمایل مافوقهای نویسنده به انتشار پایان‌نامه/ رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۳	۴٫۲۱	۱٫۱۲

۲۷	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای جامعه علمی مفید است	۱۳	۴,۲۱	۱,۱۲
۲۸	تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد.	۱۳	۴,۲۱	۰,۸۹
۲۹	آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۳	۴,۱۸	۰,۷۷
۳۰	استفاده از فناوری اطلاعات، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها ایجاد می‌کند.	۱۳	۴,۱۴	۰,۶۶
۳۱	با استفاده از فناوری اطلاعات، بازخورد خوانندگان آسانتر کسب میشود.	۱۳	۴,۱۴	۰,۶۶
۳۲	تمایل مؤسسه‌ای که از پایان‌نامه/رساله حمایت مالی می‌کند به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۳	۴,۱۴	۰,۸۶
۳۳	دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت، آسان است.	۱۳	۴,۱۴	۰,۹۵
۳۴	آگاهی از اینکه استفاده از پایان‌نامه/رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد.	۱۳	۴,۱	۰,۷۳
۳۵	دسترسی آزاد، اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد.	۱۳	۴,۰۷	۱,۱۷
۳۶	تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۳	۴,۰۷	۱
۳۷	آگاهی از پایگاه‌های دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۳	۴,۰۷	۰,۷۳
۳۸	تعیین وضعیت حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه/رساله	۱۳	۳,۹۹	۰,۶۳
۳۹	وجود نظام انگیزشی در به اشتراک گذاری پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها	۱۳	۳,۹۸	۰,۸۳
۴۰	دسترسی آزاد، برای توسعه حرفه علمی نویسنده مفید است.	۱۳	۳,۹۳	۱,۱۴
۴۱	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/رساله را آسان می‌کند.	۱۳	۳,۹۳	۰,۶۲
۴۲	آگاهی از جنبش دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۳	۳,۹۳	۰,۸۳
۴۳	انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی، دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد.	۱۳	۳,۸۶	۰,۸۶
۴۴	دسترسی آزاد، درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/رساله را بهبود می‌بخشد.	۱۳	۳,۷۹	۱,۱۲
۴۵	دسترسی آزاد، امکان دستیابی به اهداف بلند مدت نویسنده را فراهم می‌آورد.	۱۳	۳,۷۹	۰,۸۹
۴۶	تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/رساله نویسنده، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.	۱۳	۳,۷۱	۰,۸۳
۴۷	داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	۱۳	۳,۷۱	۱,۰۷
۴۸	وجود قوانین و مقررات مقابله با تقلب علمی	۱۳	۳,۶۸	۰,۱,۲۶
۴۹	دسترسی آزاد، احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد می‌کند.	۱۳	۳,۵۷	۱,۰۲
۵۰	نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند.	۱۳	۳,۵۷	۰,۸۵
۵۱	داشتن اعتماد به نفس برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد	۱۳	۳,۵۵	۱,۰۹
۵۲	حمایت مالی، یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/رساله به صورت دسترسی آزاد است.	۱۳	۳,۴۸	۱,۲
۵۳	ثبات سیاستها در زمینه انتشار اطلاعات علمی در کشور	۱۳	۳,۴۸	۰,۹۸
۵۴	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، سرقت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد.	۱۳	۳,۴۳	۱,۳۴
۵۵	توانایی انتشار پایان‌نامه/رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم.	۱۳	۳,۳۸	۱,۲۸

۵۶	می‌گردد.	داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وب سایت شخصی، موجب توسعه دسترسی آزاد	۱۳	۳,۳۶	۱,۰۸
۵۷	شود.	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه	۱۳	۳,۳۶	۱,۰۸
۵۸	الزام بخش خصوصی، مانند دانشگاه آزاد اسلامی، برای ایجاد امکان دسترسی آزاد	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای نویسنده آسان است.	۱۳	۳,۳۳	۱,۴۵
۵۹	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای نویسنده آسان است.	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای نویسنده آسان است.	۱۳	۳,۲۹	۱,۲
۶۰	یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است.	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است به عنوان یک پژوهش اصیل علمی	۱۳	۳,۲۹	۱,۲
۶۱	معرفی گردد.	معرفی گردد.	۱۳	۳,۲۹	۱,۴۴
۶۲	دسترسی آزاد، استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند.	دسترسی آزاد، استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند.	۱۳	۳,۲۸	۱,۰۵
۶۳	وجود حمایت های مالی مناسب و کافی	وجود حمایت های مالی مناسب و کافی	۱۳	۳,۲۱	۱,۲۹
۶۴	حقوق مادی موسسه در دسترسی آزاد به پایان نامه/رساله از بین می‌رود.	حقوق مادی موسسه در دسترسی آزاد به پایان نامه/رساله از بین می‌رود.	۱۳	۳,۱۴	۱,۲۹
۶۵	موسسه من، فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را ترویج می‌کند.	موسسه من، فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را ترویج می‌کند.	۱۳	۳,۱۴	۱,۵۱
۶۶	آن، افزایش می‌یابد.	با دسترسی آزاد، کپی برداری و استفاده از پایان نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده	۱۳	۳,۰۷	۱,۳۸
۶۷	حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود.	آن، افزایش می‌یابد.	۱۳	۲,۹۳	۱,۲۱
۶۸	حمایت از مراکز انتشار دهنده اطلاعات علمی مانند ایرانداک	حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود.	۱۳	۲,۹۳	۱,۳۸
۶۹	عدم وجود دستورالعملهای جامع در زمینه انتشار تمام متن پایان نامه/ رساله ها	حمایت از مراکز انتشار دهنده اطلاعات علمی مانند ایرانداک	۱۳	۲,۵۶	۰,۸۳

ضریب هماهنگی کندال نشان می‌دهد که میان اعضای پانل در دور دوم دلفی اتفاق نظر وجود دارد. با توجه به اینکه در مجموع ۶۹ عامل کلیدی و موثر در دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها شناسایی شدند که ۵۰ عامل آن در پژوهشهای پیشین مورد توجه قرار گرفته بودند و ۱۹ عامل جدید را اعضای پانل ارایه کردند. جدول شماره ۱۴ دسته بندی عوامل به "بازدارنده"، "پیش برند" و دو سویه بودن را نشان می‌دهد.

جدول ۱۴. عوامل تفکیک عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه / رساله

ردیف	شرح عامل	پیش برنده	بازدارنده	دوسویه
۱	بخشی از حقوق معنوی مولف در پایگاههای دسترسی آزاد نقض می‌شود.	✓		
۲	دسترسی آزاد، پایان‌نامه/ رساله نویسنده را مشهور می‌کند.	✓		
۳	استفاده از نرم افزارهای کشف تقلب	✓		

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۶۷

جدول ۱۴. عوامل تفکیک عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه / رساله

ردیف	شرح عامل	پیش برنده	بازدارنده	دوسویه
۴	سیاستهای انتشار مؤسسه، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارند.			✓
۵	دسترسی آزاد، تأثیر پایان‌نامه/رساله را افزایش می‌دهد.	✓		
۶	استفاده از فناوری اطلاعات، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را سرعت می‌بخشد.	✓		
۷	آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	✓		
۸	استفاده از فناوری اطلاعات، بهره وری انتشار را بیشتر می‌کند.	✓		
۹	آگاهی نویسنده از نظام ثبتي اثر علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	✓		
۱۰	ایجاد کنسرسیوم ملی دسترسی آزاد به تمام متن پایان نامه ها و رساله ها	✓		
۱۱	استفاده از فناوری اطلاعات، دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند.	✓		
۱۲	دسترسی به پایان‌نامه/رساله را آسان‌تر می‌نماید.	✓		
۱۳	استفاده از فناوری اطلاعات، سرعت دسترسی به پایان نامه‌ها/رساله‌ها را بیشتر می‌کند.	✓		
۱۴	آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدید آوران پایان‌نامه/رساله، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.			✓
۱۵	دسترسی آزاد، تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد.	✓		
۱۶	استفاده از فناوری اطلاعات، به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد.	✓		
۱۷	انتشار پایان نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد یک ایده خوب است.	✓		
۱۸	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله را جالب تر می‌سازد.	✓		
۱۹	به وضوح لزوم انتشار محتوای علمی را در پایگاههای دسترسی آزاد درک می‌کنم.	✓		
۲۰	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد.	✓		
۲۱	مشارکت و همکاری با سازمانها بین المللی فعال در زمینه دسترسی آزاد			✓
۲۲	الگوگیری از تجربیات موفق دانشگاههای برتر جهان			✓
۲۳	الزام مؤسسه تأمین کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.			✓
۲۴	دسترسی آزاد، وسعت دسترسی به پایان‌نامه/رساله را به وجود می‌آورد.	✓		
۲۵	استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهشهای عمیق تر را فراهم می‌آورد.			✓

جدول ۱۴. عوامل تفکیک عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه / رساله

ردیف	شرح عامل	پیش برنده	بازدارنده	دوسویه
۲۶	تمایل مافوقهای نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.			✓
۲۷	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای جامعه علمی مفید است	✓		
۲۸	تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد.		✓	
۲۹	آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	✓		
۳۰	استفاده از فناوری اطلاعات، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها ایجاد می‌کند.	✓		
۳۱	با استفاده از فناوری اطلاعات، بازخورد خوانندگان آسانتر کسب میشود.	✓		
۳۲	تمایل مؤسسه‌ای که از پایان‌نامه/رساله حمایت مالی می‌کند به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.			✓
۳۳	دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت، آسان است.	✓		
۳۴	آگاهی از اینکه استفاده از پایان‌نامه/رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد.	✓		
۳۵	دسترسی آزاد، اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد.	✓		
۳۶	تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.			✓
۳۷	آگاهی از پایگاههای دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.			
۳۸	تعیین وضعیت حقوق مادی و معنوی پایان نامه/رساله			✓
۳۹	وجود نظام انگیزشی در به اشتراک گذاری پایان نامه‌ها/رساله‌ها	✓		
۴۰	دسترسی آزاد، برای توسعه حرفه علمی نویسنده مفید است.	✓		
۴۱	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/رساله را آسان می‌کند.			✓
۴۲	آگاهی از جنبش دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	✓		
۴۳	انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی، دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد.	✓		
۴۴	دسترسی آزاد، درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/رساله را بهبود می‌بخشد.	✓		
۴۵	دسترسی آزاد، امکان دستیابی به اهداف بلند مدت نویسنده را فراهم می‌آورد.	✓		
۴۶	تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/رساله نویسنده، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.			✓
۴۷	داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.	✓		

جدول ۱۴. عوامل تفکیک عوامل موثر بر دسترسی آزاد به پایان نامه / رساله

ردیف	شرح عامل	پیش برنده	بازدارنده	دوسویه
۴۸	وجود قوانین و مقررات مقابله با تقلب علمی	✓		
۴۹	دسترسی آزاد، احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد می‌کند.	✓		
۵۰	نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند.		✓	
۵۱	داشتن اعتماد به نفس برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد	✓		
۵۲	حمایت مالی، یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/رساله به صورت دسترسی آزاد است.	✓		
۵۳	ثبات سیاستها در زمینه انتشار اطلاعات علمی در کشور			✓
۵۴	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، سرعت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد.		✓	
۵۵	توانایی انتشار پایان‌نامه/رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم.	✓		
۵۶	داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وب سایت شخصی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.			
۵۷	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود.		✓	
۵۸	الزام بخش خصولتی، مانند دانشگاه آزاد اسلامی، برای ایجاد امکان دسترسی آزاد	✓		
۵۹	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای نویسنده آسان است.	✓		
۶۰	یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است.	✓		
۶۱	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است به عنوان یک پژوهش اصیل علمی معرفی گردد.	✓		
۶۲	دسترسی آزاد، استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند.	✓		
۶۳	وجود حمایت های مالی مناسب و کافی			
۶۴	حقوق مادی موسسه در دسترسی آزاد به پایان نامه/رساله از بین می‌رود.		✓	
۶۵	موسسه من، فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها را ترویج می‌کند.	✓		
۶۶	با دسترسی آزاد، کپی برداری و استفاده از پایان نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن، افزایش می‌یابد.		✓	
۶۷	حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود.		✓	
۶۸	حمایت از مراکز انتشار دهنده اطلاعات علمی مانند ایرانداک	✓		
۶۹	عدم وجود دستورالعملهای جامع در زمینه انتشار تمام متن پایان نامه / رساله ها		✓	

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها □ ۷۰

بر اساس نظرات اعضای دلفی عوامل پیش برنده دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در جدول شماره ۱۵ آمده است.

جدول ۱۵. عوامل پیش برنده دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله‌ها

ردیف	شرح عامل
۱	دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده را مشهور می‌کند.
۲	استفاده از نرم افزارهای کشف تقلب
۳	دسترسی آزاد، تأثیر پایان‌نامه/رساله را افزایش می‌دهد.
۴	استفاده از فناوری اطلاعات، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را سرعت می‌بخشد.
۵	آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۶	استفاده از فناوری اطلاعات، بهره وری انتشار را بیشتر می‌کند.
۷	آگاهی نویسنده از نظام ثبتی اثر علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۸	ایجاد کنسرسیوم ملی دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها
۹	استفاده از فناوری اطلاعات، دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند.
۱۰	دسترسی به پایان‌نامه/رساله را آسان‌تر می‌نماید.
۱۱	استفاده از فناوری اطلاعات، سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را بیشتر می‌کند.
۱۲	دسترسی آزاد، تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد.
۱۳	استفاده از فناوری اطلاعات، به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد.
۱۴	انتشار پایان‌نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد یک ایده خوب است.
۱۵	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله را جالب‌تر می‌سازد.
۱۶	به وضوح لزوم انتشار محتوای علمی را در پایگاههای دسترسی آزاد درک می‌کنم.
۱۷	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد.
۱۸	دسترسی آزاد، وسعت دسترسی به پایان‌نامه/رساله را به وجود می‌آورد.
۱۹	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای جامعه علمی مفید است
۲۰	آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۲۱	استفاده از فناوری اطلاعات، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها ایجاد می‌کند.
۲۲	با استفاده از فناوری اطلاعات، بازخورد خوانندگان آسانتر کسب میشود.
۲۳	دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت، آسان است.
۲۴	آگاهی از اینکه استفاده از پایان‌نامه/رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد.

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها □ ۷۱

جدول ۱۵. عوامل پیش برنده دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله‌ها

ردیف	شرح عامل
۲۵	دسترسی آزاد، اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد.
۲۶	آگاهی از پایگاه‌های دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۲۷	وجود نظام انگیزی در به اشتراک گذاری پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها
۲۸	دسترسی آزاد، برای توسعه حرفه علمی نویسنده مفید است.
۲۹	آگاهی از جنبش دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۳۰	انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی، دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد.
۳۱	دسترسی آزاد، درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/رساله را بهبود می‌بخشد.
۳۲	دسترسی آزاد، امکان دستیابی به اهداف بلند مدت نویسنده را فراهم می‌آورد.
۳۳	داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۳۴	وجود قوانین و مقررات مقابله با تقلب علمی
۳۵	دسترسی آزاد، احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد می‌کند.
۳۶	داشتن اعتماد به نفس برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۳۷	حمایت مالی، یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/رساله به صورت دسترسی آزاد است.
۳۸	توانایی انتشار پایان‌نامه/رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم.
۳۹	داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وب سایت شخصی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۴۰	الزام بخش خصوصی، مانند دانشگاه آزاد اسلامی، برای ایجاد امکان دسترسی آزاد
۴۱	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای نویسنده آسان است.
۴۲	یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است.
۴۳	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است به عنوان یک پژوهش اصیل علمی معرفی گردد.
۴۴	دسترسی آزاد، استفاده ارزشمند از زمان را فراهم می‌کند.
۴۶	وجود حمایت‌های مالی مناسب و کافی
۴۷	موسسه من، فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را ترویج می‌کند.
۴۸	حمایت از مراکز انتشار دهنده اطلاعات علمی مانند ایرانداک

جدول شماره ۱۵ نشان می‌دهد تعداد ۴۸ عامل به عنوان عوامل کلیدی پیش برنده از سوی اعضای

پانل شناسایی شده‌اند. جدول شماره ۱۶، سیاهه ۹ عامل بازدارنده که توسط اعضای پانل شناسایی شده‌اند را نشان می‌دهد.

جدول ۱۶. عوامل بازدارنده دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها

ردیف	شرح عامل
------	----------

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۷۲

جدول ۱۶. عوامل بازدارنده دسترسی به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها

ردیف	شرح عامل
۱	بخشی از حقوق معنوی مولف در پایگاههای دسترسی آزاد نقض می‌شود.
۲	تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد.
۳	نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند.
۴	انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، سرقت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد.
۵	با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود.
۶	حقوق مادی موسسه در دسترسی آزاد به پایان‌نامه/رساله از بین می‌رود.
۷	با دسترسی آزاد، کپی برداری و استفاده از پایان‌نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن، افزایش می‌یابد.
۸	حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود.
۹	عدم وجود دستورالعملهای جامع در زمینه انتشار تمام متن پایان‌نامه/ رساله‌ها

برخی عوامل تأثیری دو سویه بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه/ رساله‌ها دارند به این مفهوم که هم به عنوان عامل پیش برنده و هم به عنوان عامل بازدارنده مورد توجه قرار گرفته اند. جدول شماره ۱۷، ۱۲ عامل که بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیر دو سویه دارند را نشان می‌دهد.

جدول ۱۷. عوامل دوسویه دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

ردیف	شرح عامل
۱	سیاستهای انتشار مؤسسه، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارند.
۲	آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدید آوران پایان‌نامه/رساله، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۳	مشارکت و همکاری با سازمانها بین المللی فعال در زمینه دسترسی آزاد
۴	الگوگیری از تجربیات موفق دانشگاههای برتر جهان
۵	الزام مؤسسه تأمین کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
۶	استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهشهای عمیق تر را فراهم می‌آورد.
۷	تمایل مافوقهای نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
۸	تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
۹	تعیین وضعیت حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه/رساله
۱۰	استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/رساله را آسان می‌کند.
۱۱	تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/رساله نویسنده، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۷۳

جدول ۱۷. عوامل دوسویه دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

ردیف	شرح عامل
۱۲	ثبات سیاستها در زمینه انتشار اطلاعات علمی در کشور

براساس نتایج بدست آمده ۴۸ عامل پیش‌برنده، ۹ عامل بازدارنده و ۱۲ عامل که تأثیر دو سویه بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها دارند، شناسایی گردیدند؛ مؤسسات آموزشی پژوهشی می‌توانند با تأکید بر عواملی که پیش‌برنده هستند و دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بهبود می‌بخشد، دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را توسعه بخشند. همچنین با رفع عوامل بازدارنده که مانعی برای دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هستند؛ امکان ارتقاء و بهبود دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را فراهم نمایند.

جدول شماره ۱۸. عوامل کلیدی موثر بر دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در ۶ دسته عوامل انسانی، عوامل فنی، عوامل سازمانی، قوانین و مقررات، سهولت دسترسی، و ظرفیت تغییر را نشان می‌دهد.

جدول ۱۸. عوامل کلیدی موثر بر دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

ردیف	عامل	معیار
۱	قوانین و مقررات	- ثبات سیاستها در زمینه انتشار اطلاعات علمی در کشور - الزام مؤسسه تأمین‌کننده مالی به انتشار پایان‌نامه/رساله بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. - آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدید آوران پایان‌نامه/رساله، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، سرقت علمی از اثر نویسنده را افزایش می‌دهد. - با دسترسی آزاد، کپی برداری و استفاده از پایان‌نامه بدون استناد و ارجاع مناسب به نویسنده آن، افزایش می‌یابد. - با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است بدون اجازه وی به زبان دیگری ترجمه شود. - با دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده ممکن است به عنوان یک پژوهش اصیل علمی معرفی گردد. - حقوق مادی نویسنده در دسترسی آزاد نقض می‌شود. - نویسنده برای انتشار اثرش در پایگاه دسترسی آزاد پولی دریافت نمی‌کند.

جدول ۱۸. عوامل کلیدی موثر بر دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

ردیف	عامل	معیار
		- حقوق مادی دانشگاه در دسترسی آزاد به پایان‌نامه از بین می‌رود. - بخشی از حقوق معنوی صاحبان حق تألیف در پایگاههای دسترسی آزاد نقض می‌شود.
۲	تأثیر اجتماعی	- تمایل افرادی که برای نویسنده مهم هستند به انتشار پایان‌نامه/رساله نویسنده، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. - تمایل مافوقهای نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد. - تمایل همکاران نویسنده به انتشار پایان‌نامه/رساله، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارد.
۳	فناوری اطلاعات	- استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه/رساله را آسان می‌کند. - استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهشهای عمیق‌تر را فراهم می‌آورد. - استفاده از فناوری اطلاعات، دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند. - استفاده از فناوری اطلاعات، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را سرعت می‌بخشد. - استفاده از فناوری اطلاعات، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها ایجاد می‌کند. - استفاده از فناوری اطلاعات، سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها/رساله‌ها را بیشتر می‌کند. - استفاده از فناوری اطلاعات، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد. - استفاده از فناوری اطلاعات، بهره‌وری انتشار را بیشتر می‌کند. - استفاده از فناوری اطلاعات، به نویسنده اجازه می‌دهد محتویات بیشتری را به اشتراک بگذارد. - استفاده از فناوری اطلاعات با افزایش محتوا، امکان انجام پژوهشهای عمیق‌تر را فراهم می‌آورد. - با استفاده از فناوری اطلاعات، بازخورد خوانندگان آسانتر کسب میشود.
۴	اعتبار نویسنده	- دسترسی آزاد، احساس دانشمند بودن ایجاد می‌کند. - دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله نویسنده را مشهور می‌کند. - دسترسی آزاد، اعتبار نویسنده را افزایش می‌دهد.
۵	مشاهده پذیری	- دسترسی آزاد، دسترسی به پایان‌نامه/رساله را آسان‌تر می‌نماید. - دسترسی آزاد، تعداد خوانندگان را افزایش می‌دهد. - دسترسی آزاد، وسعت دسترسی به پایان‌نامه/رساله به وجود می‌آورد. - دسترسی آزاد، تأثیر پایان‌نامه/رساله را افزایش می‌دهد.

جدول ۱۸. عوامل کلیدی موثر بر دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

ردیف	عامل	معیار
		- دسترسی آزاد، درک خوانندگان از کیفیت پایان‌نامه/رساله را افزایش می‌دهد.
۶	آگاهی ادراکی	- آگاهی از اینکه استفاده از پایان‌نامه/رساله هزینه‌ای ندارد، دسترسی آزاد را توسعه می‌دهد. - آگاهی از پایگاههای دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - آگاهی از جنبش دسترسی آزاد، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - آگاهی نویسنده از قانون مالکیت فکری، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - آگاهی نویسنده از قانون پیشگیری و تقلب در تهیه آثار علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - آگاهی نویسنده از نظام ثبتي اثر علمی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - آگاهی نویسنده از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدید آوران پایان‌نامه/رساله، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد.
۷	نگرش نسبت به دسترسی آزاد	- انتشار اثر در پایگاه دسترسی آزاد یک ایده خوب است. - انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، پایان‌نامه/رساله را جالب تر می‌سازد. - انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای نویسنده آسان است. - انتشار در پایگاه دسترسی آزاد، برای جامعه علمی مفید است.
۸	خودباوری در انتشار دانش	- داشتن اعتماد به نفس برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - داشتن اعتماد به نفس برای طراحی وب سایت شخصی، موجب توسعه دسترسی آزاد می‌گردد. - تعامل با سیستم نشر دسترسی آزاد باید روشن و قابل درک باشد. - توانایی انتشار پایان‌نامه/رساله را در پایگاه دسترسی آزاد دارم. - یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه/رساله در پایگاه دسترسی آزاد آسان است. - دسترسی به محتوای علمی از طریق اینترنت، آسان است.
۹	کنترل پذیری	- حمایت مالی، یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/رساله به صورت دسترسی آزاد است. - سیاستهای انتشار مؤسسه، بر دسترسی آزاد تأثیر می‌گذارند.
۱۰	سازگاری ادراکی	- انتشار اثر نویسنده در پایگاه تخصصی، دسترسی آزاد را توسعه می‌بخشد.
۱۱	فرهنگ	- سازمان من، فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را ترویج می‌کند.

فصل پنجم نتیجه گیری و پیشنهادات

۵-۱ یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، پس از انتخاب اعضای نمونه شامل ۱۴ عضو هیأت علمی مؤسسات آموزشی پژوهشی شهر تهران، پرسشنامه برای آنها ارسال گردید. در مرحله اول دلفی نظرات اعضای پنل درباره میزان اهمیت عوامل بدست آمده در پژوهشهای پیشین، دریافت شد. از اعضای پنل خواسته شد تا اهمیت هر یک از عوامل را به وسیله طیف لیکرت شامل بسیار زیاد، زیاد، متوسط، کم و بسیار کم تعیین کنند. همچنین از آنها درخواست گردید تا عوامل جدید مهمی که در پرسشنامه به آنها اشاره نشده است را از دیدگاه خود بیان نمایند.

در دوره دوم دلفی، مجموعه عوامل جدید پیشنهاد شده توسط اعضای پنل مورد سنجش قرار گرفت. در دور دوم دلفی ۱۳ شرکت کردند. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از مشارکت کنندگان در این مرحله، با تأمین شرایط اجماع، نیاز به ادامه نظرخواهی وجود نداشت و بنابراین فرایند دلفی در پایان دور دوم خاتمه یافت.

۵-۲ نتایج استنباطی

نتایج بدست آمده در مورد ۱۱ عامل مؤثر بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به شرح زیر می‌باشد:

۵-۲-۱ قوانین و مقررات

طبق نتایج بدست آمده از نتایج پژوهش، قوانین و مقررات بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیر گذار می‌باشد. لذا به منظور توسعه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، وضع قوانین و مقرراتی که از دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و همچنین حقوق نویسندگان در دسترسی آزاد به اثر حمایت نماید، الزامی می‌باشد. در زمینه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها برای نویسندگان نگرانی‌هایی در زمینه کپی برداری از اثرشان، نقض حقوق مادی و معنوی اثر و سرقت علمی از آن وجود دارد، لذا مؤسسات آموزشی پژوهشی باید با آگاهی دانشجویان و پژوهشگران از قوانین و مقررات موجود در این زمینه که از طرف وزارت علوم تحقیقات و فناوری وضع و ابلاغ شده است مانند آیین‌نامه و دستورالعمل حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی، این نگرانی‌ها را رفع نمایند. مؤسسات آموزشی پژوهشی همچنین برای جلوگیری از تقلب از آثار دانشجویان می‌توانند زمان دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را محدود نمایند یا از خود دانشجویان

هنگام ارائه پایان‌نامه یا رساله‌شان محدودیت احتمالی برای زمان دسترسی سؤال نمایند، همچنین می‌توان از نرم افزارهای کشف تقلب در آثار علمی بهره برد.

۵-۲-۲ تأثیر اجتماعی

در زمینه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها عامل تأثیر بین فردی (اجتماعی) پیشنهاد و بررسی گردید. تأثیر اجتماعی به حدی اشاره می‌کند که یک نویسنده درک می‌کند که بیشتر افرادی که برای وی مهم هستند از وی می‌خواهند که پایان‌نامه یا رساله‌اش را به صورت دسترسی آزاد نشر دهد و تمایل این افراد بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های نویسنده تأثیر می‌گذارد. تأثیر بین فردی شامل مافوقان نویسنده، همکاران نویسنده و افرادی که برای نویسنده مهم هستند، می‌باشد. طبق نتایج پژوهش، تأثیر اجتماعی بر دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیر می‌گذارد. براساس این نتایج و به منظور بهبود و توسعه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، رؤسای مؤسسات آموزشی پژوهشی می‌بایست اقداماتی مانند ترویج فرهنگ دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در مؤسسات را انجام دهند. مؤسسات آموزشی پژوهشی نیز می‌توانند برنامه‌های دسترسی آزاد را به شکل سخنرانی ارتقاء دهند. این برنامه‌ها آگاهی و دانش دانشجویان را در مورد مزیت‌های دسترسی آزاد افزایش خواهد داد. در عین حال، دانشجویان درباره چگونگی استفاده از این نوع نرم افزار انتشار و چگونگی دستیابی به کارهای علمی که در این فرمت دردسترس هستند، آموزش داده خواهند شد. از دیگر اقدامات قابل انجام، الزام دانشجویان به دردسترس قراردادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایشان می‌باشد. در زمینه الزام دانشجویان به در دسترس قراردادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایشان، وزارت علوم تحقیقات و فناوری آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها را وضع و به مؤسسات آموزشی پژوهشی ابلاغ نموده است.

۵-۲-۳ فناوری اطلاعات

استفاده از فناوری اطلاعات به حدی اشاره می‌کند که یک پژوهشگر اعتقاد دارد: استفاده از فناوری اطلاعات دسترسی آزاد را تسهیل می‌کند، فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بهبود می‌بخشد، یک مخزن قوی اطلاعاتی از پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها ایجاد می‌کند، ارتباط بین خواننده و نویسنده پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بهبود می‌بخشد، سرعت دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بیشتر می‌کند، ارتباطات علمی را بهبود می‌بخشد و کنترل بیشتری برای نویسنده در فرایند انتشار به وجود می‌آورد و بهره‌وری آن

را بالا می برد. مؤسسات آموزشی پژوهشی به منظور افزایش دسترسی آزاد به پایان نامه ها و رساله‌ها می بایست زیرساختهای فناوری مؤسسه خود را بهبود ببخشند و از آخرین دستاوردهای فنی در این زمینه بهره ببرند. همچنین می توان از ابزارهای قابل حمل نظیر تبلت و گوشی برای خواندن انتشارات دسترسی آزاد استفاده شود. بدینگونه انتشارات دسترسی آزاد در هر مکانی به آسانی می توانند خوانده شوند.

۵-۲-۱۴ اعتبار نویسنده

نتایج بدست آمده از پژوهش نشان داد که دسترسی آزاد می تواند اعتبار نویسنده را افزایش دهد، احساس دانشمند بودن برای نویسنده ایجاد کند و پایان‌نامه/رساله وی را مشهور سازد. افزایش اعتبار و مشهور شدن نویسندگان پایان‌نامه‌ها و رساله ها به عنوان عامل انگیزشی برای آنها محسوب می شود و آنها را به دردسترس قرار دادن پایان‌نامه ها و رساله هایشان تشویق می نماید. اعضای هیأت علمی به منظور افزایش اعتبار علمی خود به عنوان یک هدف می توانند آثار علمی خود را در پایگاههای نشر دسترسی آزاد انتشار دهند.

۵-۲-۵ مشاهده پذیری

مشاهده پذیری حدی است که یک پژوهشگر اعتقاد دارد دسترسی آزاد، مشاهده پذیری پایان نامه و رساله ها را افزایش می بخشد و دسترسی به آنها را آسان تر می کند، همچنین تاثیر پایان نامه و رساله ها و تعداد خوانندگان آنها را افزایش می دهد. مشاهده پذیری باید یک ویژگی معمول و یک مزیت برای مؤسسات آموزشی و پژوهشی در نظر گرفته شود. طبق نتایج بدست آمده از نظرات اعضای پنل دلفی دسترسی آزاد مشاهده پذیری پایان نامه و رساله ها را افزایش می دهد و مشاهده وسیعتر و بیشتری برای اثر به وجود می آورد. در مطالعات گذشته نیز این تاثیر نشان داده شده است (نجوا سمرگندی ۲۰۱۴ جی هونگ پارک^{۸۴} ۲۰۰۷). نویسندگان و رؤسای دانشگاهها باید به طور واقع مشاهده پذیری پایان نامه ها و رساله ها را به عنوان یک مزیت برای دسترس پذیری آزاد آنها در نظر بگیرند. بدین منظور رؤسای مؤسسات آموزشی پژوهشی باید امکانات لازم را برای مشاهده پایان نامه ها و رساله ها افزایش دهند و اقداماتی مانند مشاهده پذیری الکترونیکی (تبدیل نسخه کتبی پایان نامه ها و رساله ها به نسخه الکترونیکی)، بهبود زیرساختهای فنی سایت دانشگاه و الزام دانشجویان و اساتید به بارگذاری پایان نامه ها و رساله

^{۸۴} Ji-Hong Park

هایشان در سایت دانشگاه نام برد. دولت و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نقش مهمی در تشویق و اجرای انتشارات به صورت دسترسی آزاد دارند. همچنین دانشگاهها نیز نقش مهمی در ارتقای انتشارات به صورت دسترسی آزاد دارند. سیاستگذاران دانشگاهها می‌توانند دسترسی آزاد را از طریق وب سایت دانشگاه برای دانشجویان فراهم سازند. این امر دانشجویان را برای نوشتن پایان‌نامه‌هایشان برای استفاده از روشهای دسترسی آزاد انگیزه می‌دهد تا بتوانند از وب سایت دانشگاه استفاده کنند و اثر علمیشان در معرض وب جهانی قرار گیرد.

۵-۲-۶ آگاهی ادراکی

در تعریف دسترسی آزاد، نیاز است تا نویسندگان در مواردی مانند دسترسی رایگان و اینکه استفاده از پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هزینه‌ای ندارد، قوانین مربوط به حق تألیف نویسنده و قانون مالکیت فکری، پایگاههای دسترسی آزاد، نظام ثبتی اثر علمی، قوانین پیشگیری و تقلب در تهیه آثار علمی، و آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حمایت از پدیدآوران پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها آگاهی و دانش لازم را کسب نمایند. نتایج پژوهش نشان داد که آگاهی نویسندگان پایانه‌ها و رساله‌ها در موارد ذکر شده بر دسترسی آزاد به این منابع تأثیر گذار می‌باشد. نتایج پژوهشهای پیشین مانند بجورک^{۸۵} (۲۰۰۴) نیز نشان می‌دهد آگاهی کلی در مورد انتشارات دسترسی آزاد در دستیابی موفق و وسیع به کانال‌های دسترسی آزاد بسیار مهم می‌باشد. همچنین فوستر و گیونز^{۸۶} (۲۰۰۵) نیز به نتایج مشابهی دست یافتند، و دلیل اصلی اعضای هیأت علمی را برای اینکه اثر علمی‌شان را در پایگاههای دسترسی آزاد منتشر نمی‌کنند، نداشتن دانش کافی در مورد پایگاههای دسترسی آزاد از لحاظ مفهوم، وظیفه، و مزیت‌های شغلی می‌دانند. در هر صورت داشتن آگاهی کافی در این زمینه به بهبود دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها کمک می‌کند. مؤسسات آموزشی پژوهشی باید آگاهی دانشجویان و اعضای هیأت علمی خود را در زمینه دسترسی آزاد بهبود ببخشند. در این مورد می‌توانند از برنامه‌های آموزشی استفاده کنند. همچنین می‌بایست آگاهی لازم را در مورد قوانین حمایت از مالکیت فکری و پیشگیری از تقلب در تهیه آثار علمی به اطلاع آنها برسانند.

۵-۲-۷ نگرش نسبت به دسترسی آزاد

^{۸۵} Bjork

^{۸۶} Foster and Gibbons

در دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، نگرش دانشجویان و اعضای هیأت علمی بسیار مهم می‌باشد. نگرش یعنی درک مثبت یا منفی پژوهشگران نسبت به استفاده از دسترسی آزاد برای انتشار دانش علمی خودشان. اگر دانشجویان نسبت به دسترسی آزاد نگرشی مثبت داشته باشند و دسترسی آزاد از نظر آنها آسان، جالب و مفید باشد، تمایل بیشتری بر دسترس قرار دادن آزاد پایان‌نامه‌ها و رساله‌های خود خواهند داشت. در زمینه نگرش نسبت به دسترسی آزاد، آگاهی و دانش درک شده دانشجویان درباره دسترسی آزاد، منفعت شغلی که آنها از دسترسی آزاد کسب می‌کنند، مشاهده پذیری، اعتبار درک شده از دسترسی آزاد و فناوری اطلاعات به کار گرفته شده در این زمینه می‌تواند بر نگرش نویسندگان نسبت به دسترسی آزاد تأثیر بگذارد.

۵-۲-۸ خودباوری در انتشار دانش

برای اینکه پژوهشگران به محتوای علمی در اینترنت دسترسی داشته باشند یا بخواهند اثر علمی خود را در پایگاه‌های دسترسی آزاد منتشر نمایند لازم است که مهارت‌های لازم را داشته باشند. این دیدگاه همچنین توسط وانگ و سو^{۸۷} (۲۰۰۶) پشتیبانی می‌شود که بیان نمود برای بهره‌گیری از پایگاه‌های دسترسی آزاد، خوانندگان باید اطلاعات و مهارت‌های کامپیوتری خود را بهبود ببخشند. طبق نظر اعضای پنل داشتن توانایی و مهارت لازم برای انتشار به صورت دسترسی آزاد، داشتن اعتماد به نفس برای جستجوی اطلاعات علمی در اینترنت، داشتن اعتماد به نفس برای انتشار خروجی پژوهش در اینترنت، آسانی یادگیری فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در پایگاه‌های دسترسی آزاد بر انتشار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به صورت دسترسی آزاد تأثیر گذار است. لذا افزایش مهارت و سواد اینترنتی و خودباوری پژوهشگران، به در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها توسط آنها کمک شایانی می‌کند.

۵-۲-۹ کنترل پذیری

یک معیار مهم برای انتشار پایان‌نامه/رساله به صورت دسترسی آزاد، کنترل پذیری است. کنترل پذیری حدی است که یک نویسنده کنترل بیرونی را درک می‌کند. کنترل بیرونی بر ترجیحات و اولویت‌های نویسنده برای در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تأثیر می‌گذارد. در دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، منابع مالی و زیرساخت‌هایی که شامل سیاست‌ها و مقررات انتشار مؤسسه هستند، نقش

^{۸۷} Wang and Su

توسعه راهکارهایی برای دسترسی آزاد به تمام متن پایان‌نامه‌ها/ رساله‌ها □ ۸۲

مهمی در اولویت‌های نویسنده برای انتشار به صورت دسترسی آزاد دارند. لذا اصلاح سیاست‌ها و حمایت مالی مؤسسات آموزشی پژوهشی می‌تواند فرایند انتشار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به صورت دسترسی آزاد را توسعه ببخشند.

۵-۲-۱۰ سازگاری ادراکی

سازگاری ادراکی به حدی اشاره می‌کند که یک پژوهشگر اعتقاد دارد پایگاه دسترسی آزاد با رشته تخصصی فرد و علاقه علمی وی سازگاری دارد. نتایج پژوهش نشان دادند که سازگاری پایگاه دسترسی آزاد یک عامل برای دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها توسط اعضای هیأت علمی می‌باشد. مؤسسات آموزشی پژوهشی هرچه قدر بتوانند در زمینه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، پایگاههای تخصصی به وجود آورند، دانشجویان و اعضای هیأت علمی تمایل بیشتری به در دسترس قرار دادن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها خواهند شد. در نتیجه ایجاد پایگاههای تخصصی دسترسی آزاد، دسترسی آزاد را بهبود می‌بخشد.

۵-۲-۱۱ فرهنگ

فرهنگ سازمانی نیز به عنوان عامل دیگری که می‌تواند دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را بهبود ببخشد، شناسایی شد. رؤسای مؤسسات آموزشی و پژوهشی می‌بایست سیاست‌ها و خط‌مشی‌های سازمانی خود را در زمینه دسترسی آزاد به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اصلاح نمایند و فرهنگ دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را در بین اعضای هیأت علمی و دانشجویان ترویج نمایند.

منابع

- خزائی، سعید، امیر ناظمی، امیر هوشنگ حیدری، عزیز علیزاده و حامد کاشانی. ۱۳۹۴. مبانی آینده پژوهی و روشهای آن، تهران، نشر مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، چاپ اول.
- خسروی، مریم. ۱۳۸۹. طرح پژوهشی "بررسی آیین نامه‌ها و مقررات دسترسی به پایان‌نامه‌ها و ارائه الگویی مناسب"، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.
- سعادت، رسول. ۱۳۸۷. مقاله مجلات دسترسی آزاد: مفاهیم و کاربرد، فصلنامه کتاب، ۸۵: ۱۴۵-۱۲۷.
- صدقی، عبدالله. ۱۳۹۲. پایان نامه "ارزیابی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات در ایران در پرتو اصول آزادی اطلاعات، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تابستان.
- صراف زاده، مریم و سیما آموزگار. ۱۳۹۶. دسترسی آزاد راهکاری برای ترویج و همگانی کردن علم، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ اول.
- کریستین ال بورگمن. ۱۹۵۱. از گوتنبرگ با زیرساخت جهانی اطلاعات. ترجمه زاهد یگدلی و رحیم علیجانی. ۱۳۸۷. تهران، نشر چاپار، چاپ اول.
- فرهنگی، علی اکبر و حسین صفرزاده. ۱۳۹۳. روشهای تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات برآیند پوش، چاپ پنجم.
- Bjork, B.C. ۲۰۰۴. Open access to scientific publications - an analysis of the barriers change, Information Research, ۹(۲). to
- an analysis of open access scholarly ۲۰۱۰. Frankwell Wilson Dulle communication in tanzanian public public universities , degree of doctor of litreture and plilosophy , university of south Africa, august.
- Foster, N.F., & Gibbons, S. ۲۰۰۵. Understanding faculty to improve content recruitment for institutional repositories. *D-Lib Magazine*, ۱۱(۱).
- The ۲۰۱۳. Jamal Mattar Alsalmi, Chern Li Liew and Brenda Chawner influence of contextual factors on the adoption and development of Electronic Theses and Dissertations (ETD) programmes in the Arab Gulf States, Library Management, Vol. ۳۵ No. ۴/۵, pp. ۳۵۵-۳۶۳.
- factors influencing the adoption of Open access ۲۰۰۷. Ji-Hong Park publishing , dissertation, degree of doctor of philosophy in Information Science and Technology in the Graduate School of Syracuse University, Syracuse University , MAY

- factors influencing dissertation author' decisions .۲۰۱۴. Najwa H. Samrgandi to publish in open access, degree of doctor of science in information systems and communication, Robert Morris University, August .
- Wang, X & Su, C. ۲۰۰۶. Open access – philosophy, policy and practice: a comparative study, in World library and information congress: General Conference and Council, ۲۰-۲۴ August, Seoul, Korea.

Abstract

Students as researchers need valuable resources related to their disciplines. open access provides unrestricted access to scientific resources and can lead to innovation and improve ability to create new products and services. open access should be supported by Educational and Research institutes and faculty members so the information is easily available to scholars, scientists and students. open access is an essential requirement, meaning that open access eliminates the barriers associated with publication as copies of dissertations and other scientific materials. By means of open access, intellectual material is easily reproduced and distributed to people who are interested in their content. Information is a seed and open access is its fruit, so information and open access are interrelated and in different ways Affect each other. supporting of open access is important, as it makes it easy for scientists and researchers to disseminate their scientific work to the general public, and members of the community can easily access mental work. This research uses the Delphi method to examine the views of faculty members of Tehran educational and research institutes about the factors affecting the open access to theses and dissertations. The results show that the factors of laws and regulations, social impact, information technology, author's credibility, observability, perceived awareness, attitude toward open access, self-confidence in knowledge dissemination, controllability, perceptual compatibility and culture influence on open access to theses And dissertations.

Keywords: knowledge sharing, open access, dissertation, thesis, Delphi method, Educational and Research institutes, laws and regulations, social impact, information technology.

Iranian Research Institute for Information Science and Technology

Research Project

**The Developing strategies to open access
the full text of dissertations / Theses in
the context of educational and research
institutes of Iran**

By

Farhad Shirani

Hanieh Hodaiei

Autumn ۲۰۱۸